

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER
ANABİLİM DALI

EBEVEYN İNTERNET STİLİ, BEŞ FAKTÖR KİŞLİK
ÖZELLİKLERİ İLE SANAL ZORBA VE SANAL MAĞDUR
OLMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ PADIR

DANIŞMAN

Doç.Dr. Tuncay AYAS

HAZİRAN 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER
ANABİLİM DALI

EBEVEYN İNTERNET STİLİ, BEŞ FAKTÖR KİŞLİK
ÖZELLİKLERİ İLE SANAL ZORBA VE SANAL MAĞDUR
OLMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ PADIR

DANIŞMAN

Doç.Dr. Tuncay AYAS

HAZİRAN 2015

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

MEHMET ALİ PADİR

JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI

“Ebeveyn İnternet Stili, Beş Faktör Kişilik Özellikleri İle Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:

Doç.Dr. Mustafa KOÇ

Üye:

Danışman Doç.Dr. Tuncay AYAS

Üye:

Doç.Dr. M.Bariş HORZUM

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

07/07/2015

Doç.Dr. Halil İbrahim Sağlam

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Günümüzde yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen internet ve diğer teknolojik araçların amaçları doğrultusunda faydalı kullanımı konusunda öğrencilerimize ve çocuklarımıza rehberlik edebilmek ve internete karşı olan tutumlarını olumlu yönde geliştirebilmek büyük bir önem arz etmektedir. Burada biz araştırmacıların ve öğretmenlerin yanısıra özellikle ailelere büyük bir görev düşmektedir. Çalışmanın ebeveynlerin internete yönelik tutumlarının çocuklarımızın, sanal zorba ve sanal mağdur olmaları üzerindeki öneminin vurgulamasının yanısıra öğretmen ve ailelere önerilerde bulunması konusunda amacına ulaşmasını umuyorum. Dünya genelinde kişiliğin kapsamlı bir değerlendirmesi olarak kabul edilen beş faktör kişilik kuramının alt boyutları ile sanal zorba ve sanal mağdur olma durumu arasındaki ilişkiyi ele alması bakımından ve alanda sanal zorbalık, ebeveyn internet tutumları ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların bulunmaması açısından alanda var olan literatür boşluğunu doldurulmasına katkı sağlaması ve daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması bakımından yapılan çalışmanın amacına ulaşacağını umuyorum.

Yüksek lisans ve tez çalışmalarım boyunca verdiği geri bildirimlerle bana sabırla rehberlik eden, gece gündüz demeksizin her başım sıkıştığında bana bir telefon kadar yakın olduğunun rahatlığını veren, ahlaki ve insani değerleriyle örnek edindiğim, tez danışmanım olmasından onur duyduğum ve tecrübelerinden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı değerli hocam Doç. Dr. Tuncay AYAS'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı borç bilirim. Ayrıca tez çalışmamdaki istatistik verilerinin analiz ve yorumlamalarında desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. M.Barış HORZUM'a ve Yüksel EROĞLU'na, bu güne gelmemde emekleri olan tüm hocalarıma, ilk atandığım okulda bana desteklerini esirgemeyen tüm idarecilere, öğretmenlere ve diğer çalışanlara, tezimdeki yazım yanlışlarını düzeltmemde yardımcı olan öğrenci arkadaşarım Ayşegül KARAKAŞ ve Büşra GÜNHAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her zaman desteklerini yanımda hissettiğim, lisede okulu bırakma kararına ve sonradan tekrar okula dönme kararına saygı duyan, tüm yokluklara ve yıpranışlara rağmen benden maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, aldığım tüm kararlarda beni destekleyen ve özgürce hareket

etmemi sağlayan canımdan çok sevdiğim annem, babam ve diğer tım aile uyerine sonsuz sevgilerimi sunarım. Son olarak bu çalışmayı kendi emekleriyle bir şeyleri elde etmek için mücadele eden, tek kalkanı bilginin gücü olan ve bu gle düşüncenin mağaralarında bir parıltıyla yolunu bulmaya çalışan tım bilim insanlarına ithaf ediyorum.

ÖZET

EBEVEYN İNTERNET STİLİ, BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SANAL ZORBA VE SANAL MAĞDUR OLMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

PADIR, Mehmet Ali

Yüksek Lisans Tezi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tuncay AYAS

Haziran, 2015, XV+112 Sayfa

Bu araştırma ebeveyn internet stilinin lise öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma durumlarına olan etkisi ve beş faktör kişilik özellikleri, cep telefonuna sahip olup olmama ve evde internet bağlantısına sahip olup olmama durumu ile sanal zorba ve sanal mağdur olma durumu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda genel tarama modellerinden biri olan kesitsel tarama modeli kullanılarak 2014-2015 Güz yarıyılında Sakarya'daki çeşitli liselerde öğrenim gören 467 öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Bu öğrencilerin 244'ü (%52,2) erkek, 223'ü (%47,8) kız öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizi için sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna ve evde internet erişimine sahip olup olmama durumuna göre değişimini incelemek için t-testi, sınıf düzeylerine göre değişimini görebilmek için tek faktörlü varyans analizi yapılmıştır. Son olarak sanal zorba ve sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri (dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, nörotizm ve deneyime açıklık), ebeveyn internet stili (ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığı), cinsiyet ve yaş değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi yapılmıştır. Veriler SPSS 20.0 programıyla çözümlenmiş ve anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

Araştırma sonucunda sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun, cep telefonuna ve evde internet erişimine sahip olup olmama ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Sanal zorba ve sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri (dışadönüklük, yumuşak başlılık,

özenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık), ebeveyn internet stili (ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığı), cinsiyet ve yaş değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi sonucunda; sanal zorbalığın yordayıcısı olarak yumuşakbaşlılık, ebeveyn kontrolü ve cinsiyetin olduğu bulunmuştur. Yumuşak başlılık ve ebeveyn kontrolü ile sanal zorba olma arasında negatif bir ilişkinin olduğu, cinsiyete göre ise erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Yine regresyon analizi sonucunda sanal mağduriyetin yordayıcısı olarak cinsiyet ve ebeveyn kontrolü olduğu görülmüştür. Ebeveyn kontrolü ile sanal mağduriyet arasında negatif anlamlı bir ilişki belirlenirken cinsiyete göre erkeklerin kızlardan daha fazla sanal mağdur oldukları belirlenmiştir. Son olarak sanal zorba olma ile sanal mağdur olma arasında güçlü bir pozitif ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ebeveyn kontrolünün hem sanal zorba hem de sanal mağdur olma üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu ve daha az yumuşak başlı olmanın sanal zorba olmayı etkilediği söylenebilir. Son olarak sanal zorba olan kimselerin sanal mağdur olmanın da kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: ebeveyn internet stili, beş faktör kişilik özellikleri, sanal zorba olma, sanal mağdur olma.

ABSTRACT

THE EXAMINING RELATIONSHIP BETWEEN BEING CYBERBULLY, CYBERVICTIM AND PARENT INTERNET STYLE, BIG FIVE PERSONALITY TRAITS IN SOME VARIABLES

PADIR, Mehmet Ali

Master's Thesis, Institute of Educational Sciences, Department of Educational
Sciences, Subfield of Psychological Services in Education

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Tuncay AYAS

June, 2015, XV+112 Sayfa

This research was conducted to study the effect of high school students' parents' internet parenting style on being cyberbullying and cyber victimization, and the relationship between student's five big personality traits, having a cell phone and internet access at home or not, and cyberbullying and cyber victimization. In accordance with this purpose, 467 students studying in various high schools in Sakarya in the 2013-2014 the Fall semester were taken as sample. A cross sectional survey model which is one of the general survey models was used. 244 (52,2%) of the students are males and 223 (47,8%) of the students are females. In this research, Cyberbully/Victim Questionnaire, Internet Parenting Style Scale, and Sort Version of Big Five Inventory were used as data collection tools. T-test was used in order to see the variation of students' being cyberbully or being cybervictim according to gender, whether students' have cell phone, and internet access at home. In addition, One-way analysis of variance was used in order to see the variation of student's being cyberbully or cyber victim according to grade levels. Finally, regression analysis was used in order to determine the predictor of cyberbully and cyberbullied. The Data were analysed by using SPSS 20.0 programme and .05 was accepted as the level of significance.

Results of this research indicated that there were no significant differences in the students' both being cyberbully and being cybervictim according to gender, grade levels, having a cell phone and internet access at home or not. The Findings of Linear regression analysis displayed that agreeableness, parental control, and gender were

predictors of being cyberbully. Being cyberbully was negative related to parental control, agreeableness, and boys were more likely to be a cyberbully than girls. In addition, it displayed that parental control and gender were predictors of being cybervictim. Being bullied was negative related to parental control and boys were more likely to be a cybervictim than girls. Additionally it was determined that there was a strong positive relationship between being a cyberbully and being a cybervictim. Based on these findings, it was anticipated that both being cyberbully and being cybervictim were affected by parental control and low agreeableness personality trait related to being cyberbully. Finally it can be said that cyber bullies were more likely to be cybervictims.

Keywords: parent internet style, big five personality traits, being cyberbully, being cybervictim.

İÇİNDEKİLER

Bildirim	iv
Jüri üyeleri imza sayfası	v
Önsöz	vi
Özet.....	viii
Abstract	x
İçindekiler	xii
Tablolar Listesi.....	xiv
Şekiller Listesi	xv
Bölüm I, Giriş	1
1.1.Problem Cümleleri.....	6
1.2. Alt Problemler	7
1.3.Önem	8
1.4.Varsayımlar	9
1.5.Sınırlılıklar.....	9
1.6.Tanımlar	10
Bölüm II, Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi ve İlgili Araştırmalar.....	11
2.1.Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	11
2.1.1. Sanal Zorbalığın Tanımı	11
2.1.2. Ebeveyn Stilleri.....	13
2.1.3.Beş Faktör Kişilik Özellikleri	20
2.2.İlgili Araştırmalar	25
2.2.1. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı.....	25
2.2.2. Sanal Zorbalık ve Cinsiyet.....	29
2.2.3.Sanal Zorbalık ve Yaş.....	34
2.2.4.Sanal Zorbalık ve Sınıf Düzeyleri	35
2.2.5. Sanal Zorbalık ve Cep Telefonunun Varlığı.....	37
2.2.6.Sanal Zorbalık ve Evde İnternet Erişimi.....	40
2.2.6.Sanal Zorbalığın Etkileri.....	41
2.2.7.Sanal Zorbalık ve Ebeveyn Stilleri	46
2.2.8. Sanal Zorbalık ile Beş Faktör Kişilik Özellikleri.....	55
2.3.Alanyazın Taramasının Sonucu	61
Bölüm III, Yöntem.....	63

3.1. Araştırmanın Modeli	63
3.2 Evren ve Örneklem.....	63
3.3. Veri Toplama Araçları	64
3.3.1.Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği	64
3.3.2.Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği	65
3.3.3.Beş Faktör Kişilik Envanteri	67
3.4.Verilerin Toplanması.....	67
3.5.Verilerin Analizi.....	68
Bölüm IV, Bulgular	69
Bölüm V, Sonuç, Tartışma ve Öneriler	77
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	77
5.2. Öneriler.....	89
Kaynakça.....	93
Ekler.....	107
EK-1 Kişisel Bilgiler Formu	107
EK-2 Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği.....	108
EK-3 Sanal Zorba /Mağdur Ölçeği.....	110
EK-4 Beş Faktör Kişilik Envanteri.....	111
Özgeçmiş ve İletişim Bilgisi	112

TABLULAR LİSTESİ

- Tablo 1. Sanal zorba ve mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından tanımlayıcı istatistiklerine ilişkin bulgular 68
- Tablo 2. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek faktörlü varyans analizine ilişkin sonuçlar..... 69
- Tablo 3. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları..... 70
- Tablo 4. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları..... 71
- Tablo 5. Sanal zorbalık verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri, ebeveyn internet stili, cinsiyet, yaş, telefon ve evde internet erişimine sahip olma değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi.. 72
- Tablo 6. Sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri, ebeveyn internet stili, cinsiyet, yaş, telefon ve internet sahibi olma değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi..... 74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ebeveyn Kontrolü ve Ebeveyn Yakınlığı boyutlarından ebeveyn internet stiline belirlenmesi	65
--	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

Son yıllarda bilgiye ulaşımı kolaylaştıran, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesinde yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunu ortadan kaldıran ve iletişimi aynı mekânda bulunma sınırlılığından kurtaran ve insanın kendini daha özgürce ifade etmesine olanak sağlayan hayatın hemen hemen her alanına nüfuz etmiş ve insan yaşamını kolaylaştıran böylelikle yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişmekte ve bu gelişim sürecinde getirmiş olduğu yararların yanı sıra kuşkusuz bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklardan biri de günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin okul ortamında geleneksel zorbalık olarak vuku bulan zorbalık türü davranışların, okul ve geleneksel zorbalığın yaşandığı diğer ortamların (ev ile okul arasındaki mesafede vuku bulabilen zorbalık gibi) tüm fiziksel sınırlarını yok edip bu tür davranışların tüm dünyanın seyirci olabildiği sanal ortamda vuku bulmasına neden olmaktadır. Kullanımı giderek yaygınlık kazanan (özellikle ergenler arasında) bilgi ve iletişim teknolojileri, sınırsız, denetimden uzak, yasaksız, amacının dışında ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmasıyla bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ve günden güne artan kullanımının sayısız getirisinin yanı sıra bazı olumsuzlukları da beraberinde getirdiği yadsınamaz. Bu olumsuzluklardan bir tanesi de okullardan eskiden beri süre gelen akran zorbalığının teknolojik gelişmelere paralel olarak sanal âleme taşınması ile ortaya çıkan sanal zorbalıktır. Bu durum var olan akran zorbalığına yeni bir boyut kazandırmıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007: 31). Yaygınlaşan internet kullanımı ile birlikte geleneksel zorbalığın sanal âleme taşındığı ve zararının çok daha ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir (Türkoğlu, 2013).

Etkileşim özelliği, hızı ve erişim kolaylığı gibi nedenlerden dolayı internet kullanımı son yıllarda büyük oranda artış göstermiş olup dünya genelinde tahmini online kişi sayısı yaklaşık 729 milyon insanın internet erişimine sahip olduğunu göstermiştir (Moazedian, Taqavi, HosseiniAlmadani, Mohammadyfar ve Sabetimani, 2014: 9). Teknolojik araçların kullanılmasıyla gerçekleşen sanal zorbalığın yaygınlığının, hiçte küçümsenecek oranlarda olmadığı hatta yoğun yaşanan bir sorun olduğu konu ile ilgili değişik ülkelerde yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir (Campel, 2005; Ybarra ve Mitchell, 2007; Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006...gibi). Teknolojik araçların kasıtlı olarak başkalarına zarar vermek için kullanılmasıyla birlikte yaşanan olumsuz deneyimler sonucu ortaya çıkan sanal zorbalık, ergenler arasında her geçen gün daha da yaygınlık kazanmasından dolayı yerli ve yabancı birçok araştırmacının dikkatini çekmeye başlamıştır. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötüye kullanımı sonucu ortaya çıkan bu yeni kavram araştırmacılar tarafından sanal zorbalık, siber zorbalık, e-zorbalık, dijital zorbalık, internet zorbalığı, elektronik zorbalık, çevrim içi zorbalık, online zarar verme veya internet tacizi gibi geniş bir repertuarda isimlendirilmiştir (Peker, 2014: 2). Bu araştırmada ise sanal zorbalık kavramı kullanılmıştır.

Günümüzde özellikle ergenler arasında gittikçe yaygınlık kazanan sanal zorbalığın standart bir tanımı bulunmamasına karşın yapılan tanımlamalar incelendiğinde genel olarak bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla yapılan sanal zorbaca davranışın kasıtlı olması, bu davranışların zaman içerisinde tekrarlanması ve sanal zorbaca davranışların, sanal zorbalığa maruz kalan nispeten kendini savunma gücünden (teknolojik açıdan yeterli bilgi ve donanıma sahip olmama gibi) yoksun kurbanlara zarar vermesi gibi bileşenleri içerisinde bulunduran tanımlar olduğu göze çarpmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tanımlamalar kısaca şu bileşenlerden oluşmaktadır; ‘yapılan davranışın kasıtlı olması, sürekli tekrarlanması ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin olması’. Burada belirtilen güç dengesizliği geleneksel zorbalıktaki gibi fiziksel bir güç dengesizliğinden ziyade nispeten teknolojik araçları daha iyi kullanma yetkinliğiyle ilişkilidir. Aşağıda farklı araştırmacılar tarafından yapılan farklı sanal zorbalık tanımları açıklanmıştır;

Belsey (2006), sanal zorbalığı, “başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlayan

düşmanca davranışlar” şeklinde tanımlamıştır. Sanal zorbalık bir birey veya grup tarafından elektronik iletişim araçlarının değişik formları kullanılarak kendini savunma gücünden yoksun olan bireylere karşı kasıtlı olarak ve zaman içinde tekrarlanan saldırganca davranışların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Smith, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett, 2008). Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığı elektronik araçların diğerlerine kasten ve tekrarlayan bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Slonje ve Smith (2007) sanal zorbalığı, cep telefonu ve internetin yanı sıra diğer modern teknolojik cihazların kullanımıyla gerçekleştirilen bir saldırganlık biçimi olarak tanımlamaktadır. Sanal zorbalık; bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi bilgi ve iletişim araçlarını kullanarak mağdur durumundaki kendini savunma gücünde yoksun birey veya gruplara kasıtlı ve sürekli zarar vermesi olarak tanımlanabilir (Ayas ve Horzum, 2011: 141).

Arıca (2011) sanal zorbalığı “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” olarak tanımlamıştır. Kısaca zorbalık olarak adlandırılan bir eylem şu unsurları taşır: Kötü niyet, sürekli olarak kötü davranma, zorbanın güç olarak üstün olması, hassas ve izole edilmiş bir kurban ve hırpalayıcı sonuçlar (Fried ve Fried, 1996, Akt. ;Genç ve Aksu, 2010: 416).

Yukarıda farklı araştırmacılar tarafından yapılan sanal zorbalık tanımlarının ortak noktalarından hareketle sanal zorbalık ‘bir birey veya grup tarafından gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçları dışında kendini savunma gücünden yoksun kimselere kasten zarar vermek amacıyla kullanılması, bu zarar verici eylemlerin sürekli tekrar etmesi şeklinde gerçekleşen teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü’ olarak tanımlanabilir. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi günümüzde sanal zorbalığa aracılık eden teknolojik gelişmeler zorbalığı sadece okulların sınırları içerisinde meydana gelen bir durum olmaktan çıkarmıştır. Yani teknolojik gelişmeler okul ortamlarında zaten yaşanmakta olan zorbalık türü davranışları sanal dünyaya taşıyarak zorbalığı zaman ve mekân sınırlamasından neredeyse tamamen bağımsız hale getirerek her an her ortamda vuku bulmasına olanak sağlamıştır. Bu durum sanal zorbalığa maruz kalan kurbanların her an ve teknolojik araçların ulaşabildiği her yerde sanal zorbalığa maruz

kalabileceklerinin de açık bir ifadesidir. Geleneksel zorbalıkta en azından çocuk eve gelince zorbalık türü davranışlardan okula tekrar gidinceye kadar kurtulabiliyordu. Fakat ortaya çıkan ve yapılan araştırmalar incelendiğinde hafife alınmayacak oranlarda yaygınlık kazanan sanal zorbalıkla birlikte mağduru artık kaçıp sığınabileceği hiçbir güvenli limanının bulunmadığı söylenebilir.

Özellikle internet ve gelişen diğer teknolojik iletişim araçlarının mağduru gidebileceği her yere ulaşabilmesi sanal zorbalığa maruz kalmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından da vurgulanmaktadır; örneğin; Strom ve Strom (2004) siber zorbanın gelişen teknolojik araçları kullanarak mağdur ile her an ve her yerde iletişime geçebilme olanağına sahip olmasının mağduru her an zorbalığa uğrama tehlikesiyle baş başa bıraktığını ifade etmekte. Benzer şekilde Raskauskas ve Stoltz (2007) belirttikleri gibi sanal zorbalık geleneksel zorbalığa oranla ergenlerin duygusal gelişimleri üzerinde daha büyük tehlikelere neden olabilir. Çünkü sanal zorbalık gelişen teknolojik araçlar sayesinde okul sınırlarını aşarak günün 24 saati evde veya okulda gece veya gündüz yaşanabilmekte ve zorbanın kimliğinin bilinmemesi ile üstünlük sağlamasından dolayı sanal zorbalığın ergenler için daha büyük bir tehlike olduğu söylenebilir. Sanal zorbalığın bu yönüne vurgu yapan bir diğer araştırmacı da Belsey'dir. Belsey (2008)'e göre sanal mağduru evinde dahi sanal zorbalığa maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olması çocuklar için sanal zorbalıktan kaçınabilecekleri güvenli bir alanın kalmadığını göstermektedir. Durum böyle olunca da geleneksel zorbalığa oranla sanal zorbalığın mağdur üzerinde daha yıkıcı tahribatlara neden olduğu söylenebilir. Ayrıca sanal zorbanın çok kısa bir süre zarfında çok daha fazla kişiye ulaşabilmesi düşünüldüğünde de sanal zorbalığın daha yıkıcı sonuçlar doğurabileceği akla gelmektedir (Smith ve diğerleri, 2008).

Sanal zorbalığın daha yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini düşünmemize neden olan bir diğer etken ise geleneksel zorbalıkta zorbanın kim olduğu bilindiğinden zorbalık yaşandığı esnada seyirci olan akranların, öğretmenlerin veya okul yönetiminin yaşanan zorbalığa müdahale etme olanağına sahip olmasıdır. Fakat sanal ortamda yaşanan zorbalığın kim tarafından yapıldığı çoğu zaman bilinmediği için olaya müdahale etmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır ya da müdahale etme olanağı kısıtlanmaktadır.

Patchin ve Hinduja'nın da (2006) belirttiği gibi sanal zorbalıkta bulunan bireyler, geçici e-posta hesapları, sohbet odalarındaki takma adlar, anlık mesaj programları gibi değişik şekillerde kimliklerini gizleyebilmektedirler. Bu durumla ilgili son zamanlarda İsrail'de yapılan bir çalışmada katılımcıların kim olduğuna bakılmaksızın (zorba mı, mağdur mu veya seyirci mi olduğuna) ergenlerin birçok vakada sanal zorbalığa dâhil olanları tanıdıkları (%62-76), diğer durumlarda ise ya sanal zorbalığa dâhil olanları tanımadıkları (%20-25) ya da bazılarını tanıyıp bazılarını tanımadıkları (%4-17) belirlenmiştir (Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014). İsrail'de yapılan bu çalışmada zorbalığa dâhil olan hem zorbaların hem mağdurların hem de zorbalığa seyirci olanların hepsinin verdikleri cevaplar ayırt edilmeden değerlendirildiğinden sanal zorbalığa dâhil olanların tanınma oranları bu kadar yüksek çıkmış olabilir. Bu çalışmada eğer sadece sanal mağdurların kendilerine zorbalık yapan kişiyi tanıyıp tanımadıkları test edilmiş olsaydı kendilerine sanal zorbalık yapan kimseleri tanımadıkları cevabını verenlerin oranları daha yüksek olabilirdi.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada da sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yarıya yakınının kendilerine kimin sanal zorbalık yaptığını bilmediklerini belirttikleri rapor edilmiştir (Ayas ve Horzum, 2012). DePaolis ve Williford (2014) 660 ilköğretim öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin %17.7'sinin sanal mağdur olduğu (özellikle de online oyunlar vasıtasıyla) ve sanal mağdur olan çocukların yalnız %38'inin kendisine sanal zorbalık yapan kişiyi tanıdıklarını belirttikleri rapor edilmiştir.

Sanal zorbanın kimliğini saklayabilmesinden dolayı davranışlarının sonuçlarına dair daha az sorumluluk duygusu hissetmesine de neden olur (Willard, 2006). Çünkü sanal ortamda zorbalık yapan zorba çoğu zaman kimliğini gizleyebilmekte hatta kimliğinin gizlenebilmesinden dolayı, daha rahat bir şekilde davranmakta ve normal hayatta sergileyemeyeceği abartılmış saldırganca davranışları sanal ortamda sergileyebilmektedir. Ayrıca zorbanın kimliğini gizleyebilmesi kimsenin kendisini yakalayamayacağı algısının oluşmasına da neden olabilmektedir. Ayrıca normal hayatta yüz yüze kurulan iletişimde karşıdaki kişinin kendisini nasıl hissettiğine dair birçok sözlü ve sözsüz mesajı (jest ve mimikler gibi) fark etmek mümkün iken, bilgisayar ve diğer teknolojik araçlarla kurulan iletişimde bu sözel ve sözel olmayan

mesajları gözlemlemek pek mümkün olmayabilmektedir. Bu durum da sanal zorbalık yapan bireylerin kendi davranışlarının sanal mağdur üzerinde ne gibi etkiler yol açtığını gözleme imkânını da sınırlandırmaktadır. Eğer sanal zorba davranışlarının mağdur üzerinde bıraktığı etkileri tam olarak algılayabilirse belki bu durum sanal zorbanın sanal zorbaca davranışlar sergilemeyi azaltmasına hatta tamamen bırakmasına etki edebilir. Fakat normal iletişimde gözlemlenebilen anlık duygusal tepkilerin sanal ortamda da olduğunu söylemek pek mümkün olmayabilir.

Sanal ortamda zorbanın kendi davranışlarının mağdur üzerindeki etkilerini gözleme olanağının pek mümkün olmamasından dolayı da zorba, mağdur ile empati kuramayabilmektedir. Zorbanın, zorbaca davranışlarının sonuçlarını gözlemlememesi, dolayısıyla empati kuramaması zorbaca davranışlar sergilemeye devam etmesine hatta bu tür davranışlarının şiddetinde de artışa neden olabilir. Bu sav son yıllarda yapılan ve empatik eğilim düştükçe sanal zorbalığın ve sanal mağduriyetin arttığını gösteren bir çalışmanın sonuçlarıyla da tutarlılık göstermektedir (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012).

Araştırmada ele alınan sorular çerçevesinde ikinci bölümde ilk olarak, sanal zorbalığın tanımı, ebeveyn internet stilleri ve beş faktör kişilik özelliklerinin açıklanması ve sanal zorbalığın kapsamı ve yaygınlığı, sanal zorbalığa dâhil olmada ergenin demografik özellikleri, cep telefonuna sahip olup olmama ve evden internet erişimine sahip olup olmama durumlarına göre sanal zorba ve sanal mağdur olmanın farklılaşp farklılaşmamasına dair araştırma bulguları ve sanal zorbalığa verilen tepkilere dair araştırma bulguları kısaca özetlenmiştir. Son olarak da sanal zorbalığın ebeveyn internet tutumu ve ergen kişilik özellikleri ile ilişkisine dair araştırma bulguları yer almıştır.

1.1. PROBLEM CÜMLELERİ

Sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın çeşitli değişkenler açısından farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin problem cümlesi

Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları sınıf düzeyleri, cep telefonuna sahip olup olmama ve evde internet bağlantısına sahip olup olmama durumları açısından farklılaşmakta mıdır?

Sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın çeşitli değişkenler tarafından yordanmasına ilişkin problem cümlesi

Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları cinsiyet, yaş, ebeveyn internet stilleri ve kişilik özellikleri tarafından yordanmakta mıdır?

1.2. ALT PROBLEMLER

Sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin alt problem cümleleri

1. Lise öğrencilerinin sınıf düzeyleri açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları farklılaşmakta mıdır?
2. Lise öğrencilerinin cep telefonuna sahip olup olmama açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları farklılaşmakta mıdır?
3. Lise öğrencilerin evlerinde internet bağlantısının olup olmaması açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları farklılaşmakta mıdır?

Sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun çeşitli değişkenler tarafından yordanmasına ilişkin alt problem cümleleri

4. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları cinsiyet tarafından yordanmakta mıdır?
5. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları yaş tarafından yordanmakta mıdır?
6. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları ebeveyn kontrolü tarafından yordanmakta mıdır?
7. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları ebeveyn yakınlığı tarafından yordanmakta mıdır?

8. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları dışadönüklük kişilik özelliği tarafından yordanmakta mıdır?
9. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları yumuşak başlılık kişilik özelliği tarafından yordanmakta mıdır?
10. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları özenetim kişilik özelliği tarafından yordanmakta mıdır?
11. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları duygusal denge kişilik özelliği tarafından yordanmakta mıdır?
12. Liselerde okuyan ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumları deneyime açıklık kişilik özelliği tarafından yordanmakta mıdır?

1.3.ÖNEM

Günümüzde artık yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişmekte ve bu gelişim sürecinde getirmiş olduğu yararların yanı sıra kuşkusuz bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklardan birisinin de özellikle ergenler arasında yaygınlık kazanan sanal zorbalık olduğu söylenebilir. Sanal zorbalıkta aracılık rolü üstlenen teknolojik gelişmeler zorbalığı sadece okulların sınırları içerisinde meydana gelen bir durum olmaktan çıkarmıştır. Sanal zorbalığın özellikle ergenler arasında her geçen gün daha da yaygınlık kazanmasından dolayı yerli ve yabancı birçok araştırmacının dikkatini çekmeye başladığı göze çarpmaktadır. Ayrıca sanal zorbalığın birçok olumsuz sonucunun olduğu gerçeği araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalarca saptanmıştır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların daha çok sanal zorbalığın yaygınlığı, sonuçları ve sanal zorbalığın çeşitli değişkenler (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyleri, ailenin eğitim durumu...gibi) açısından incelendiği göze çarpmaktadır. Fakat ergenlerin kişilik özellikleri ve ebeveynlerinin internet stilleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalara hem yurt içinde hem de yurt dışında yapılan literatür taramasında rastlanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmanın önemli bir çalışma olduğu ve bu alandaki literatür boşluğunun doldurulmasında büyük katkılar sağlayacağı

söylenbilir. Bu çalışma sanal zorbalığın özellikle ergenler arasında gün geçtikçe daha da yaygınlık kazanmasından dolayı *güncel*, ebeveyn internet stili ve kişilik özelliklerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma üzerindeki etkisini belirleyecek olması açısından *işlevsel*, çalışmadaki değişkenlerin tümünü bir arada ele alan çalışmaların hem Türkiye de hem de yurt dışında bulunmaması açısından *özgün* ve araştırmada elde edilecek olan sonuçların ailelerin bilinçlenmesi ve alanda çalışan araştırmacılara yol gösterici, ışık tutacak olması bakımından *gerekli* olduğu söylenbilir.

1.4.VARSAYIMLAR

1. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları (Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği, Ebeveyn İnternet Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Envanteri) geçerli ve güvenilir olup ölçülmek istenen nitelikleri ölçebilecek düzeydedir.
2. Örneklem olarak alınan grup araştırmanın evrenini temsil etmektedir.
3. Araştırmaya katılan öğrenciler veri toplama araçlarını samimi ve içten bir şekilde cevaplamışlardır.

1.5.SINIRLILIKLAR

1. Bu araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Sakarya'da bulunan liselerde 9.10.11. ve 12. Sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerden seçilmiş 465 öğrenci ile sınırlıdır. Araştırmanın bulgu ve sonuçları ancak benzer özelliklere sahip gruplara genellenebilir.
2. Bu araştırmanın bulgu ve sonuçları veri toplama araçları başlığı altında ayrıntılı olarak tanıtılan Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği, Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Envanteri adlı ölçme araçlarının ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.6.TANIMLAR

Sanal zorbalık: “Başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlayan düşmanca davranışlar” şeklinde tanımlanabilir (Belsey, 2006).

Sanal zorba: Sanal zorbaca davranışlar sergileyen kişi,

Sanal mağdur: Sanal zorbaca davranışlara maruz kalan kişi.

Sanal zorba/mağdur: Hem sanal zorbalık yapan hem de sanal zorbalığa maruz kalan bireyleri tanımlamak için kullanılan kavram.

Ebeveyn İnternet stili: Ebeveynlerin öğrencilerin internet kullanımlarına dair yaklaşımlarının iki ayağı olan ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığı boyutlarının farklı şekillerde bir araya gelmesiyle oluşan ebeveyn stilleri (ihmalkar, otoriter, müsamahakar, demokratik).

Kişilik: Genel olarak bir bireyi diğer bireylerden ayıran, onu diğerlerinden farklı kılan ayırıcı özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kişilik bireylerin davranışlarını belirleyen nispeten sabit özellikler bütünü olarak da tanımlanabilir (Burger, 2006).

Beş faktör kişilik özellikleri: Kişiliği dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarından oluştuğunu savunan kuramsal yaklaşım.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1.1. Sanal Zorbalığın Tanımı

Günümüzde sanal zorbalığın standart bir tanımı bulunmamasına karşın yapılan tanımlamalar incelendiğinde genel olarak bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla yapılan sanal zorbaca davranışın kasıtlı olması, bu davranışların zaman içerisinde tekrarlanması ve sanal zorbaca davranışların, sanal zorbalığa maruz kalan nispeten kendini savunma gücünden yoksun kurbanına zarar vermesi gibi bileşenleri içerisinde bulunduran tanımlar olduğu göze çarpmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tanımlamalar kısaca şu bileşenlerden oluşmaktadır; ‘yapılan davranışın kasıtlı olması, sürekli tekrarlanması ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin olması’. Yukarıda da belirtildiği gibi burada belirtilen güç dengesizliği geleneksel zorbalıktaki gibi fiziksel bir güç dengesizliğinden ziyade nispeten teknolojik araçları daha iyi kullanma yetkinliğiyle ilişkilidir.

Aşağıda farklı araştırmacılar tarafından yapılan farklı sanal zorbalık tanımları açıklanmıştır;

Belsey (2006), sanal zorbalığı, “başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlayan düşmanca davranışlar” şeklinde tanımlamıştır. Sanal zorbalık elektronik araçlar vasıtasıyla yapılan, ergenlerin akranlarının sosyal statülerine ve ilişkilerine zarar

vermek için başvurdukları bir ilişkisel saldırganlık türüdür (Carter, 2011; 21). Sanal zorbalık bir birey veya grup tarafından elektronik iletişim araçlarının değişik formları kullanılarak kendini savunma gücünden yoksun olan bireylere karşı kasıtlı olarak ve zaman içinde tekrarlanan saldırgan davranışların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Smith ve diğerleri, 2008).

Agatston, Kowalski ve Limber (2007) sanal zorbalığı internet, cep telefonları veya diğer kişisel dijital yardımcı araçlarının kullanılarak diğerlerini kasıtlı olarak küçük düşürmek ya da taciz etmek olarak tanımlamaktadır. Yeni bir zorbalık türü olan sanal zorbalık, teknolojik gelişmeleri yakından takip eden ve bu teknolojilerin aktif kullanıcısı olan bireylerin bu teknolojik gelişmeleri amacının dışında kullanması sonucu ortaya çıkmıştır. Sanal zorbalık internet ve diğer dijital teknoloji kullanıcılarının bu teknolojileri kullanarak diğer bireylere bilinçli ve kasıtlı bir şekilde zarar vermesi olarak tanımlanabilir (Batmaz ve Ayas, 2013: 43).

Willard (2005) sanal zorbalığı internet ve diğer iletişim araçlarının kullanılmasıyla diğer kişilere zararlı ve hoş olmayan mesajlar veya hoş olmayan fotoğrafların gönderilmesi olarak tanımlamaktadır. Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığı elektronik araçların diğerlerine kasten ve tekrarlayan bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Yine Hinduja ve Patchin (2009) sanal zorbalığı bilgisayar, cep telefonları ve diğer teknolojik araçların diğer bireylere zarar vermek amacıyla kasıtlı ve tekrarlayıcı bir biçimde kullanılması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bir eylemin sanal zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için kasıtlı bir biçimde gerçekleşmesi, tekrarlayıcı olması ve zarar verme amacının güdülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sanal zorbalık ‘gelişen yeni teknolojik araçların daha çok telefon ve internet kullanımı vasıtasıyla diğerlerine zorbalık yapma ve onları taciz etme’ olarak tanımlanmaktadır (Smith, Steffgen ve Sittichai, 2013).

Slonje ve Smith (2007) sanal zorbalığı, cep telefonu ve internetin yanı sıra diğer modern teknolojik cihazlarında kullanımıyla gerçekleştirilen bir saldırganlık biçimi olarak tanımlamaktadır. Sanal zorbalık; bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi bilgi ve iletişim araçlarını kullanarak mağdur durumundaki kendini savunma gücünde yoksun birey veya gruplara kasıtlı ve sürekli zarar vermesi olarak tanımlanabilir (Ayas ve Horzum, 2011: 141). *Arıcak (2011) siber zorbalığı “bilgi ve*

iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” olarak tanımlamıştır. Sanal zorbalık literatürde genel olarak “diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Arıcak, 2009).

Zorbalık olarak adlandırılan bir eylem şu unsurları taşır: Kötü niyet, sürekli olarak kötü davranma, zorbanın güç olarak üstün olması, hassas ve izole edilmiş bir kurban ve hırpalayıcı sonuçlar (Fried ve Fried, 1996, Akt. ;Genç ve Aksu, 2010: 416). Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton ve Scheidt (2001) zorbalığı üç önemi özelliği olan saldırganlığın bir formu olarak tanımlamaktadır bu özellikler; (a) diğerlerine zarar vermek ve diğerlerini rahatsız etmek için sergilenen amaçlı davranış, (b) zamanla tekrarlayan davranışlar, (c) zorba ya da zorbaların mağdurdan daha güçlü olduğu güç dengesizliği. Yapılan çalışmalarda farklı ölçme araçlarının kullanılması, araştırmaların farklı örneklem grupları üzerinde yapılması gibi nedenlerden dolayı yukarıdaki gibi farklı sanal zorbalık tanımları yapılmıştır.

Farklı araştırmacılar tarafından yapılan bu sanal zorbalık tanımlarının ortak noktalarından hareketle daha önce de belirtildiği gibi sanal zorbalık ‘bir birey veya grup tarafından gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım amaçları dışında kendini savunma gücünden yoksun kimselere kasten zarar vermek amacıyla kullanılması, bu zarar verici eylemlerin sürekli tekrar etmesi şeklinde gerçekleşen teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü’ olarak tanımlanabilir. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere günümüzde sanal zorbalığa aracılık eden teknolojik gelişmeler zorbalığı sadece okul sınırları içerisinde meydana gelen bir durum olmaktan çıkarmıştır.

2.1.2. Ebeveyn Stilleri

Sanal zorbalığın ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden birisi de ebeveynlerin internet ve diğer teknolojik araçların kullanımına yönelik tutumları olduğu

söylenbilir. Bu tutumların bir boyutu ebeveynlerin çocuklarının internet ve diğer teknolojik araçları kullanımları ve diğer davranışlarını her yönüyle aşırı kontrol etmeyi ve neredeyse onların davranışlarına yönelik hiç kural koymamaları yani müsamahakâr ve ilgisiz davranmaları arasında uzanan bir derecelendirmeyi ifade eden ebeveyn kontrolü boyutudur. Diğer boyutu ise ebeveynlerin çocuklarının davranış ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı ve destekleyen bir tutum ile çocuklarının davranış ve ihtiyaçlarına karşı duyarsız ve reddedici bir tutum arasındaki derecelendirmeyi ifade eden ebeveyn yakınlığı boyutudur. Bu başlık altında ebeveyn tutumlarına yönelik bilgiler aşağıda kısaca özetlenmiştir;

Baumrind (1971, 1991; Akt: Kopko, 2007) ebeveyn davranışlarını ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığı yönleriyle ele alarak 4 farklı ebeveyn stilini tanımlamıştır. Ebeveyn kontrolü ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını tüm yönleri ile kontrol etmeleri ile çocuklarının davranışlarına yönelik çok az kural koyup ve çok az talepte bulunmaları arasında değişkenlik gösteren, çocuklarının davranışlarını yönetmeye dair bir derecelendirmeyi ifade eder. Ebeveyn yakınlığı ise ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını kabul etme düzeyi ve çocuklarının davranışlarına karşı duyarlılıkları ile çocuklarının davranışlarına karşı duyarsız ve reddedici olmaları arasındaki derecelendirmeyi ifade eder. Ebeveyn davranışlarının bu iki yönü farklı şekillerde birleştirildiğinde temelde 4 ana ebeveyn stili ortaya çıkar (Kopko; 2007). Bu ebeveyn stilleri aşağıda dataylı olarak açıklanmıştır;

Demokrat ebeveyn stili (Authoritative parents). Bu ebeveynlik stilinde çocuğa karşı yüksek yakınlığın yanında yüksek kontrol durumu da söz konusudur (Kopko, 2007). Çocuğun davranışları üzerinde ebeveynlerin kontrolü olmasına rağmen bu kontrol katı ve realiteden uzak aşırı kısıtlayıcı bir kontrol değildir (Yıldız, 2004). Bu ebeveyn stilini benimsemiş olan ebeveynler çocuklarının kendi eylemlerini kontrol etmeleri ve kendi sınırlarını (limitlerini) kendilerinin belirlemeleri konusunda bağımsız olmaları için teşvik edici bir tutum sergilerler (Kopko, 2007). Bu ebeveyn stilinde ‘çünkü ben böyle söyledim’ şeklinde kurallar yoktur. Bunun yerine ebeveynler çocuklarıyla eğlenmeye, onları dinlemeye ve onların görüşlerini göz önünde bulundurmaya isteklidirler (Kopko, 2007).

Demokratik ebeveyn stilini benimsemiş olan ebeveynler, uygulamalarının altında yatan nedenleri çocuklarıyla paylaşma eğilimindedirler (Baumrind 1971). Demokratik

ebeveyn stilinde ebeveynler tarafından konulan kuralların niçin konulduğu açıklanır ve gerekli görülürse kuralların niçin konulduğu konusunda çocuk ile tartışılarak fikir alışverişinde bulunulur, çocuğun sorumluluk alması sağlanır, çocuğun özerkliği desteklenir, çocuğa yakınlık, sevgi ve ilgi gösterilir. Çocuğunun arzu, istek ve beklentileri göz önünde bulundurulur (Yıldız, 2004). Nihai sorumluluk ebeveynine ait olmasına rağmen bu ebeveynlik stilini benimsemiş olan ebeveynler çocuklarıyla tartışmaya ve onlarla fikir alışverişine kapalı değildirler (Kopko, 2007). Bu ebeveyn stilinde de çocuktan olgunluk beklentisi yüksektir. Aile içinde iletişim kanalları açık olup aile üyeleri birbirine karşı duyarlı, ilgili ve sabırlıdır. Bu ebeveyn stilini benimsemiş ebeveynler çocuklarına karşı olan sorumluluklarının bilincindedirler (Yıldız, 2004). Kopko'ya (2007) göre araştırmalar bu ebeveyn stiline göre yetişmiş ergenlerin görüşme ve tartışmalara nasıl dâhil olacaklarını öğrendiklerini belirlemiştir. Bu stile göre yetişmiş olan ergenler kendi fikir ve düşüncelerinin değerli olduğunu anlarlar. Sonuç olarak bu kimselerin sosyal açıdan daha yetkin, daha sorumlu ve daha özerk olmaları muhtemeldir (Kopko, 2007).

Müsamahakâr ebeveyn stili (Permissive Parents). Bu ebeveynlik stilinde çocuğa karşı yüksek yakınlığın yanında düşük kontrol durumu da söz konusudur. Bu kimseler ebeveynlik stillerinde hoşgörülü ve pasif bir rol üstlenmiş olup, çocuklarına karşı olan sevgilerini göstermenin en iyi yolu olarak çocuklarının isteklerini yerine getirmek olduğu inancına sahiptirler (Kopko, 2007). Bu ebeveyn stilinde aile içi iletişim kanalları açık olup ihmale varan düzeyde bir hoşgörü söz konusudur. Müsamahakâr ebeveyn stilinde çocuk ile ebeveyn arasındaki duygusal bağ zayıf olup, ilgi ve denetim yoktur. Kontrol ise ya hiç yok ya da çok azdır. Cezaya nadiren başvurulur. Çocuktan olgunluk beklentisi çok düşüktür (Yıldız, 2004).

Müsamahakâr ebeveyn stilini benimsemiş olan aileler, çocuklarının dürtü, arzu ve eylemlerine karşı cezalandırıcı olmayan, kabul edici ve olumlu bir şekilde davranmaya çalışırlar. Çocuklarının ev sorumlulukları ve düzenli davranışları için çok az talepte bulunurlar. Mümkün olduğu kadar çocuklarının kendi davranışlarını düzenlemelerine izin veriler. Aşırı kontrolden kaçınırlar ve çocuklarını dışardan tanımlanmış standartlara uymaları konusunda teşvik etmezler (Baumrind, 1971). Genel olarak müsamahakâr ebeveynlerin kullandıkları ifadeler “tabiki, eğer istersen geç saatlere kadar kalabilirsin ” ve “eğer istemiyorsan hiçbir iş yapmana gerek yok”

gibi ifadelerdir. Müsamahakâr ebeveynler hayır demekten ve çocuklarını hayal kırıklığına uğratmaktan hoşlanmazlar. Sonuç olarak ebeveyn katılımı olmaksızın çocukların birçok önemli kararı kendi başlarına vermelerine izin verilir (Kopko, 2007).

Bu ebeveyn stiline sahip ailelerde çocuk kendi kararlarını kendisi verir. Bundan dolayı “ çocuk merkezli” yaklaşım olarak da adlandırılabilir. Çocuğa karşı sorumluluk duygusu göz ardı edilmez fakat çocuktan neredeyse beklentinin olmadığı bir tutum söz konusudur. İstikrarın sağlanmadığı, dengesiz ve tutarsız bir disiplin uygulaması söz konusudur (Yıldız, 2004). Bu ebeveynler çocuklarının eylemlerini şekillendirmede kendilerini aktif bir katılımcı olarak görmezler. Bunun yerine çocuklarının kendi tavsiyelerini almak isteyecekleri bir kaynak olarak görme eğilimindedirler (Kopko, 2007). Kopko'nun (2007) belirttiğine göre araştırmalar müsamahakâr ebeveyn stiline sahip olan ergenler çok az sınır ve kural olduğuna dair bir algıya sahip olduğunu göstermiştir. Bu ebeveyn stiline sahip olan ergenler kendilerini kontrol etmede zorluklar yaşayabilir ve egosantrik eğilimler sergileyebilirler (Kopko, 2007).

Otoriter ebeveyn stili (Authoritarian Parents). Bu ebeveynlik stilinde çocuğa karşı düşük yakınlığın yanında yüksek kontrol durumu da söz konusudur. Bu ebeveyn stilindeki kimseler katı, kısıtlayıcı ve cezalandırıcı bir disiplin uygulayarak çocuklarının kendi yönergelerini takip etmeleri konusunda ısrarcı davranırlar (Kopko, 2007). Otoriter ebeveyn stilinde ebeveynler tarafından katı bir tavır sergilenir, çocuklara herhangi bir açıklama yapılmaz, koşulsuz itaat ve saygı ve otorite figürüne karşı bağımlılığa değer verilir (Yıldız, 2004). Otoriter ebeveyn stilini benimsemiş olan aileler, teorik olarak yüksek otoriterlik düzeyi ile formüle edilmiş ve genel olarak bir dizi kesin standartlarla uyumlu bir şekilde çocuklarının davranışlarını ve tutumlarını şekillendirme, kontrol etme ve değerlendirme girişiminde bulunurlar. Bu ebeveyn stilini benimsemiş olan ebeveynler itaate bir erdem olarak değer verirler. Bu ebeveyn stilini benimsemiş olan kimselerin, çocuklarının eylem ve düşüncelerinin kendilerinin doğru olarak tanımladıkları şeylerle çatışmaları halinde cezalandırıcı tavırlar sergileme ve güçlü önlemler alma eğiliminde oldukları söylenebilir (Baumrind, 1971).

Genel olarak otoriter ebeveynlerin kullandıkları ifadeler “bunu yapacaksın çünkü ben söylüyorum” ve “çünkü ben ebeveynim ve sen değilsin” gibi ifadelerdir. Otoriter ebeveynler çocuklarıyla tartışmaya girmezler. Aile kuralları ve standartları tartışılmaz. Otoriter ebeveynler koydukları kural ve uygulamaların çocukları tarafından sorgulanmaksızın kabul edilmesi gerektiğine inanırlar (Kopko, 2007). Otoriter ebeveyn stilinin benimsendiği aile ortamında iletişim kanalları kapalı olup, sevgi ve destek ya hiç yoktur ya da çok azdır ve çocuktan gelen arzu ve istekler önemsenmez. Çocuktan beklenen olgunluk düzeyi yüksektir. Aynı zamanda çocuk üzerinde ebeveyn kontrolü fazladır. Bu ebeveyn stilinde cezalandırma yüksektir, bazen fiziksel cezalara bile başvurulabilir (Yıldız, 2004). Kopko'nun (2007) belirttiğine göre araştırmalar otoriter ebeveyn stiline sahip olan ergenler ebeveynlerin kurallarını takip etmek ve katı disiplin uygulamalarına bağlı kalmanın bağımsız hareket etmenin üzerinde bir değere sahip olduğunu öğrendiklerini göstermiştir. Bu ebeveyn stiline sahip olan ergenler asi veya bağımlı olabilirler. Asi olan ergenler agresif davranışlar sergileyebilirler. Fazla itaatkâr olan ergenler ise ebeveynlerine bağımlı kalma eğilimindedirler (Kopko, 2007).

İhmalkâr ebeveyn stili(Uninvolved Parents). Bu ebeveynlik stilinde düşük yakınlığın yanında düşük kontrol de söz konusudur. Çocuğa sevgi, ilgi ve yakınlık gösterilmemektedir. Çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarsız olma durumu mevcuttur. Çocuğa ilişkin açık bir ihmâl söz konusudur. Bazı durumlarda bu ebeveynlik stilini benimsemiş olan ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimleri minimize edilmiştir. İhmalkâr ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarına, nerede olduklarına, okulda ve arkadaşlarıyla ne yaşadıkları konusunda duyarsız davranırlar. Genel olarak ihmalkâr ebeveynlerin kullandıkları ifadeler “nereye gittiğin umurumda değil” ve “neden senin ne yaptığınla ilgilenmeliyim ki” gibi ifadelerdir. İhmalkâr ebeveynler çocuklarını kararlara katmayı nadiren düşünürler ve çocukları tarafından rahatsız edilmek istenmezler (Kopko, 2007). Kopko'nun (2007) belirttiğine göre bu ebeveyn stili ile yetişen ergenler ebeveynlerinin kendi yaşamları ile ilgilenme ve ebeveynliğe çok az zaman ayırma eğiliminde olduklarını öğrendiklerini destekler niteliktedir. Sonuç olarak ergenler genelde müsamahakâr evlerde yetiştirildikleri için benzer davranış şekilleri gösterirler ve öz düzenleme ile ilgili sorunlardan dolayı dürtüsel davranışlar sergileyebilirler.

Yukarıda kısaca açıklanan ebeveyn stillerine sahip olan ebeveynlerin çocuklarının interneti kullanımlarına yönelik yaklaşımları ele alındığında, bu yaklaşımların iki yönde olduğu görülmektedir. Bunlar ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığıdır. Ebeveyn kontrolü, çocuğun internet kullanımına rehberlik etme, bazı durumlarda internet kullanımını durdurma ya da internetin kullanılmasıyla ilgili bazı kurallar koyma ve koyulan bu kurallar ile yapılan rehberliğin seviyesini yansıtır. Ebeveyn yakınlığı ise çocuklarla iletişim kurmak için ayrılan zamanın ve onlara verilen desteğin seviyesiyle karakterize edilir (Valcke, Bonte, De Wever ve Rots, 2010). Burada bahsi geçen ebeveynlerin internete yönelik kontrolü ve yakınlığına dayanmakta olan çeşitli ebeveyn stilleri tanımlanmaktadır. Bunlar, demokratik, müsamahakâr, otoriter ve ihmalkâr ebeveyn stilleridir. Valcke ve diğerleri (2010), ebeveynlerin internete yönelik bu stillerini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır;

Demokratik ebeveyn internet stili.Bu ebeveyn stiline sahip ebeveynler çocuklarının internet kullanımlarına ilişkin açık kurallar ortaya koyarlar. Bu ebeveynler çocuklarının internet kullanımlarını sınırlandırmak yerine onların kendi davranışlarından sorumlu olmalarını ve öz-düzenleyici bir şekilde davranıp kendileri için doğru olanı belirlemelerini beklerler. Bunun yanında internet kullanımı ile ilgili zamanlama konusunda bazı kuralları vardır.

Müsamahakâr ebeveyn internet stili.Bu ebeveyn stiline sahip ebeveynler çocuklarının internet kullanımlarına dair açık sınırlar koymazlar. Bu ebeveyn stiline sahip kimseler çocuklarıyla çatışmaktan kaçındıkları için çocukları ne istiyorsa onlara veriyorlar ve onların fikirlerini takip ediyorlar. Bu ebeveynler çocuklarına yakınlık göstermelerine rağmen onlara yeteri kadar rehberlik etmezler.

Otoriter ebeveyn internet stili.Bu ebeveyn stiline sahip kimseler açıklama yapmaksızın çocuklarının internet erişimi ile ilgili koydukları kurallara uymalarını ve koşulsuz şartsız itaat beklentisi içerisindedirler. Bu kimseler internet ile ilgili konularda tartışmaya neredeyse hiç yanaşmayan ve internet erişimi ile ilgili diyaloglara pek girmeyen kimselerdir. İnternet kullanımı ile ilgili görüşlerini kabul ettirmede ise ısrarcıdırlar.

İhmalkâr ebeveyn internet stili. Bu ebeveyn stilinde ebeveynlerin çocuklarına karşı internet kullanımı konusunda kontrol ve yakınlık (ilgi) düzeyleri düşüktür. Bu

ebeveyn stiline sahip kimseler çocuklarının internet kullanımlarına ilişkin ne sınırlandırıcı ne de destekleyici bir tutum içerindedirler.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ebeveyn internet stiline ilişkin internet kullanımını etkilediğini (Rosen, 2008), ebeveyn kontrolü altındaki çocuklar internet kullanımı bakımından daha az risk altında oldukları (Valcke diğerleri, 2007) belirlenmiştir.

Yukarıda kısaca açıklanan ebeveyn stilleri çocuklarının kontrol etme düzeyleri açısından kıyaslandığında demokratik ebeveyn stiline sahip ebeveynler yüksek kontrol davranışları sergilerken, müsamahakâr ebeveyn stiline sahip ebeveynler düşük kontrol davranışları sergilerler. Otoriter ebeveyn stiline sahip ebeveynler ise aşırı kontrolcü davranışlar sergilerler. Demokratik ebeveyn stiline sahip ebeveynler yüksek ve otoriter ebeveyn stili ile müsamahakâr ebeveyn stillerinin düşük olarak gözlemlendiği durumlarda internet kullanımının da düşük olabileceği ifade edilmiştir (Cheung, Yue ve Dennis 2014).

Sanal zorba ya da sanal mağdur olmayı önlemek için yapılabileceklerden biri de ebeveynlerin kendi ebeveynlik stilleri ışığında çocuklarının internet kullanımlarını daha iyi anlamalarını sağlamak olduğu söylenebilir. Bu yüzden ebeveyn internet stili ile sanal zorba ya da sanal mağdur olma arasındaki ilişkinin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan bu çalışma özellikle fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal değişikliklerin yaşandığı ergenlik dönemindeki lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ergenler ile ebeveynleri arasında zaman zaman anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşanabilmekte. Bu çatışma ve anlaşmazlıklar son zamanlarda ergenler arasında kullanımı yaygınlık kazanan internet ile ilgili olabilmektedir.

Ergenlik dönemindeki bireyler internetin de içinde bulunduğu birçok farklı bağlamda sosyal etkileşimlerin içerisinde aktif bir şekilde bulunabilirler. Özellikle gelişimsel açıdan bir geçiş dönemi olan ergenlik döneminde ebeveynlerin ergenlerin boş zaman aktivitelerine rehberlik etmesi onların sanal zorba davranışlardan kaçınmalarını sağlayabilir. Bu açıdan bakıldığında ebeveynlerin ergenlerin yanlış davranışlarını değiştirmede merkez bir role sahip oldukları söylenebilir. Ebeveyn çocuk ilişkisi, ebeveyn bilgisi ve ebeveynin sanal zorbalığa dair farkındalığı, sanal zorbalığın ortaya çıkmasında, devam ettirilmesinde ve sanal zorbalığın önlenmesinde önemli bir role

sahiptir. Bilgili ve farkındalık düzeyi yüksek ebeveynler sanal zorbalığın ortaya çıkma olasılığını minimize edebilir (Strom ve Strom 2005).

2.1.3.Beş Faktör Kişilik Özellikleri

Kişiliğin üzerinde uzlaşa sağlanan bir tanımı bulunmamasına rağmen kişilik genel olarak bir bireyi diğer bireylerden ayıran, onu diğerlerinden farklı kılan ayırıcı özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kişilik bireylerin davranışlarını belirleyen nispeten sabit özellikler bütünü olarak da tanımlanabilir.

Burger (2006) kişiliği bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlamaktadır. Bu tanım iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm tutarlı davranış kalıpları ile ilgilidir. Bu bölümde önem arz eden asıl nokta kişiliğin tutarlı olmasıdır. Bu tutarlı davranış kalıplarını her zaman ve her yerde gözlemleriz. Bugün dışadönük kişilik özelliğine uygun davranışlar sergileyen bir bireyin gelecekte de benzer davranışları sergilemesini bekleriz. Karakterdeki bu tutarlılığı ‘beni hiç şaşırtmadı tam da ondan beklediğim gibi davranıyordu’ veya ‘bu tam da ondan beklenecek bir davranıştı’ şeklindeki yorumlarla ifade ederiz. Tüm bunlara ek olarak insanın zamanla değişebileceği realitesini de hesaba katmamız gerekmektedir. Bununla birlikte söz konusu kişilikten bahsediyorsak davranışlar yalnızca içinde bulunulan duruma verilen bir tepkiden ziyade tutarlı olmasını beklememiz gayet doğaldır.

Yukarıdaki tanımın ikinci bölümünü ise kişilik içi süreçler oluşturmaktadır. Kişilik içi süreçler; nasıl davranacağımızı ve hissedeceğimizi etkileyen ve içimizde gelişen bütün duygusal, güdüsel ve biçimsel süreçleri kapsar. Yukarıda yapılan tanımda dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise bu tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçlerin, tanıma göre, bireyden kaynaklanıyor olması. Burada ifade edilen şey dış faktörlerin kişiliği etkilemediği anlamına gelmemeli. Örneğin anne babanın çocuğu yetiştirme tarzlarının çocuğun ilerde nasıl bir yetişkin profiline sahip olacağını etkilemesi kaçınılmazdır. Burada kastedilen, davranışın sadece durum tarafından belirlenmediğidir.

“Eğilimler kesinlikle her zaman tutarlı değildir. Olsaydı ne kadar sıkıcı olurdu ve hiç tutarlı olmasalardı ne büyük karmaşa yaşanırdı!”

GORDON ALLPORT

McCrae ve Costa (1990)’ya göre ise kişilik; sergilenen duygu, düşünce ve davranışlardaki bireysel farklılıklardan oluşan kararlı bir yapıdır (Akt; Eroğlu, 2014). Burada vurgulanan kararlılık yukarıda Burger (2006)’ın kişilik tanımının birinci bölümünde de geçen kişiliğin zamanla ve farklı durumlarda değişmeden tutarlı olmasıdır.

Beş faktör kişilik modeli, geniş bir yelpazede yer alan kişilik yapılarının entegrasyonunu sağlaması ve böylelikle farklı yönelimlere sahip araştırmacılar arasındaki uzlaşmayı nispeten kolaylaştırması; kişilik özellikleriyle davranışlar arasındaki ilişkilerin sistematik bir biçimde incelenbilmesine olanak sağlaması ve kişiliği beş alt faktöre dayandırarak kişiliğe dair genel bir tanımlama sağlaması açısından ilgi çekicidir. Ayrıca beş faktör kişilik modeli dil hipotezine dayanmaktadır. Bu dil hipotezine dayanmasının altında yatan temel varsayım ise, insanlarda gözlemlenen bireysel farklılıkların dünyadaki bütün dillerde kodlanacağı, bunun sözcükler vasıtasıyla dile yansıtacağı ve konuşma diline yansıyan bu sözcükler vasıtasıyla bireyin kişilik yapısını kapsayacak bir sınıflama oluşturulabileceğidir (Sevi, 2009). Bu yüzden beş faktör modelinin kişilik özelliklerinin ayrıntılı bir sınıflandırmasını içerdiği söylenebilir.

Kişiliğin bilgi ve iletişim teknolojilerinin ne amaçla kullanılacağı ve bilgi ve iletişim teknolojileri ile nasıl bir etkileşimde bulunulacağı üzerinde psikolojik bir etkisi olabileceği düşünüldüğünden bu çalışmada beş faktör (büyük beşli) kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişki ele alınmıştır. Beş faktör kişilik modeli (büyük beşli) kapsamlı beş boyuttan oluşan (dışadönüklük, yumuşak başlılık, öz-denetim, duygusal denge ve deneyime açıklık) kişiliği en kapsamlı şekilde tanımlayan bir değerlendirme aracıdır (Goldberg, 1990; McCrae ve Costa, 2008; akt; Servidio, 2014). Burger (2006) “*pek çok kaynaktan elde edilen kanıtlar, kişiliğimizi oluşturan özelliklerin çoğunun, beş temel kişilik boyutu üzerinde toplanabileceğine işaret eder.*” Bu yüzden bu çalışmada beş faktör kişilik envanteri kullanılarak kişilik

özelliklerinin sanal zorba ya da sanal mağdur olma üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Beş faktör kişilik özellikleri;

Dışadönüklük. Dışadönüklük kişilik boyutu bireyin daha çok sosyallik ve cana yakınlık düzeyini temsil eder. Dışadönüklüğün temel özellikleri sıcaklık, girişkenlik, atılganlık, heyecan arama ve olumlu duygular yaşamaya daha eğilimli olmasıdır. Dışadönük olmayan bireyler (içedönük bireyler) ise oldukça sessiz ve çekingen davranışlarla karakterize edilirler (Chamorro-Premuzic, 2007; Akt; Çivitci ve Arıcıoğlu, 2012). Dışadönük olan kimseler dış dünyaya karşı daha çok enerjik bir yaklaşım içerisinde olup genel olarak sosyal, aktif, girişken ve pozitif duygularla ifade edilebilirler. İçedönük kimseler ise genellikle çekapank, çekingen, daha az aktif ve daha az pozitif duygular sergileme eğilimindedirler (Glass ve diğerleri, 2013). Dışadönük kişilik boyutunda yüksek puan alan kimseler enerjik, cana yakın ve yeni sosyal ilişkiler kurmaya açık olan kimselerdir (Lounsbury ve Gibson, 2009). Burger (2006) araştırmaların dışa dönüklerin içe dönüklere oranla daha çok arkadaşı olduğunu ve sosyal ortamlarda daha çok zaman geçirdiklerini gösterdiğini belirtmiştir. Kısaca dışadönük bireyler eğlenmeyi seven, konuşkan, şakacı, sosyal ve sevecen kimselerdir. İçedönük bireyler ise sessiz, mesafeli, çekingen, pasif ve yalnızlığı seven kimselerdir (McCrae ve Costa, 2003). Son olarak dışadönük bireylerin sosyal ağlarını genişletmekten ve güçlendirmekten hoşlandıkları söylenebilir.

Yumuşak Başlılık. Yumuşak başlılık kişilik özelliği daha çok kişiler arası ilişkilerle ilgilidir. Yumuşak başlılık bireyin kişiler arası işbirliğine katılımını ve bu işbirliğini onaylama derecesini ifade eder. Yumuşak başlı kimseler diğer bireylere karşı dostça olan, yakın, sıcak, sosyal ve güvenilir olma eğiliminde olan kimseler iken yumuşak başlı olmayan kimseler, başkalarına karşı daha az hoş, münakaşacı, işbirlikçi olmayan ve sert kimselerdir (Glass ve diğerleri, 2013). Yumuşak başlılık kişilik boyutunda yüksek puan alan kimseler hoş, ılımlı, işbirlikçi ve diğerleriyle birlikte çalışmaya eğilimlidirler. Bu yüzden çatışma ve bireysel çalışma üzerine odaklı çalışma strateji yaklaşımlarını reddederler (Lounsbury ve Gibson, 2009). Yumuşak başlılık, prososyal davranış eğilimine sahip olmaktır. Yumuşak başlı kişilerin en belirgin özellikleri insancıl, arkadaşça, sıcak ve hoşgörü sahibi kimseler olmalarıdır (Chamorro-Premuzic, 2007; Akt; Çivitci ve Arıcıoğlu, 2012).

Özdenetim. Özdenetim kişilik boyutu bireylerin planlılık, dikkat ve sergilenen öz-kontrol derecesini ifade eder. Özdenetim sahibi bireyler dürtüleri üzerinde kontrole sahip, çalışkan, işine düşkün, düzenli ve hedeflerine ulaşmak konusunda çalışkan kimselerdir. Özdenetimli olmayan bireyler dürtüsel davranışlarda bulunmaya eğilimli, dağınık olan ve görevlerini erteleme eğilimde olan kimselerdir (John, Naumann ve Soto, 2008; Akt; Glass ve diğerleri, 2013). Özdenetim kişilik özelliği kuralları takip eden, ısrarcı bir şekilde önceden planlama yapmayı seven özelliklerle ilişkilidir (Lounsbury ve Gibson, 2009). Bu kişilik özelliği itaatkârlık, düzenlilik, disiplin, sorumluluk, başarı yönelimlilik gibi özelliklerle ilişkilidir. Bu kişilik faktörü yüksek olan kişiler azimli, hırslı, başarı yönelimli olurken; düşük olanlar ise plansız, erteleyen, görev bilincinden nispeten yoksun ve disiplinsiz olarak değerlendirilmektedir (Costa ve McCrae, 1995). Özdenetim kişilik faktörü temsil eden temel özellikler ise sorumluluk, liderlik, öz-disiplin, amaç yönelimlilik, yeterlik, düzenlilik, görev bilinci, üretkenlik ve kararlılıktır (Chamorro-Premuzic, 2007; Akt; Çivitci ve Arıcioğlu, 2012). Tüm bunlara ek olarak özdenetimin etik ilke ve değerlere belirgin bir biçimde bağlılık ve başlanan bir işi bitirebilme becerisi gibi davranışları da içerdiği ifade edilebilir.

Nörotizm. Bireyin duygusal dengesini ifade eder. Nörotizm diğer bir deyişle duygusal dengesizlik, kaygı, depresyon ve öfke gibi olumsuz duyguları yaşamaya daha eğilimli olmayı ifade eder. Duygusal dengesizliği olan (nörotik) bireyler kaygı yaşamaya daha fazla eğilimli olma ile karakterize edilirler. Bunun tam tersi duygusal dengesizlik eğilimi düşük olan bireyler ise rahat ve sakin kişilerdir (Chamorro-Premuzic, 2007; Akt; Çivitci ve Arıcioğlu, 2012). Nevrotiklik düzeyi yüksek olan bireyler sıklıkla kendilerini endişeli, huzursuz, üzgün hissedip stres ile zayıf baş etme gücüne sahip kimseler olurlar. Nevrotiklik düzeyi düşük olan kimseler ise dengeli, sakin ve iyi stres yönetimine sahip kimselerdir (Glass, Prichard, Lafortune ve Schwab, 2013). Nörotiklik, suçluluk, sinirlilik, hüznün ve korku gibi olumsuz duyguları yaşama eğilimidir. Bu açıdan nörotikliği yüksek kişiler, kaygılı, güvensiz, içine kapanık, sinirli; düşük kişiler ise rahat, stresli durumlarda sakin kalabilen, özgüvenli ve sabırlı olmaktadır (Costa ve McCrae, 1995).

Duygusal denge kişilik özelliği nevroitiklik olarak tanımlanan kişilik özelliğinin tersidir. Stres yönetimi konusunda bu kişilik özelliğine sahip kimselerin başarılı

olduğu söylenebilir (Lounsbury ve Gibson, 2009). Burger (2006) duygusal sıkıntı yaşayan ve duyguları aşırı değişkenlik gösteren kimselerin nevroitiklik boyutunda yüksek puan alacaklarını belirtirken, nevroitiklik düzeyi düşük olan kimselerin de sakin, iyi uyum göstermiş, aşırı ve uyumsuz duygusal tepkilere yatkın olmayan kimseler olduğunu belirtir.

Deneyime açıklık. Deneyime açıklık olarak adlandırılan beşinci kişilik boyutu, entellektüel etkinliklere katılma, yeni duygu ve düşüncelere açık olma eğilimini temsil etmektedir. Deneyime açıklık, bir bakıma, entellektüel ilgi, estetik duyarlık, hayal gücü, esneklik ve geleneksel olmayan tutumlarla ilişkilidir. Deneyime açıklığı yüksek olanlar tutucu olmama özelliğine sahiplerdir (Chamorro-Premuzic, 2007; Akt; Çivitci ve Arıcıoğlu, 2012). Deneyime açık olan bireylerin güçlü hayal gücüne sahip, gelenek dışı ve bağımsız bireyler olduklarını söylemek mümkündür. Deneyime açıklık kişilik boyutu aynı zamanda bir bireyin yeni durumları keşfetme istekliliğinin derecesini ifade eder. Deneyime açık kimseler genellikle çeşitlilik ve yeni yaşantıları tercih eden ve entelektüel anlamda meraklı kimselerdir. Deneyime açıklık düzeyleri düşük olan bireyler ise genellikle muhafazakâr, tekbiçimliliği tercih eden ve entelektüel anlamda da ilgisizdirler (Glass ve diğerleri, 2013).

Deneyime açıklık kişilik özelliği ilgi çekici yeni fikirler, yeni öğrenme yöntemleri ve yeni teknikler ile de ilişkilidir. Bu kişilik özelliği boyutunda yüksek puan alan kimseler yaratıcı olmaya ve yeni problem çözme stratejilerin keşfetme ve deneyimlemeye daha yatkındırlar (Lounsbury ve Gibson, 2009). Deneyime açıklık, beş faktör kişilik yapısı içinde bilişsel yönü en fazla olan özelliktir. Bu açıdan yüksek seviyede gelişime açık olan bireyler, hayal kuran, maceracı, orijinal, yaratıcı, meraklı, kendi düşünce ve duygularına yönelen; düşük seviyedekiler ise geleneksel, tutucu, ilgisiz olarak nitelendirilmektedirler (Costa ve McCrae, 1995).

2.2.İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.2.1.Sanal Zorbalığın Yaygınlığı

2.2.1.1.Sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalar

Yapılan araştırmalar sanal zorbalığın son yıllardayurt dışında yaygın olarak yaşanan bir sorun olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aşağıda sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yurt dışında yapılan bazı araştırmaların bulgularına kısaca değinilmiştir;

Wolak (2000) ABD’de yaşları 10-17 arasında değişen 1,501 ergen üzerinde yaptığı çalışmasında katılımcıların %6’nın online tacize maruz kaldığı, online tacize maruz kalanların %31’inin bu durumdan dolayı üzüntü duydukları ve %32’sinin de online tacize uğradıklarından dolayı depresyon belirtileri gösterdikleri belirlenmiştir. Ybarra ve Mitchell (2004) yaşları 10-17 arasında değişen son üç ayda en az bir kez internete bağlanan 1,501 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin %7’sinin sanal mağdur olduğu belirlenirken %50’sinin sanal zorba olduğu tespit edilmiştir.Li (2006a) yaptığı çalışmada her dört öğrenciden birinin sanal zorbalık yaptığını, her altı öğrenciden birinin ise sanal zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur. Yine Li (2006b) yaptığı çalışmada katılımcıların %60’ının sanal zorba olduğunu ve sanal zorba olanların da %85’inin aynı zamanda sanal mağdur olduğunu belirlemiştir. Patchin ve Hinduja (2006) yaptıkları çalışmada katılımcıların %47’sinin sanal zorbalığa seyirci olarak tanıklık ettiklerini rapor etmişlerdir.

Beran ve Li (2007) 7. ve 9. sınıfa devam eden 432 Kanadalı öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmalarında katılımcıların yarısından fazlasının (%58) sanal zorbalığa en az bir veya iki kez ya da daha sıklıkla maruz kaldığı ve öğrencilerin %26’sının da en az bir veya iki kez ya da daha sıklıkla sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunun (%58) bir, iki ve daha fazla kez sanal zorbalığa ve geleneksel zorbalığa maruz kaldığını da rapor etmişlerdir.Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2007) yaşları 13-17 arasında değişen ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin %43’ünün sanal zorbalığı deneyimlediklerini belirttikleri rapor edilmiştir. Lenhart (2007b) ise yaptığı çalışmada ergenlerin üçte birinin online aktiviteler esnasında sanal zorbalığa maruz

kaldığını belirlemiştir (tehdit edici ve utanç verici mesajlar alma, ya da onlar hakkında sanal ortamda söylenti yayma gibi). Kowalski ve Limber (2007) 3,661 ergen üzerinde yaptıkları çalışmada katılımcıların %78'inin sanal zorbalığa daha önce hiç maruz kalmadığını, %22'sinin sanal mağdur, %4.1'inin sanal zorba, %6.8'inin ise sanal zorba/mağdur olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hem kızların (%70.3) hem de erkeklerin (%58) büyük bir çoğunluğunun sanal zorbalığa hızlı mesaj yoluyla maruz kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca sanal zorba oldukları belirlenen kişilerin (%55.5) kurbanlarına hızlı mesaj yoluyla zorbalık yaptıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca hem sanal zorbalığa maruz kalanların (%46.7) daha çok okul ortamında zorbalığa maruz kaldıkları hem de sanal zorba olan kimselerin (%29.1) kurbanlarına daha çok okul ortamında zorbalık yaptıkları araştırmanın bulguları arasındadır. Raskauskas ve Stoltz (2007) yaşları 13-18 arasında değişen 84 ergen ile yaptıkları çalışmada katılımcıların %48.8'inin sanal mağdur ve %21.4'ünün ise sanal zorba olduğu belirlenmiştir.

Juvonen ve Gross (2008) tarafından yapılan bir çalışmaya katılanların yarısından fazlasının (%72) en az bir online vaka ile karşılaştığı ve katılımcıların %85'inin okul ortamında geleneksel zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca geleneksel zorbalığa sürekli maruz kalan öğrencilerin sanal ortamda da zorbalığa maruz kaldıkları araştırmanın bulguları arasındadır. Dehue, Bolman ve Völlink (2008) yaptıkları çalışmada öğrencilerin %16'sının internet ve cep telefonu aracılığıyla başkasına zorbalık yaptığını; %23'nün ise yine internet ve cep telefonu aracılığıyla sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Sourander, Klomek, Ikonen, Lindroos, Luntamo, Koskelainen, Ristkari ve Helenius (2010) yaptıkları çalışmada katılımcıların %4.8'inin sanal zorbalığa maruz kaldığı, %7.4'ünün sanal zorbalık yaptığı ve %5.4'ünün ise hem sanal zorbalık yaptığı hem de sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.

DePaolis ve Williford (2014) 660 ilköğretim öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin %17.7'sinin sanal mağdur olduğu (özellikle de online oyunlar vasıtasıyla) ve sanal mağdur olan öğrencilerin yalnız %38'inin kendisine sanal zorbalık yapan kişiyi tanıdığını ve neredeyse %50'sinin bunu olayı kimseye anlatmadığını belirlemişlerdir. yapılan çalışmada en yaygın sanal zorbalık aracı olarak online oynanan oyunların olduğu (%67) ikinci sırada metin mesajları (%32)

ve üçüncü olarak ise Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal paylaşım siteleri (%21) olduğu rapor edilmiştir. Daha az kullanılan sanal zorbalık araçları hızlı mesaj (%19), e-mail (%13) ve sohbet odaları (%12) olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %54'ünün bunu arkadaşlarına (%62), ve ebeveynlerine (%67) anlattığı rapor edilmiştir. Spears, Taddeo, Daly, Stretton ve Karklins (2015) 1934 genç üzerinde yaptıkları çalışmada 1000 kişinin herhangi bir şekilde ne zorba ne de mağdur olarak(yani sanal zorbalığa hiç karışmayan) sanal zorbalığa müdahil olmadığı, 535 kişi bir önceki dönemde bir veya birden daha fazla kez sanal zorbalığa uğradığı yani sanal mağdur olduğu ve 34 kişinin de sanal zorba olduğunu belirlemişlerdir.

Yukarıda sonuçlarına dair kısaca bilgi verilen araştırma bulgularından hareketle sanal zorbalığın yurt dışında hiçte küçümsenmeyecek oranlarda yaşanan yaygın bir sorun olduğu söylenebilir.

2.2.1.2.Sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yurt içinde yapılan çalışmalar

Yapılan araştırmaların sanal zorbalığın son yıllardayurt dışında olduğu gibi ülkemizde de yaygın olarak yaşanan bir sorun olduğunu göstermektedir. Aşağıda sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili ülkemizde yapılan bazı araştırmaların bulgularına kısaca değinilmiştir;

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) bilgi ve iletişim teknolojilerini sıklıkla kullanan 14-19 yaşındaki öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin %28'inin sanal zorbalık yaptığını, %30'un da sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.Arıcak, Siyanhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyoğlu, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov (2008) yaptıkları çalışmada ortaokul öğrencilerinin %36'sının sanal zorba, %6'sının sanal mağdur, %24'ünün de sanal zorba/mağdur oldukları belirlenmiştir.Topçu (2008) yaptığı çalışmada öğrencilerinin %48'inin sanal zorbalık yaptığını belirlemiştir. Arıcak (2009) öğrencilerin %20'sinin hayatında en az bir kez sanal zorbalık yaptığını, %54'ünün ise en az bir kez sanal mağdur olduklarını tespit etmiştir.Dilmaç (2009) 666 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin % 22,5'inin en az bir kere sanal zorbalık yaptıkları, % 55,3'ünün ise hayatlarında en az bir kere sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Aydoğan, Dilmaç ve Deniz (2009)

ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin %32.6'sının en az bir kez sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %22.5'inin ise bir ve daha fazla sanal zorbalık davranışlarını sergiledikleri belirtmişlerdir.

Dilmaç ve Aydoğan (2010) yaptıkları çalışmada öğrencilerin % 20'sinin en az bir kere sanal zorbalık yaptığı, % 56'sının ise en az bir kez sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) yaşları 10 ve 17 arasında değişen 1498 ergen üzerinde yaptıkları çalışmada, bu kişilerin son bir yılda % 19'unun sanal zorbalık ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur. Bunlardan % 84'ünün kendisinin sanal zorba davranışa maruz kaldığı, % 31'i ise karşı tarafa böyle bir davranışta bulunduğu belirlenmiştir. Ayas (2011) yaptığı araştırmada orta öğretim öğrencilerinin %15,5'nin sanal zorbalık yaptığını, %17,4'ünde sanal zorbalığa maruz kaldığını belirlemiştir.Özdemir ve Akar (2011) 336 öğrenci ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin %14'ünün sanal zorbalığa maruz kaldığı, %10'unun ise sanal zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Serin (2012) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin %9'unun sanal zorbalık yaptığı, % 12'sinin sanal zorbalığa maruz kaldığı ve %5'inin ise sanal zorba/mağdur olduğu rapor edilmiştir.

Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı (2012) ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden 372 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin % 18'sinin sanal zorba, %27'sinin sanal mağdur ve % 15'inin ise sanal zorba/mağdur olduğu belirlenmiştir. Çelik, Atak ve Erguzen, (2012) yaptıkları çalışmada katılımcıların % 94.8'inin düşük düzeyde, % 5.2'sinin ise yüksek düzeyde sanal zorbalık yaptığını; grubun % 93'ünün zorbalığa düşük düzeyde maruz kaldığı, % 7'si ise yüksek düzeyde maruz kalmakta olduğu bulgulanmıştır. Ayas ve Horzum (2012) Trabzon ili merkezinde öğrenim görmekte olan 413 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin %18,6'sının sanal zorbalığa maruz kaldığı ve %11,6'sının sanal zorbalık davranışları sergilediği belirlenmiştir.Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada ergenlerin % 31.9'unun okul ortamında, % 21.7'sinin de sanal ortamda zorbalığa dâhil olduğu belirlenmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarına ilişkin yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %46'sının sanal zorbalık davranışları sergilediği, %65'inin de sanal zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür (Peker, 2013b).İnselöz ve Uçanok (2013) katılımcıları zorba, kurban, zorba/kurban ve

zorbalığa karışmayan olarak gruplandıkları 2658 katılımcı üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada katılımcıların % 3.8'i zorba, %5.4'isanal mağdur, %4.2'si zorba-kurban ve % 86.7'sini ise karışmayan olarak belirlemişlerdir. Bayram ve Saylı (2013) yaptıkları çalışmada öğrencilerin %30, 6'sının en az bir kez tehdit veya küçük dşrlmek amacıyla sanal zorbalığa (e-posta, sanal lem, metin mesajları, sosyal paylaşım siteleri, video klipleri... vb.) maruz kaldıklarıbelirlenmiştir.

Gerek lkemizde yapılan çalışmalar gerekse yurt dışında yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde sanal zorbalığın hem ülkemizde hem de yurt dışında yaygın olarak yaşanan bir sorun olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca sanal zorbalığın yaygınlığı ilgili yapılan çalışmalarda sanal zorbalık oranlarının gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalarda sonuçları farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun sanal zorbalığın tanımı ve yaygınlığına ilişkin araştırmaların henüz başlangıç aşamasında olmasından, çalışmaların farklı örneklem grupları üzerinden yürütülmesinden, örneklem gruplarının farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerden geldiğinden ve farklı türde lme yöntemleri ile lme araçlarının kullanılmasından kaynaklanmış olabileceği söylenilebilir. Bu da araştırmaların doğrudan karşılaştırılmasını büyük lde zorlaştırmaktadır.

2.2.2. Sanal Zorbalık ve Cinsiyet

2.2.2.1.Sanal zorbalık ve cinsiyet ile ilgili yurt dışında yapılan alışmalar

Bu başlık altında sanal zorba ve sanal mağdur olmanın cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığına dair yurt dışında yapılan araştırma bulgularına kısaca değinilmiştir;

Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2002) yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha çok sanal tacize maruz kaldığını belirlemişlerdir. Kowalski ve Limber, Scheck, Redfearn, Allen ve Calloway (2005) kızların hem daha fazla sanal zorbalık yaptığını (kız %25, erkek %11) hem de sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını (kız %13, erkek %8.6) belirlemişlerdir. Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, (2006) yaptıkları çalışmada kızların erkeklere oranla sanal zorbaca davranışlara daha fazla maruz kaldıklarını belirlemişler. Li (2006) yaptığını çalışmada sanal zorbalığa maruz

kalmanın cinsiyet açısından farklılaşmadığını belirlemiştir. Bununla beraber Agatston, Kowalski ve Limber (2007) 264 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada cinsiyet açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorba davranışlar sergilediklerini belirlemiştir. Lenhart (2007b) yaptığı çalışmada cinsiyet açısından kızların erkeklerden daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığını belirlemiştir. Sanal mağduriyetin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen bir diğer çalışmada da kızların daha fazla mağdur oldukları (Ybarra ve Mitchell, 2007) belirlenmiştir. Kapatzia ve Sygkollitou (2007) yaşları 14 ile 19 arasında değişen beş farklı ortaokul ve beş farklı liseden toplam 544 ergen üzerinde yaptıkları çalışmalarında sanal zorbalık açısından yaşa ve cinsiyete göre bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca sanal zorbalığa maruz kalan kurban ve seyircilerin sanal zorbalık vakalarını yetişkinlerden daha çok kendilerine daha yakın hissettikleri arkadaşlarına anlatma eğiliminde oldukları da çalışmanın bulguları arasındadır. Hinduja ve Patchin (2008) yaptıkları çalışmada ne cinsiyet ne de ırk açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunda anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını belirlemiştir. Dehue ve diğerleri (2008) yaptıkları çalışmada sanal zorba olanların daha çok erkek sanal mağdur olanlarınsa daha çok kız olduğu belirlenmiştir. Yapılan bazı diğer çalışmalarda da sanal zorbalığa maruz kalma ile cinsiyet açısından herhangi bir farklılaşmanın olmadığı (Hinduja ve Patchin 2008; Juvonen ve Gross 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Slonje ve Smith, 2008) tespit edilmiştir.

Tarıoğlu (2010) yaptığı çalışmada kızların erkeklerden daha çok sanal mağdur olduğu belirlenirken, erkeklerin de kızlardan daha çok fiziksel ve sözel zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Feldman (2011) yaptığı çalışmada erkeklerin (%58,6) kızlara (%41,4) oranla daha fazla sanal zorba oldukları belirlenirken, kızların (%69,5; %60,7 sırasıyla) erkeklere (%30,5; %39,3 sırasıyla) oranla hem daha fazla sanal mağdur oldukları hem de daha fazla sanal zorba/mağdur oldukları belirlenmiştir. DePaolis ve Williford (2014) yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa maruz kalanların cinsiyet açısından aralarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bununla beraber erkeklerin daha çok online oynanan oyunlar aracılığıyla kızların ise daha çok metin mesajları aracılığıyla sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen (2014) 465 ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada

erkeklerin hem sanal ortamda hem de okul ortamında (geleneksel zorbalık) kızlardan daha fazla zorbalık yapma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Makri-Botsari ve Karagianni (2014) yaptıkları çalışmada sanal zorbalık açısından cinsiyetin önemli bir yordayıcı olmadığı belirlenmesine rağmen erkeklerin kızlara oranla hem sanal zorba olma hem de sanal mağdur olmaya daha çok eğilimli oldukları belirlenmiştir. Buna karşın sanal mağdur olma ya da sanal zorbalığa tanık olma ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Yapılan bir diğer çalışmada sanal zorbalık statüleri üzerinde cinsiyet ve yaşın önemli bir etkisi olmadığı belirlenmiştir (Spears ve diğerleri, 2015).

Yukarıda sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair yurt dışında yapılan araştırmaların bulgularına kısaca değinilmiştir. Bu araştırma bulguları incelendiğinde bu konuda çelişik bulguların olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında baz alınan farklı sanal zorbalık tanımları, kullanılan farklı ölçme araçları, çalışılan örneklem grubunun gelişimsel özellikleri ve demografik özellikleri (sosyo-ekonomik durum, yaş, yaşadığı yer... gibi) etkili olmuş olabilir.

2.2.2.2.Sanal zorbalığın cinsiyet ile ilgili yurt içinde yapılan çalışmalar

Bu başlık altında kısaca sanal zorba ve sanal mağdur olmanın cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığına dair yurt içinde yapılan araştırma bulgularına kısaca değinilmiştir;

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaşları 14-19 arasında değişmekte olan öğrenciler ile yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla hem daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını hem de sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını bu açıdan erkek öğrencilerin daha fazla risk altında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca internet temelli iletişim araçlarının kullanımı ile sanal zorba ya da sanal mağdur olmayla pozitif yönde ilişkili olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Benzer şekilde öğrencilerle yapılan bir diğer çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem daha çok sanal zorba davranışlar sergiledikleri hem de daha çok sanal zorba davranışa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Arıca ve diğerleri, 2008). Bu bulgunun aksine Topçu, Baker, Çapa ve Aydın (2008) tarafından yapılan araştırmada kızların

daha çok zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Dilmaç (2009) yaptığı çalışmada cinsiyet açısından kızlara oranla erkeklerin sanal zorbalığa daha fazla karıştıkları, kızların ise erkeklere oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir.Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) 12 öğrenci üzerinde nitel yöntem kullanarak yaptıkları çalışmada cinsiyet açısından sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorba davranışlar sergileme durumunun kızlara oranla erkeklerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ayas ve Horzum (2011) Sakarya ilinde okuyan 334 lise öğrencisi yaptıkları çalışmada cinsiyet açısında erkeklerin kızlara oranla hem daha fazla sanal zorba davranışlar sergiledikleri hem de sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir. Peker, Eroğlu ve Ada (2011) yaptıkları çalışmada kız ve erkek öğrenciler arasında sanal zorbalık açısından anlamlı bir farklılık olduğu, kızlara oranla erkeklerin daha çok sanal zorbalık yaptıkları bulgulanmıştır. Aynı araştırmada kız ve erkek öğrenciler arasında sanal mağduriyet açısında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.Özdemir ve Akar (2011) 336 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada sanal mağdur olma ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, buna karşın erkek öğrencilerin, kızlara oranla daha fazla sanal zorba oldukları belirlenmiştir.

Ayas ve Horzum (2012) 413 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin cinsiyet açısından karşılaştırıldığında araştırmaya katılan erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmesine rağmen bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Aynı şekilde sanal zorbalık yapma oranları incelendiğinde de araştırmaya katılan erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıkları ve bu farkın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu bulunmuştur. Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı (2012) yaptıkları çalışmada kız öğrencilere oranla erkek öğrencilerin sanal zorbalık yapmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir.Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada hem erkeklerin hem de kızların sanal zorbalığa maruz kalma açısından hemen hemen aynı oranda risk altında oldukları belirlenirken, erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir.

Özbay (2013) lise öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada sanal zorbalık puanları açısından erkekler lehine anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Sanal

mağduriyet açısından ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Akbaba ve Eroğlu (2013) yaptıkları çalışmada kızların erkeklere oranla daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.Çivilidağ ve Cooper (2013) yaşları 15-18 arasında değişen 310 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada ise sanal zorbalık davranışı gösteren ergenlerde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.Ayas (2014) yaptığı çalışmada cinsiyet açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir. Teknolojiye ulaşma imkânlarında cinsiyete göre farkın olmadığı gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar incelendiğinde kızların erkeklerden daha fazla sanal zorbalık yaptığı bazı araştırmaların bulguları arasındadır (Ayas ve Horzum, 2012: 77).

Yurt içinde yapılan araştırma bulguları incelendiğinde yurt dışı çalışmalarda gözlemlendiği gibi sanal zorbalığın cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığına dair kesin bir yargıda bulunmanın mümkün olmadığı göze çarpmaktadır. Bu çelişik bulgu tablosunun ortaya çıkmasında baz alınan farklı sanal zorbalık tanımları, kullanılan farklı ölçme araçları, kullanılan farklı araştırma yöntemleri, çalışılan örneklem grubunun gelişimsel özellikleri ve demografik özellikleri (sosyo-ekonomik durum, yaş, yaşadığı yer... gibi) gibi değişkenler etkili olmuş olabilir.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak erkeklerin daha fazla sanal zorbalık yaptıkları kızların ise sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir, bu durumun Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde evlerde internet bağlantısının çok fazla yaygınlaşmamasından dolayı erkeklerin daha çok internet kafelerde internete bağlandıkları ve kızların bu imkanı erkekler kadar rahat bir şekilde kullanma imkanına sahip olmamasından dolayı erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma durumunu ortaya çıkarmış olabilir (Horzum, 2011). Bunun nedeni kızların daha çok evde ve denetimli bir şekilde internet kullanmaları bir etken olarak gösterilebilir. Bu durumun bir diğer nedeni ise kızların genellikle ev ortamında ve daha denetimli bir şekilde interneti kullanmaları ve kızlara karşı olan daha koruyucu tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Özellikle erkeklerin daha rahat bir şekilde internet kafelere gitme imkânına sahip olmaları da bu durumun bir nedeni olabilir.

2.2.3.Sanal Zorbalık ve Yaş

Sanal zorbalıkta yaş faktörü ele alındığında Campell'a (2005) göre yaş arttıkça bilgisayar gibi teknolojik araçları kullanma yetisi daha da gelişerek sanal zorbalığa etki etmektedir. Bununla birlikte hem zorbaların hem de mağdurların yaşla birlikte teknolojik araçlara sahip olmalarının daha kolay olduğu söylenebilir. Sanal zorbalık genellikle telefon ve bilgisayar gibi teknolojik araçlarla internet üzerinden yapıldığından bu teknolojik araçları kullanabilme yetisi büyük bir öneme sahip olduğu (Ayas ve Horzum, 2011: 43) ve yaşla birlikte siber zorbaca davranışların artmasının nedenlerinde biri Facebook ve benzeri sosyal paylaşım sitelerine katılımın artmasıdır. Bu sosyal paylaşım sitelerine katılımın artmasına paralel olarak sanal zorbalık olaylarıyla karşılaşma riskinin de artması kaçınılmaz olduğu belirtilmektedir(Aksaray, 2011: 417).

Ayrıca öğrencilerin devam ettikleri okullar, bağlı oldukları arkadaş grupları, aile üyeleri veya katıldıkları yeni ortamlarda tanıştıkları kimselerle sosyal paylaşım siteleri üzerinde iletişimlerini sürdürmeye devam etmeleri gibi nedenlerden dolayı sanal zorbalıkta yaş ile birlikte artış olduğu bazı araştırmacılar tarafından belirlenmiştir (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007;Smith ve diğerleri, 2008).

Smith ve diğerleri (2006) yaptıkları çalışmada sanal zorbalığın yaşa göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaptıkları çalışmada yaş değişkeninin sanal zorba ya da sanal mağdur olma ile ilişkili olmadığını belirlenmiştir.Kapatzia ve Sygkollitou (2007) yaptığı çalışmada sanal zorbalığın yaşa göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yapılan diğer bir çalışma da sanal zorbalığın yaşa göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur (Slonje ve Smith, 2008). Benzer şekilde Özdemir ve Akar(2011) yaptıkları çalışmada sanal zorba ya da sanal mağdur olma ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını rapor etmişlerdir.Feldman (2011) yaptığı çalışmada öğrencilerin yaşları açısından kıyaslandıklarında sanal zorbalık kategorileri(zorba, mağdur, zorba/mağdur ve karışmayan) açısından aralarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir.

Çivilidağ ve Cooper (2013) yaşları 15-18 arasında değişen 310 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada siber zorba olma ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir

ilişkinin bulunmadığı ve yaş değişkeninin ergenlerde siber zorba davranışlarda bulunma bakımından belirleyici bir faktör olmadığı ifade edilmiştir. Yapılan bu çalışmalara ek olarak Cicioğlu (2014) da yaptığı çalışmada yaş açısından siber zorbalık tutumları ile problemlili internet kullanım düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Yaş ile sanal zorbalık arasındaki farklılaşmayı ele alan çalışmalar incelendiğinde yine çelişkili bulguların olduğu göze çarpmaktadır. Bu çelişkili bulgu tablosunun ortaya çıkmasında yine araştırmacıların baz aldıkları farklı sanal zorbalık tanımları, araştırmalarda kullanılan farklı ölçme araçları ve farklı araştırma yöntemleri, çalışmaya katılan kişilerin demografik özellikleri, çalışmaların yapıldıkları zaman dilimlerindeki farklılıklar...gibi değişkenler etkili olmuş olabilir.

2.2.4.Sanal Zorbalık ve Sınıf Düzeyleri

Sanal zorbalığın yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığının yanı sıra araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda sanal zorbalığın sınıf düzeylerine göre de farklılaşıp farklılaşmadığını ele aldıkları göze çarpmaktadır. Bu başlık altında sanal zorbalığın sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ele alan araştırma bulgularına kısaca değinilmiştir;

Baren ve Li (2005) 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada sınıf düzeyleri açısından ne sanal zorba ne de sanal mağdur olma durumunun anlamlı bir farklılaşma göstermediği belirlenmiştir. Kowalski ve Limber (2007) yaptıkları çalışmada sınıf düzeyinin artmasıyla sanal zorbalık yapmanın arttığı belirlenmiştir. Williams ve Guerra (2007) ilkökul, ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa dâhil olma oranlarının en çok ortaokulda görüldüğü ve lise döneminde azaldığı belirlenmiştir. İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalığa dâhil olma oranları (%4.5), ortaokul 8. Sınıf öğrencilerin biraz daha fazla olduğu (%12.9) ve lise döneminde biraz daha azaldığı (%9.9) belirlenmiştir.Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaptıkları çalışmada sınıf değişkeninin sanal zorba ya da sanal mağdur olma ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir.

Tarıncıol (2010) 257 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada 8.sınıf öğrencilerinin fiziksel ve sözel zorbalığa 7.sınıf öğrencilerinden daha çok dâhil oldukları ve 8.sınıf öğrencilerinin sözel zorbalığa daha çok tanıklık ettikleri belirlenmiştir. Feldman (2011) yaptığı çalışmada öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından kıyaslandıklarında sanal zorbalık kategorileri (zorba, mağdur, zorba/mağdur ve karışmayan) açısından aralarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Ayas ve Horzum (2012) ilköğretim 2. kademedeki öğrenim gören 413 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmalarında, öğrencilerin sınıf seviyelerine göre sanal zorbalık oranları karşılaştırıldığında 8. sınıfa devam eden öğrencilerin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada ortaokula devam eden ergenlerin lisedeki ergenlere oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldığı, sanal zorbalık uygulama açısından ise sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmiştir.

Özbay (2013) yaptığı çalışmada sınıf düzeylerine göre sanal zorbalık puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığını fakat sanal mağduriyet açısından lise üç ve lise dört öğrencilerinin lise bir öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha fazla sanal mağdur olduklarını ve bu durumun da sınıf düzeyi arttıkça sanal mağduriyetin arttığı yorumunun yapılabileceğini rapor etmiştir. Pamuk ve Bavlı (2013) 357 ergen üzerinde yaptıkları çalışmada ergenlerin sanal zorbalıklarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bonano ve Hymel (2013) 8. 9. ve 10. Sınıflarda devam eden öğrencilerle yaptıkları çalışmada sınıf seviyesine göre ne sanal zorba olma ne de sanal mağdur olma durumunun anlamlı bir farklılık göstermediği belirlemiştir.

İsrail’de 465 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada sanal zorbalığın sınıf düzeyleri açısından kıyaslandığında anlamlı bir farklılık göstermediği rapor edilmiştir (Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014). Benzer şekilde ilköğretim 3. 4. ve 5. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada sanal zorbalığa maruz kalma ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir (DePaolis ve Williford, 2014).

Yapılan çalışmaların bulguları arasında her ne kadar çelişik bulgular bulunsa da sınıf seviyesinin artması ile öğrencilerin teknolojik araçlara sahip olma oranının artması, bu teknolojik araçları kullanma becerilerinin daha da gelişmesi ve sınıf seviyesinin

artması ile öğrencilerin iletişim sahalarının genişlemesiyle öğrenciler arasındaki iletişim de artmaktadır. Artan bu iletişim ise her zaman istenen doğrultuda olmayabilir. Yaşanan olumsuz iletişimler sanal zorbalığın yaşanmasında ve artış göstermesinde etkili olabilir (Ayas ve Horzum, 2012: 377). Bu savın yanı sıra sanal zorbalığın yaşa göre farklılaşmadığını tespit eden araştırma bulgularının da mevcut olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. Araştırma bulguların farklılık göstermesinde yine araştırmacıların baz aldıkları farklı sanal zorbalık tanımları, araştırmalarda kullanılan farklı ölçme araçları ve farklı araştırma yöntemleri, çalışmaya katılan kişilerin demografik özellikleri, çalışmaların yapıldıkları zaman dilimlerindeki farklılıkları...gibi değişkenler etkili olmuş olabilir. Tüm bunların yanı sıra gelişen teknolojik araçlara sahip olma yaşının çok daha aşağılara inmesi yaş ve sınıf düzeylerine göre sanal zorbalığın farklılaşıp farklılaşmadığına dair farklı araştırma sonuçlarının oluşmasında etkili olmuş olabilir. Ayrıca ebeveyn tutumları ve çalışmaya katılan kişilerin kişilik özellikleri de yapılan araştırma sonuçlarını etkilemiş olabilir.

2.2.5. Sanal Zorbalık ve Cep Telefonunun Varlığı

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte sanal zorbalığın artık sadece internet ortamlarından değil aynı zamanda cep telefonları ve diğer teknolojik araçlar aracılığıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Günümüzde artık kabul gören bir ihtiyaç haline gelen internet kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır. Yaygın bir ihtiyaç haline gelen internet artık sadece bilgisayarlardan değil, cep telefonu gibi diğer teknolojik araçlar tarafından da internete erişim olanakları arttırılmıştır (Batmaz ve Ayas, 2013: 44). Ayrıca sanal zorbalık sadece internet erişimine bağımlı olmayıp telefonla yapılan gizli aramalar, sürekli çağrı bırakmalar, arayıp cinsel sesler çıkarma ya da telefon yoluyla yapılabilecek diğer sanal zorbalık formları özellikle gençler arasında yaygın olarak yaşanabilmektedir. Özellikle de akıllı telefonlarda bulunan özelliklerin internete erişimi her alanda mümkün kılmasıyla internette geçirilen zamanda bir artış olmuştur. Bu durum kişilerin internette belli bir süre kaldıktan sonra yeni heyecan yaratıcı davranışlar aramaya neden olabilmektedir. Böylece başka bilgisayara/kişinin bilgilerine ulaşma, rahatsızlık

verme, hesap çalma gibi istenmeyen davranışların meydana gelmesine neden olabilmektedir. Bu gibi istenmeyen davranışlar hem ülkemizde hem de bütün dünyada hızla yaygınlaşmaktadır(Cicioğlu, 2014: 5).Ayrıca Paulson'nun (2003) belirttiği gibi kurbanı alçaltan, aşağılayan onur kırıcı söylentiler ve iftira niteliğindeki diğer söylentiler cep telefonları yoluyla gönderilen metin ve multimedya mesajları aracılığıyla çok geniş gruplar arasında hızlı bir şekilde yayılabilir. Kısaca yapılan çalışmalar incelenecek olursa;

Örneğin Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaptıkları çalışmada lise öğrencilerinin yaklaşık olarak % 80'nin internette zaman harcadığını ve cep telefonu/SMS aracılığıyla iletişim kurduklarını belirtmiştir. Vandebosch ve Van Cleemput (2008) yaptığı çalışmada çalışmaya katılanların %98'inin internet kullandığı ayrıca %90.3 ünün de kendilerine ait olduklarını belirttikleri en az bir cep telefonuna sahip oldukları belirlenmiştir. Arıcak ve diğerleri (2008) 12-19 yaşlar arası 269 Türk öğrenciyle yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %23.7'si cep telefonu ile rahatsız edildiklerini ifade etmişlerdir.

Dehue, Bolman ve Völlink (2008) yaptıkları çalışmada öğrencilerin %16'sının internet ve cep telefonu aracılığıyla başkasına zorbalık yaptığını; %23'nün ise yine internet ve cep telefonu aracılığıyla sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.Yaşları 12-17 arasında değişen 800 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada katılımcıların %93'ünün online olduğu, %73'ünün sosyal paylaşım sitelerini kullandığı, %75'inin kendisine ait bir cep telefonun olduğu, %69'unun bir bilgisayara sahip olduğu ve %63'ünün her gün online olduğu belirlenmiştir (Lenhart, Purcell, Smith ve Zickuhr, 2010). Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) 12 öğrenci üzerinde yaptıkları nitel çalışmada öğrenciler arasında en çok sergilenen siber zorba davranışın "özel numara ile rahatsız etme" davranışı olduğu bulgulanmıştır. Carter (2011) 367 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin %92,1'inininternet erişimine sahip olduğu ve %79,1'ininbir cep telefonuna sahip olduğu, %88,7'sinine-mail hesabı olduğu, %81,6'sınınFacebook veya MySpace hesabının olduğu ve %84,2'sininmetin mesajları gönderdikleri ve başkalarından aldıkları belirlemiştir.Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada ergenlerin % 89'unun kendisine ait bir cep telefonu olduğu belirlenmiştir.

Udris (2014) yaptığı çalışmada katılımcıların %98,4'ünün en az bir cep telefona sahip olduğunu ve %63,8'inin de akıllı bir telefona sahip olduğunu belirlemiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %85'inin internete cep telefonu üzerinden bağlandıkları belirlenmiştir. 660 ilkokul öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada ise öğrencilerin %90'ının internete evden bağlandığı, %39'unun internete her gün bağlandığı %46'sı ise internete her hafta bağlandığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin yaklaşık olarak %30'unun kendisine ait bir cep telefonun olduğu ya da arama yapmaya veya mesaj almaya olanak sağlayan bir cihaza sahip olduğu tespit edilmiştir(DePaolis ve Williford, 2014).

Ayrıca başka bir sava göre günümüzde öğretmenler artık ders anlatmaktan daha çok akıllı telefonları ile internete bağlanan öğrencilerin ders dinlemesini sağlamak için ikaz etmekte bazı durumlarda ise öğrencilerin telefonlarını toplayarak bu olumsuz durumun önünü almaya çabalamaktadır(Cicioğlu, 2014: 5). Bu durum bazı batılı ülkelerde telefonun okula getirilmemesi yönünde uygulamaların başlatılmasına da neden olmuştur.

Yukarıda açıklanan araştırma sonuçları da gösteriyor ki kullanımı her geçen gün daha da yaygınlık kazanan cep telefonları sanal zorbalığın kurbanlarını (mağdurlarını) mesaj yoluyla hızlı ve sürekli bir şekilde taciz ve tehdit etmelerine olanak sağlamaktadır. Özellikle de kameralı cep telefonlarının zorba olan kişiler tarafından kullanılması sonucu kurbanı zarar veren türden fotoğrafların, videoların ya da mağdura zarar verici niteliklere sahip şeylerin gizlice çekilip hızlı bir şekilde yayılabilmesine (sanal ortamda paylaşılması) olanak sağlaması sanal zorbalık oranlarında artışa neden olabilir. Bununla birlikte günümüzde kullanımı yaygınlık kazanan akıllı telefonların internete hızlı bir şekilde erişimi olanaklı kılması da zorbalık oranlarında artışa neden olmuş olabilir. Çünkü daha önceleri kurbanı zarar verici söylentiler, dedikodular, utandırıcı, onur kırıcı nahoş iftira niteliğindeki söylentiler birkaç kişi arasından yayılabilirken günümüzde dijital teknolojilerin gelişmesi ve kullanımının yaygınlık kazanması ile birlikte kurbanın rızası olmadan gizlice çekilen resimler, videolar kısa sürede tüm dünyanın haberdar olabileceği bir şekilde yayılabilir. Hatta bazen çekilen resim ve videoların sanal ortama fotomontajlarla bambaşka şekillerde aktarıldığı da gözlemlenebiliyor. Bu durum da sanal kurbanlar üzerinde çok daha kalıcı ve ciddi etkilere neden olabilir. Yapılan

literatür çalışmasında sanal zorba ve sanal mağdur olmanın cep telefonuna sahip olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu yüzden bu çalışmada sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın cep telefonuna sahip olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı ele alınmıştır.

2.2.6.Sanal Zorbalık ve Evde İnternet Erişimi

Sanal zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde evde internet bağlantısına sahip olup olmama ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmaların daha çok internet bağlantısına sahip olma oranları üzerinde yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır. Bu konuda yapılan araştırma bulgularına aşağıda kısaca değinilmiştir;

Valcke,Schellens, Van Keer ve Gerarts(2007) yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan çocukların %91,2'sinin evlerinde internet erişimi olduğunu belirttikleri rapor edilmiştir. Valcke, Bonte, De Wever ve Rots(2010) yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin büyük bir çoğunluğunun evde internet erişimine sahip oldukları belirlenmiştir. Tatarıol (2010) yaptığı çalışmanın bulgularına göre katılımcıların %17'sinin bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında ve %76'sında ebeveyn izlemesinin olmadığı belirlenmiştir. Bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında olan ve ebeveynleri tarafından izlenme korkusu olmayan veya bilgisayarda limitsiz olarak arama yapabilen öğrencilerin sanal zorbalığa zorba veya mağdur olarak dâhil olma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada % 78.4'ünün kendisine ait bir bilgisayarı olduğu ve % 97.5'inin de internet kullanıcısı olduğu belirlenmiştir. Ayas ve Horzum (2013) 407 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin % 83'ünün evde internet bağlantısına sahip olduğu %6'sının ise evde internet bağlantısına sahip olmadığı belirlenmiştir. Udris (2014) yaptığı çalışmada öğrencilerin %75,3'ünün evlerindeki bilgisayarlarından internete bağlandıklarını belirlenmiştir. 660 ilkokul öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %90'ının internete evden bağlandığı, %39'unun internete her gün bağlandığı %46'sı ise internete her hafta bağlandığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin yaklaşık olarak %30'unun

kendisine ait bir cep telefonun olduğu ya da arama yapmaya veya mesaj almaya olanak sağlayan bir cihaza sahip olduğu tespit edilmiştir(DePaolis ve Williford, 2014).

Sanal zorbalık ile evde internet bağlantısına sahip olma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmamasına karşın akır, Ayas ve Horzum'un (2011) 996 üniversite öğrencisi üzerinde internet ve oyun bağımlılıklarını çeşitli değişkenlere göre inceledikleri çalışmalarında bilgisayar ve internet bağlantısına sahip olan öğrencilerin internet ve bilgisayar oyun bağımlılıkları puanlarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada erkeklerin kızlara oranla internet ve oyun bağımlılığının daha fazla olduğu ve araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu sınıflara göre internet ve oyun bağımlılığı açısından anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Yapılan alışmalar incelendiğinde son zamanlarda artık evlerde internet bağlantısının yaygınlık kazandığı söylenebilir. Ayrıcaakır, Ayas ve Horzum'un (2011) alışma bulgularından hareketle sanal zorbalık ile evde internet bağlantısına sahip olma arasında pozitif bir ilişki olabileceği dűřünölmektedir. Ayrıca evde internet bağlantısının olması durumunda da ebeveynlerin internet kullanımına yönelik tutumlarının sanal zorbalık üzerinde etkili olabileceği dűřünölmektedir.

2.2.6.Sanal Zorbalığın Etkileri

2.2.6.1.Sanal zorbalığın etkileri ile ilgili yurt dışında yapılan alışmalar

Aşağıda kısaca özetlenen araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere kuşkusuz sanal zorbalığın sanal zorbave özellikle sanal mağdur üzerindeki etkisi yadsınamaz. Aşağıda sanal zorbalığın etkilerine ilişkin yurt dışında yapılan araştırma bulgularına kısaca değinilmiştir;

Ybarra ve Mitchell (2004a) yaptıkları çalışmada sanal zorbalılar arasında suç işleme, başkalarının kişisel eşyalarına zarar verme ve suç eylemlerine karıştıkları belirlenmiştir. Sanal zorbalık mağdurları; problemlili davranışlar sergileme, depresif belirtiler gösterme, dűřük öz saygı, güvensizlik, izole olma ve korkma gibi belirtilere sahip olabilirler (Ybarra ve Mitchell, 2004a). Ybarra ve Mitchell (2004b) yaptıkları

çalışmada sanal zorba/mağdurların problemleri davranışlar sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu, alkol ve sigara kullanmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir. Beran ve Li (2005) yaptıkları çalışmada sanal mağdurların üzülmeye, sinirlenmeye, kaygı yaşamaya, derslere yoğunlaşamama, okul başarısının düşmesi ve devamsızlık yapma gibi problemler yaşadıkları belirlenmiştir. Yaşları 10 ile 17 arasında değişen 1500 ergen ile yapılan başka bir çalışmada sanal mağdurların yaklaşık %38'inin online taciz (online harrasment) sonucu duygusal sıkıntılara yaşadıkları belirlenmiştir (Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2006). Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2006) sanal zorbalığın kurbanlar üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında kurbanların sanal zorbalığa maruz kaldıktan sonra %31'nin aşırı üzüntülü, %19'unun aşırı korktuğunu ve %18'inin beş veya daha fazla depresyon belirtisi gösterdiğini belirlenirken %32'sinin en az bir tane stres belirtisini gösterdiğini belirlemişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada sanal mağdurların öfke, üzüntü, kızgınlık ve diğer negatif duygular yaşadıkları belirlenmiştir (Hinduja ve Patchin, 2006). Zorbalığa maruz kalanların okul ortamında daha düşük performans sergiledikleri ayrıca daha çok problemleri davranış belirtileri sergiledikleri belirtilmektedir (Li, 2006).

Ybarra ve diğerleri (2007) yaptıkları çalışmada sanal mağdurların (hakkında söylenti çıkarılanların %25'i ve tehdit edilenlerin %20'si) son 30 günde en az bir kere okula silah getirdikleri, sanal mağdurların ebeveynleriyle yetersiz duygusal bağlar kurdukları ve alkol ile uyuşturucu kullanımının sanal mağdurlar arasında daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Raskauskas ve Stoltz (2007) yaşları 13-18 arasında değişen 84 ergen ile yaptıkları çalışmada katılımcıların %48.8'inin sanal kurban ve %21.4'ünün ise sanal zorba olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sanal mağdur olanların %93'ünün üzüntü, keder, umutsuzluk, depresyon, endişe ve kaygı gibi duygusal rahatsızlıklar yaşadıkları rapor edilmiştir. Aynı çalışmada sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin kendilerine karşı sanal zorba davranışlar sergileyen kimliği belirsiz kimselere karşı yapabilecekleri herhangi bir şey olmadığını düşündükleri için kendilerini üzüntülü, umutsuz ve güçsüz hissettikleri belirlenmiştir. Wolak ve diğerleri (2007) yaptıkları çalışmada sanal mağdurların aileleriyle sıklıkla çatışma yaşadıkları, kişiler arası ilişkilerde sıklıkla zorbalığa maruz kaldıkları, saldırganca davranışlar sergiledikleri ve sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Sanal ya da geleneksel zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okul ortamında daha fazla sorun yaşadıkları (notlarının düşmesi, azalan konsantrasyon ve devamsızlık gibi) belirlenmiştir (Beran ve Li, 2007). Yapılan başka bir çalışmada sanal mağdur olmanın daha fazla depresyon ve sosyal anksiyete (Juvonen ve Gross 2008) gibi psikolojik bozukluklarla bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Sanal zorbalığa verilen tepkilerden birisi de kuşkusuz intihar olgusudur. Yapılan bir çalışmada sanal zorbalığın dışsallaşmış şiddete ve intihara neden olabileceği (Feinberg ve Robey, 2008) ifade edilmiştir.

Sanal zorbalık ve geleneksel zorbalığa dâhil olan öğrenciler arasında intihar düşünceleri ve intihara teşebbüs oranları yüksek olabilmektedir. Örneğin; Hinduja ve Patchin (2010) 1.963 ortaokul öğrencisi ile yaptıkları çalışmada hem sanal zorbalığın hem de geleneksel zorbalığın intihar düşüncelerinin artmasıyla önemli ölçüde bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Sanal zorbalığa ya da geleneksel zorbalığa, ya zorba ya da mağdur olarak dâhil olan ortaokul öğrencilerinin herhangi bir şekilde zorbalığa dâhil olmamış öğrencilere oranla hem daha fazla intihar düşüncelerine sahip oldukları hem de intihar etmeye daha fazla eğilimli oldukları aynı araştırmanın bulguları arasındadır. Buradan yapılabilecek çıkarım hem sanal zorbalığın hem de geleneksel zorbalığın tüm formlarının intihar düşüncelerindeki artışlarla büyük oranda bağlantılı olduğudur(Patchin, 2010). Ayrıca bu çalışmanın sonuçlarına göre sanal ya da geleneksel zorbalık mağduru olmanın sanal ya da geleneksel zorba olmaya oranla intihar düşüncelerinin ve davranışlarının daha güçlü birer yordayıcısı olduğu rapor edilmiştir. Sanal zorbalığa ya da geleneksel zorbalığa ya zorba ya da mağdur olarak dâhil olanların intihar düşünceleri ölçeğinde zorbalığa herhangi bir şekilde dâhil olmayanlara oranla daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir. Dahası bu çalışmada geleneksel ya da sanal mağdur olmanın intihar etme düşünceleri ve intihar etme davranışlarının daha güçlü birer yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Spesifik olarak çalışmaya katılan öğrencilerin %20'sinin ciddi bir şekilde intihar etme hakkında düşündükleri ve %19'unun ise intihar etmeyi düşündükleri belirlenmiştir. Sanal zorbalığa herhangi bir şekilde sanal mağdur ya da sanal zorba olarak dâhil olmayan öğrencilere oranla sanal mağdur olanların 1.9 kez ve sanal zorba olanların ise 1.5 kez daha fazla intihar etmeye eğilimli oldukları aynı çalışmanın bulguları arasındadır.

Libertini (2010) yaptığı çalışmada sanal mağdur olduğu belirlenen katılımcıların depresyon seviyelerinin önemli derecede yüksek ve özgüven seviyelerinin ise düşük olduğunu belirlemiştir. Bununla birlikte sanal mağdur olmanın sosyal anksiyete ve yalnızlık düzeyini arttırmadığı belirlenmiştir. Ayrıca yaşam doyumunun sanal mağduriyete karşı koruyucu bir rolünün olmadığı araştırmanın bulguları arasındadır.

Sanal mağdur olanların sanal zorbalığa dahil olmayanlara oranla depresyon ve anksiyete seviyelerinin daha yüksek olduğu, sanal zorbaların ise duyarsızlık ve umursamazlık alt boyutlarındaki puanlarının daha yüksek olduğu, sanal zorbaların çalışmaya katılan diğer öğrencilerden daha az suçluluk hissettikleri ve daha az empatik oldukları belirlenmiştir(Feldman, 2011).Sanal zorbalığın etkileri sanal zorbalığın meydana geldiği zamanla sınırlı kalmayıp Carter'in (2011) de belirttiği gibi sanal zorbalığın psiko-sosyal etkileri nihayetinde ergenlik ve yetişkinlik döneminde yaşam kalitesinin düşmesiyle de sonuçlanabilir.DePaolis ve Williford (2014) yaptığı çalışmada sanal zorbalığa maruz kaldığı belirlenen öğrencilerin %29'unun biraz üzülüğünü %22'sinin ise çok üzülüğünü belirttikleri rapor edilmiştir.

Yurt dışında yapılan araştırma bulguları incelendiğinde sanal zorbalığın ciddi doğurguları olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğurgulardan en önemlisinin de sanal zorbalığın intihara dahi yol açabilmesi olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak sanal zorbalığın ciddi anlamda yıkıcı etkilere sahip olduğu söylenebilir.

2.2.6.2.Sanal zorbalığın etkileri ile ilgili yurt içinde yapılan çalışmalar

Yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde yapılan çalışmalarda sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin fiziksel olarak herhangi bir zarara uğramamalarına rağmen bu duruma maruz kalan kurbanların psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini görmek mümkündür(Horzum ve Ayas, 2014: 22). Yurt içinde yapılan çalışma bulgularına aşağıda kısaca değinilmiştir;

Arıca (2009) yaptığı çalışmada düşmanca duygular ve psikotik belirtilerin sanal zorbalığı, kişilerarası duyarlılık ve psikotik belirtilerin ise sanal mağduriyeti yordadığını belirlemiştir. Yaman ve Peker (2012) yaptıkları çalışmada katılımcıların siber zorbalık davranışlarını; arkadaş ortamından, can sıkıntısını giderme isteğinden,

kendisine yapılmasını istemediği bir tutum ve davranıştan dolayı intikam alma isteği gibi nedenlerle yaptıkları ve bu davranışları kendilerini iyi hissetmek, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve keyifli zaman geçirme isteğinden dolayı sürdürdüklerini belirlemişlerdir. Siber zorbalığa maruz kaldıklarında ise öfke, üzüntü ve intikam duyguları yaşadıkları araştırmanın bulguları arasındadır.

Sanal zorbalık davranışlarına maruz kalan gençlerde yaşanan öfke, intikam alma, nefret ve aşağılanmışlık duygusu gençlerin hem bireysel gelişimini hem de sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyebilmekte ayrıca bu duyguları yaşayan gençler hem kendilerinden hem de toplumdan uzaklaşıp, izole olabilmekte ve psikososyal problemleri yaşamaya karşı daha savunmasız hatta bu problemleri yaşamaya daha yatkın olabilmektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010: 268). Ayas ve Horzum (2012) yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin daha çok kızgınlık, moral bozukluğu, huzursuzluk, üzüntü hissettikleri, sanal zorbalık yapanların ise bu olaylardan çok mutlu olduklarını ve zorbalık yaptıkları kişilerin bunu hak ettiğini düşündükleri belirlenmiştir. Yaman ve Peker (2012) yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa maruz kalan erkeklerin daha çok öfke duygusunu yaşadıkları, kız öğrencilerin ise daha çok üzüntü duygusunu yaşadıkları belirlenmiştir.

Bayram ve Saylı (2013) yaptıkları çalışmada sanal tacizmaruz kalan öğrencilerden %47'sinin bu olayın kendilerini kızdırdığını, %45'i kendilerini kaygılandırıldığını ve %38'i ise kendilerinde okulu aksatma isteği yarattığını belirlemişlerdir. Ayrıca sanal taciz mağdurlarının en fazla taciz edenlerden uzak durduklarını, daha sonra çevrimiçi materyalleri engellediklerini ve saldırı içerikli materyalleri sildiklerini belirttikleri aynı araştırmanın bulguları arasındadır. Ayas ve Horzum(2014) yaptıkları çalışmada hem zorbalık düzeyi ile somatizasyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki olduğu hem de zorbalığa maruz kalma düzeyi ile somatizasyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki olduğu belirlenmiştir.

Gerek ülkemizde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde sanal zorbalığın hem sanal zorbalılar hem de sanal mağdurlar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sanal zorbalığın göz ardı edilmeyecek derece önemli doğurguları olduğunu yapılan çalışmaların bulgularında görmek mümkün. Bu yüzden sanal zorbalığı önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesinin aciliyet arz ettiği söylenebilir.

2.2.7.Sanal Zorbalık ve Ebeveyn Stilleri

Bireyin gelişimini birçok yönden etkileyen ebeveyn tutumları çocukların internet ve diğer teknolojik araçları kullanımları üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğunu bulgulayan araştırma sonuçları mevcuttur. Ebeveyn tutumlarının çocukların sanal zorba ya da sanal mağdur olma üzerindeki etkisini ele alan çalışmaların bulgularına aşağıda kısaca değinilmiştir;

Ybarra ve Mitchell (2004b) yaptıkları çalışmada zayıf ebeveyn-çocuk duygusal bağlanması, düşük ebeveyn izlemesi ve katı ebeveyn disiplinin sanal zorbalığın artışı ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın verilerine göre sanal zorbalığa dâhil olmadığı belirlenen kişilerin sadece %19'unun ebeveynleriyle çok zayıf duygusal bağlarının olduğu belirlenirken sanal zorba olduğu belirlenen kişilerin %44'ünün ebeveynleriyle çok zayıf duygusal bağları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca diğer demografik değişkenler kontrol edildiğinde (yaş, ırk, ekonomik gelir...gibi) ebeveynleri ile düşük duygusal bağları olduğu tespit edilen katılımcıların ebeveynleriyle güçlü duygusal bağları olan katılımcılara oranla sanal zorbalığa dahil olmaya iki kat fazla yatkın oldukları belirlenmiştir. Ayrıca düşük ebeveyn izlemesi olan gençlerin normal ya da yüksek ebeveyn izlemesine sahip olan gençlere oranla sanal zorbalığa %54 daha fazla eğilimli oldukları çalışmanın bulguları arasındadır. Bu çalışmanın verilerinden yola çıkılarak ebeveynleri ile çok yakın ilişkileri olan çocuk ve ergenlerin, ebeveynleri yakın bir iletişime sahip olmayan çocuk ve ergenlere oranla sanal zorbalığa daha az dâhil olma eğiliminde oldukları söylenebilir. Kısaca Ybarra ve Mitchell (2004b) hem sanal saldırganların hem de sanal tacize maruz kalanların bu tip davranışlara karışmayanlara oranla aileleriyle daha düşük duygusal bağlarının oldukları ve daha düşük ebeveyn kontrolüne sahip oldukları belirlenmiştir.

ABD'de 749 ebeveyn ve onların çocuklarıyla yapılan bir çalışmada ebeveynlerin çoğunun(%61) çocuklarının ne kadar online ortamda kalacaklarına dair kural koyduklarını ya da çocuklarının girdikleri web sitelerinin kontrol ettiklerini ifade ettikleri rapor edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerinin yaklaşık %44'ünün ev bilgisayarlarına izleme yazılımları yüklediklerini veya filtre uyguladıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Çocukların ebeveyn izlemesi hakkındaki görüşleri incelendiğinde ebeveynlerin belirttikleri oranlardan daha düşük oranlar elde

edilmiştir. Çocukların yalnızca %38'i ne zaman ve ne kadar çevrim içi kalacaklarına ve interneti kullanacaklarına dair kurallar olduğunu ifade ettikleri rapor edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin çocukları büyüdüğünde onların internet kullanımlarına dair daha az sınırlama getirdikleri ve bilgisayarlara daha az izleme yazılımları yerleştirme eğilimlerinde oldukları ifade edilmiştir. Bu çalışmada ayrıca yaşı büyük olan ebeveynlerin yaşı genç olanlara oranla ve babaların annelere oranla çocuklarının ziyaret ettikleri web sitelerini daha çok kontrol ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca eğitim seviyesi düşük olan ebeveynlerin evdeki bilgisayarlara izleme yazılımları yüklemeye daha çok eğilimli oldukları ifade edilmiştir(Wang, Bianchi ve Raley, 2005). Mitchell, Finkelhor ve Wolak (2005) yaptıkları çalışmada yaşı küçük olan çocukların ebeveynlerin daha fazla filtrelenmiş yazılımlar kullandıkları, yaşı küçük olan ergenlerde ebeveyn izleme seviyesinin daha yüksek olduğu (Wang ve diğerleri, 2005) belirlenmiştir.

Rosen, Cheever ve Carrier(2008) Myspace kullanıcıları(birinci çalışma 266 ergen ve ebeveynleriyle ikinci çalışma ise 341 ergen ve ebeveynleriyle yapılmıştır) ile yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin üçte birinden fazlasının çocuklarının Myspace sayfalarını görmedikleri ve neredeyse yarısının çocuklarının Myspace sayfalarına neredeyse hiç bakmadıkları belirlenmiştir. Yaptıkları birinci çalışma verilerine göre ebeveynlerin neredeyse yarısının çocuklarının kendi odalarında internete bağlanmalarına müsaade ettikleri(ikinci çalışmalarındaki bu oran %38'e düşmüştür) belirlenmiştir. İkinci çalışmalarında demokratik ebeveyn stilinin daha az riskli online davranışların sergilenmesiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir(kişisel bilgilerini daha az paylaşma, sanal ortamda tanıştığı kimselerle gerçek dünyada daha az buluşma...gibi). Yaptıkları her iki çalışmada da yaşı daha büyük olan gençlerin yaşı daha küçük olan gençlere oranla hem kendi odalarında bulunan bir bilgisayara sahip olma, hem Myspace de daha fazla deneyimli oldukları hem de Myspace de daha çok arkadaşlarının olduğu belirlenmiştir. İkinci çalışmalarında da yaşı daha büyük olan gençlerin diğerlerine oranla Myspace de hem daha fazla zaman harcadıkları hem de daha fazla cinsel taleplerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Ebeveyn tutumlarının çocuğun yaşıyla ilişkili olduğu, ebeveynlerin yaşı daha büyük olan gençlere karşı daha çok müsamahakâr ve ilgisiz ebeveyn stillerini sergiledikleri, yaşı küçük olanlara karşı ise daha çok otoriter ve demokratik ebeveyn stiline uygun davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Her iki çalışmada da

ebeveynlerin yaşı daha büyük olan gençlerin hem Myspace sayfalarını az kontrol ettikleri hem de bilgisayar kullarımlarına daha az limit getirme eğilimde oldukları belirlenmiştir.

Dehue ve diğlerleri (2008) internet kullanımına dair kuralların olup olmadığına ilişkin ilkokul ve ortaokula devam eden 831 öğrencinin ebeveynleriyle yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin %60'nın çocuklarının internet kullanım sıklığına dair kural koyduklarını belirttikleri ve %80'inin çocuklarına internette ne yapacaklarına dair kural koyduklarını belirttikleri rapor edilmiştir. Fakat ebeveynler tarafından konulan bu kurallara rağmen ebeveynlerin sanal tacizi gerçek anlamda farkına varamadıkları ifade edilmiştir.

Valcke ve diğlerleri(2010) 533 ebeveyn üzerinde yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin %8,1'inevlerinde internet olmadığı belirlenirken, %46,7'sinin evlerinde internet erişimi olduğu ayrıca ev ortamında birçok siteye de erişim engelinin olmadığı belirlenmiştir. Yaşı daha genç olan ebeveynler ile eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin evlerinde internet erişiminin daha az olduğu belirlenmiştir. Ayrıca internet erişiminin çocuğun yaşı ile pozitif ilişkili olduğu ve yaşı 11 ve üzeri olan çocukların yaşı daha küçük olan çocuklara oranla internete erişimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Çalışma grubundaki ebeveynlerin %59,4'ünün demokratik ebeveyn stili, %12,9'unun müsamahakâr ebeveyn stili, %1,4'ünün otoriter ebeveyn stili %6,9'unun ihmalkâr ve %9,4'ünün de karışık ebeveyn stilini benimsedikleri belirlenmiştir. İnternete yönelik nispeten pozitif tutuma sahip olan ebeveynlerin daha az pozitif tutuma sahip ebeveynlere oranla daha kontrol edici oldukları ve internete yönelik oldukça pozitif tutuma sahip ebeveynlerin internete karşı çok fazla pozitif tutuma sahip ebeveynlere oranla daha çok ebeveyn yakınlığına sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bilgisayar kullanma becerisi başlangıç düzeyinde olan ebeveynlerin bilgisayar kullanma becerisi orta derecede olan ebeveynlere oranla hem daha az ebeveyn kontrolüne hem de daha az ebeveyn yakınlığın sahip oldukları belirlenmiştir. 9 ve 10 yaşındaki çocukların 11 ve 13 yaşındaki çocuklara oranla daha sık kontrol edildikleri ve daha büyüklerine oranla 9 ve 10 yaşındaki çocukların ebeveynlerinin daha fazla yakınlık gösterdikleri belirlenmiştir. Yine bu çalışmada internet kullanım düzeyleri başlangıç veya orta düzeyde algılanan çocukların internet kullanımında yetenekli veya uzman olarak

algılanan çocuklara oranla ebeveynleri tarafından büyük ölçüde kontrol edildikleri ve daha fazla ebeveyn yakınlığına sahip oldukları belirlenmiştir. Evde interneti en çok kullanan çocukların müsamahakâr ebeveyn stiline sahip ebeveynlerin çocukları oldukları bunu ihmalkâr, otoriter ve en az düzeyde kullanımla demokratik ebeveyn stiline sahip ebeveynlerin çocuklarının takip ettiği belirlenmiştir.

Tarıoğlu (2010) 257 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada çalışmaya katılan öğrencilerin %99'unun bir bilgisayara ve %70'inin ise bir cep telefonuna sahip olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarlılıklarının fiziksel ve sözel zorbalık ile fiziksel, sözel ve sanal mağduriyetin yordayıcısı olduğu ve aile bağlılığının sözel ve sanal zorbalık ile fiziksel, sözel ve sanal mağduriyetin yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn izlemesinin sosyal ve sanal zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Aile bağlılığı, ebeveyn izlemesi ve ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarlılıkları sanal mağduriyetin yordayıcıları iken özellikle aile bağlılığı ve ebeveyn izlemesinin sanal zorbalığın yordayıcıları oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmada ele alınan bir değişken ise çocukların sahip oldukları bilgisayarların buldukları yerdir. Çalışmanın bulgularına göre katılımcıların %17'sinin bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında ve %76'sında ebeveyn izlemesinin olmadığı belirlenmiştir. Bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında olan ve ebeveynleri tarafından izlenme korkusu olmayan veya bilgisayarda limitsiz olarak arama yapabilen öğrencilerin sanal zorbalığa zorba veya mağdur olarak dâhil olma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Lou, Shih, Liu, Guo ve Tseng (2010) 822 ebeveyn ile yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin %76'sının interneti nasıl kullanacaklarını bildiklerini ifade ettikleri, interneti daha çok mesleki ihtiyaçlar, bilgi edinme ve veri indirme gibi amaçlarla kullandıkları belirlenmiştir. Ebeveyn internet stili açısından çalışmaya katılan ebeveynler arasında en yaygın ebeveyn stiline demokratik ebeveyn stili olduğu ve en az yaygın olan stiline ihmalkâr ebeveyn stili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca diğer ebeveyn stilleriyle kıyaslandığında demokratik ebeveyn stiline en iyi disiplin tarzı olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada ebeveynlerin çoğunun demokratik ebeveyn stiline sahip olduklarından dolayı çocuklarının interneti doğru kullanma ve internete karşı doğru tutum geliştirmeleri açısından pozitif ve derin bir etkiye sahip oldukları belirtilmektedir. Ayrıca çalışmaya katılan ebeveynlerin %90'nının

çocuklarının online davranışlarını disipline ettikleri ve çoğu ebeveynin internet kullanımı ile ilgili normlar oluşturmak için çocukları ile iletişime geçtikleri aynı çalışmanın bulguları arasındadır. Çevik ve Çelikkaleli (2010) yaptıkları çalışmada aile tutumu açısından kıyaslandığında aileleri ihmalkâr tutuma sahip bireylerin internet bağımlılık düzeylerinin müsamahakâr, demokratik ve otoriter aile stiline sahip ailelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Feldman (2011) Florida'nın merkezinde bulunan beş farklı lisede eğitim görmekte olan 2.086 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin %4,7'si sanal zorba, %9,6'sı sanal mağdur, %5,1'i sanal zorba/mağdur ve %80,5'i de sanal zorbalığa dâhil olmayan olarak belirlenmiştir. Ayrıca sanal zorba/mağdurların (%30,5), sanal mağdur (%46,5), sanal zorba (%42,4) ve sanal zorbalığa dâhil olmayanlara (%46,3) oranla daha azının anne ve babasıyla birlikte oturduğu çalışmanın bulguları arasındadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %93,6'sının internete evden erişim sağladıkları, yaklaşık yarısının kendi odasında bir bilgisayarının olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin %89'unun kendine ait bir cep telefonu olduğu belirlenmiştir. Tüm öğrencilerin yaklaşık yarısı internete ev ortamındaki ortak yaşam alanlarında (oturma odası gibi) erişim sağladıklarını belirtmelerine rağmen öğrencilerin %45,6'sının internet kullanımları ile ilgili ebeveynlerin kontrolünün minimum seviyede olduğunu %37,5'i ise internet kullanımı ile ilgili ebeveyn kontrolünün hiç olmadığını ifade ettikleri rapor edilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin sadece %16'sı ebeveynlerin kendilerinin internet kullanımlarını izlediklerini ifade etmişlerdir (neredeyse her gün izlendiğini belirtenler %12,8 ve her gün izlendiğini belirtenler %4). Sanal zorbalığa dâhil olan öğrencilerin sanal zorbalığa dâhil olmayan öğrencilere oranla telefon vasıtasıyla iletişim kurarak daha çok zaman harcadıkları belirlenmiştir. Sanal zorba, sanal mağdur ve sanal zorba/mağdur olanlar arasından düşük ebeveyn katılımı, en düşük ebeveyn kontrolünün ve en düşük demokratik ebeveyn uygulamalarının sanal zorbalardan ifade edildiği rapor edilmiştir. Sanal zorba/mağdurlar da sanal zorbalığa dâhil olmayanlara oranla önemli derecede daha düşük ebeveyn katılımı ve daha düşük demokratik ebeveyn uygulamalarına sahip oldukları araştırmanın bulguları arasındadır.

Lee (2012) yaşları 10 ile 15 arasında değişen ergenler ve onların anneleriyle yaptığı çalışmada ebeveynlerin daha küçük çocuklara karşı daha çok kısıtlayıcı stratejiler uyguladıkları, çocuğun cinsiyeti ile ebeveyn kısıtlaması arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, çocuğunun öz kontrol düzeyini düşük olarak belirten ebeveynlerin kısıtlayıcı stratejileri daha sık uyguladıkları ve ebeveynlerin interneti kullanma yetenekleri ile kısıtlayıcı stratejileri uygulama arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca internetin çocuklar üzerinde negatif etkilere sahip olduğu algısı güçlü olan ebeveynlerin daha sık farklı kısıtlama stratejileri uyguladıkları araştırmanın bulguları arasındadır. Ayas ve Horzum (2013) 407 öğrenci ile yaptıkları çalışmada 214 ailenin ihmalkâr internet tutumuna sahip olduğu belirlenirken, 96 ailenin müsamahakâr, 83 ailenin demokratik ve 14 ailenin otoriter ebeveyn internet tutumuna sahip oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmada ihmalkâr ebeveyn tutumunun internet bağımlılığında büyük rolü olduğu belirlenmiştir.

Georgiou ve Stavriniades (2013) yaptıkları çalışmada ebeveyn-çocuk çatışması ile zorba ve mağdur olma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Çocukların babaları tarafından izlenmeleri ile mağdur ya da zorba olmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, çocukların anne tarafından izlenmelerinin zorba olma ile negatif ilişkili olduğu fakat mağdur olma ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgudan yola çıkılarak ebeveyn izlemesinin çocukların saldırgan davranışlarının bir yordayıcısı olmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca çocukların ebeveynleriyle daha çok konuşmayı seçmeleri durumunda(okulda ne yaptıkları, kimlerle gezdikleri, dışarı çıkarken neler yaptıkları...gibi) bu öz açıklamanın okul ortamında yaşanan akran zorbalığına karşı koruyucu bir mekanizma işlevi göreceği ifade edilmiştir. Ayrıca ebeveyn izlemesinden ziyade çoğunun ebeveynleri ile konuşmayı seçmesinin akran zorbalığına karşı daha etkili bir koruma mekanizması işlevi göreceği ifade edilmiştir.

İhmeidih ve Shawareb (2014) evlerinde internet bağlantısı olan Ürdünlü 570 ebeveyn ile yaptıkları çalışmalarında ebeveynler arasındaki en yaygın ebeveyn internet stiline demokratik ebeveyn internet stili olduğu ve bu ebeveyn internet stilini sırasıyla müsamahakâr, otoriter ve en az ilgisiz ebeveyn internet stillerinin izlediği rapor edilmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının interneti evde çoğunlukla online oyunlar oynama, web sitelerini ziyaret etme ve eğlence amaçlı bilgiyi kontrol etmek için kullandıkları belirlenmiştir. Otoriter, müsamahakâr

ve ilgisiz ebeveyn stilleri ile internet kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmesine rağmen demokratik ebeveyn stili ile internet kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu aynı çalışmanın bulguları arasındadır. Bu bulgu demokratik aile stiline sahip olan çocukların ev ortamından internete daha fazla maruz kaldıkları şeklinde rapor edilmiştir.

Moazedian ve diğerleri (2014) ebeveyn stillerinin problemleri internet kullanımı üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında ebeveyn stillerinin üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanımları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Problemleri internet kullanımı üzerinde en fazla etkiye sahip olan ebeveyn stiline otoriter ebeveyn stili olduğu ve en az etkiye sahip olan ebeveyn stillerinin ise müsamahakâr ve demokratik ebeveyn stili olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre problemleri internet kullanım oranları en yüksek olan kimselerin otoriter ebeveyn stiline sahip oldukları ve müsamahakâr ile demokratik aile stiline sahip kimselerin daha az oranlarda problemleri internet kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca aile yapısındaki düşük yakınlığın internet bağımlılığı oranlarını arttırdığı belirlenirken aile içindeki yakın ilişkilerin problemleri internet kullanım oranlarını azalttığı rapor edilmiştir. Düşük aile yakınlığı ve desteğinden dolayı çocukların bunu telafi etmek amacıyla internet kullanımına motive olabileceği ifade edilmiştir.

Cheung ve diğerleri (2014) yaptıkları çalışmada otoriter ve müsamahakâr ebeveyn stilleri ile internet bağımlılığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ve demokratik ebeveyn stili ile internet bağımlılığı arasında ise negatif bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. En yüksek internet bağımlılık oranlarının yüksek otoriter ebeveyn stiline sahip çocuklar arasında gözlemlenirken yüksek oranda demokratik ebeveyn stiline sahip çocukların internet bağımlılık oranlarının nispeten daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Makri-Botsari ve Karagianni (2014) 7.8.9.10.11. ve 12. sınıfa giden 396 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun(%55) internete her gün bağlandığı, %28,5'inin internete haftada birkaç kez bağlandığı ve %16,5'inin ise internete haftada bir kez bağlandığı belirlenmiştir. Öğrencilerin sadece %1,8'sinin internete internet kafeden ve %3,8'inin ise internete cep telefonlarıyla bağlandıkları belirlenirken öğrencilerin neredeyse tamamının internete evden

bağlandıkları(%96,4)belirlenmiştir. Öğrencilerin %34,7'sinin internete günde 1 ile 3 saat arası bağlandıkları, %29,5'inin internete günde bir saat bağlandıkları, %22,8'inin internete günde yarım saat bağlandıkları ve geriye kalan öğrencilerin %13'ünün internete günde 3 saatten daha fazla bağlandıkları belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin 85'inin ihmalkâr ebeveyn stili ebeveynlere, 95'inin müsamahakâr ebeveyn stili ebeveynlere, 67 otoriter ebeveyn stili ebeveynlere ve 140 öğrencinin de demokratik ebeveyn stilinden olan ebeveynlere sahip oldukları belirlenmiştir.

Yapılan çalışmada otoriter veya ihmalkâr ebeveyn stilindeki ebeveyne sahip olan öğrencilerin müsamahakâr veya demokratik ebeveyn stiline sahip olan öğrencilere oranla daha fazla sanal mağdur oldukları, sanal zorbalık açısından ise demokratik ebeveyn stiline göre yetiştirilen öğrencilerin sanal zorba olmaya en az eğilimli oldukları belirlenmiştir. Sanal mağdur olanların %80,7'sinin bu durumu arkadaşlarına, %49,4'ünün ebeveynlerine, %3,2'sinin öğretmenlerine ve %4'ünün bu durumu hiç kimseye anlatmadıkları belirlenmiştir. Sanal zorbalığa maruz kaldığını ebeveynlerine anlatan öğrencilerin %47,6'sının demokratik ebeveyn stiline sahip olduğu, %28,2'sinin müsamahakâr ebeveyn stiline sahip olduğu, %12,4'ünün ihmalkâr ebeveyn stiline sahip olduğu ve %11,8'inin otoriter ebeveyn stiline sahip olduğu belirlenmiştir. Demokratik ebeveyn stili ile yetişen çocuklarının sanal zorbalığa dâhil olma oranları en düşük olarak belirlenirken, otoriter ve ihmalkâr aileler tarafından yetiştirilen çocukların sanal zorbalığa dâhil olma oranlarının en yüksek olduğu belirlenmiştir. Müsamahakâr ve demokratik ebeveyn tutumu ile yetiştirilen katılımcılarla kıyaslandığında otoriter ve ihmalkâr ebeveyn stiline göre yetiştirilen katılımcıların sanal mağdur olma oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmesine rağmen bu bulgunun istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı ifade edilmiştir (Makri-Botsari ve Karagianni, 2014).

Sanal mağdurların sanal zorbalıkla ilgili yaşantılarını ebeveynlerine anlatmamalarının en büyük nedeni ebeveynlerinin bu durumu öğrenince internet erişimlerini kısıtlayacakları ya da tamamen yasaklayacakları korkusu olduğu söylenebilir(Strom ve Strom, 2005). Demokratik aile stiline göre yetiştirilen çocuklarını sanal ortamda karşılaştıkları zorlukları ebeveynlerine söylemeye daha eğilimli olurken, otoriter aile stiline göre yetiştirilen çocukların sanal zorbalık

deneyimlerini ebeveynlerine anlatmaları daha zordur(Makri-Botsari ve Karagianni, 2014).

Horzum ve Bektaş (2014) 498 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada 65 ailenin ihmalkâr internet tutumuna, 144 ailenin müsamahakâr internet tutumuna, 255 aile demokrat internet tutumuna ve 25 aile otoriter internet tutumuna sahip olduğunu belirlemişlerdir. Ebeveynleri demokratik ve müsamahakâr ebeveyn internet stiline sahip öğrencilerin eğitsel amaçlı internet kullanım oranlarının diğer ebeveyn stillerine göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenirken, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla interneti bilgi edinme ve eğitsel amaçlı, erkek öğrencilerinse kızlara oranla interneti daha çok eğlence amaçlı kullandığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise öğrencilerin ebeveynlerinin internet tutumları ile anne ve babanın eğitim düzeyi, evde internet bulunup bulunmadığı, internetle ilgili sorunla karşılaştığında kimden yardım aldığı ve interneti uzun kullandığında kimden uyarı alındığı gibi değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulgusudur.

Teori ve araştırmalara göre özerklik destekleyici ebeveynliğin çocuk ve ergenlerin iyi oluşlarını ve içsel motivasyonlarını arttırmada kontrolcü ebeveynlikten daha çok faydalı olduğu söylenebilir(Moazedian ve diğerleri, 2014).Ebeveyn internet stilleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma bulguları incelendiğinde; zayıf ebeveyn-çocuk duygusal bağlanması, düşük ebeveyn izlemesi, ebeveyn kontrolü, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verme duyarlılıkları ve ebeveyn yakınlığının sanal zorbalık üzerinde etkili olduğu göze çarpmaktadır. Bazı ebeveynlerin evdeki bilgisayarlara izleme yazılımları yükledikleri veya filtre uyguladıkları, bunun yanında ebeveyn-çocuk çatışmasının sanal zorba ve mağdur olma üzerinde etkisi olduğu ve ebeveyn tutumlarının internet bağımlılığı üzerinde önemli etkileri olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışma bulgularından hareketle bu çalışmada ise ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığının sanal zorba ve sanal mağdur olma üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

2.2.8. Sanal Zorbalık ile Beş Faktör Kişilik Özellikleri

Yurt içi ve yurt dışında yapılan literatür çalışmasında sanal zorbalık ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yapılan bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurmada önemli bir rol üstleneceği söylenebilir. Aşağıda yapılan çalışmaların bulgularına kısaca değinilmiştir;

Yurt dışında yapılan çalışmalara bakılacak olursa Hamburger ve Ben-Artzi(2000) yaptıkları çalışmada kadınlar açısından internetteki sosyal hizmetleri kullanma ile dışadönüklük arasında negatif ve nörotizm(duygusal dengesizlik) ile pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenirken, erkekler için dışadönüklüğün internetteki eğlence hizmetlerinin kullanımı ile pozitif ve nörotizmin(duygusal dengesizlik) internetteki bilgi hizmetlerini kullanma ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Connolly ve O'Moore (2003) 115'zorba' ve 113'kontrol grubu' olarak kategorize ettikleri toplam 228 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada zorba grubunun psikotizm, nevroitiklik (duygusal dengesizlik) ve dışadönüklük boyutlarındaki puanlarının kontrol grubundaki kimselerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle Connolly ve O'Moore (2003) geleneksel zorbaların zorbalığa dâhil olmayanlarla kıyaslandıklarında psikotizm, dışadönüklük ve nörotizm düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlemişlerdir.

Landers ve Lounsbury (2006) yaptıkları çalışmada beş faktör kişilik boyutlarından yumuşak başlılık, özdenetim ve dışadönüklüğün internet kullanımı ile negatif ilişkili olduğunu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle bu çalışma daha dışadönük kimselerin, daha az yumuşak başlı kimselerin ve daha az özdenetimli kimselerin internet kullanım seviyelerinin daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Bu çalışmada duygusal denge ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin internet kullanımı ile ilişkisinin olmadığıda araştırmanın bir diğer bulgusudur.

Kolej öğrencileri ile yapılan bir çalışma deneyime açıklığın önemli bir boyutu olan yenilik arayışının internet bağımlılığı ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Ko, Hsiao, Liu, Yen, Yang ve Yen, 2010). Ryan ve Xenos (2011) yaptıkları çalışmada Facebook kullanıcılarının daha çok dışadönük ve narsist olma eğiliminde oldukları ayrıca daha çok aile yalnızlığı duygusunu hissettikleri belirlenmiştir. Bu çalışmada Facebook

kullanıcılarının Facebook kullanıcısı olmayanlara oranla dışadönüklük boyutundaki puanlarının kaydedeğer düzeyde yüksek olduğu belirlenirken özdenetim boyutundaki puanlarının önemli derecede daha düşük olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan Facebook kullanıcısı olmayanların daha çok özdenetimli, utangaç ve sosyal olarak yalnız olmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir. Facebook kullanıcısı olmayanların Facebook kullanıcısı olanlara oranla daha çok utangaç oldukları ve sosyal yalnızlığı daha çok yaşadıkları belirlenirken, Facebook kullanıcılarının daha çok aile yalnızlığı yaşadıkları belirlenmiştir.

Facebook kullanıcısı olan kimselerle Facebook kullanıcısı olmayan kimseler arasında toplam yalnızlık ve romantik yalnızlık açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Dışadönük kimselerin içe dönük kimselere oranla Facebook kullanmaya daha fazla eğilimli oldukları belirlenmiştir. Facebook'ta kullanıcının, arkadaşlarının mesaj yazabildikleri ve paylaşımında bulunabildikleri duvar ve sohbet gibi Facebook'un iletişimsel özelliklerinin kullanımının dışadönüklükle pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Facebook kullanıcısı olmayanlara oranla Facebook kullanıcılarının daha fazla toplam narsisizm, teşhircilik ve liderlik seviyelerine sahip oldukları belirlenmiştir. Duygusal dengesizlik ve toplam yalnızlık ile Facebook'ta zaman harcama arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve Facebook'ta günlük harcanan zaman ile özdenetim arasından negatif yönde önemli bir ilişkinin olduğu belirlenirken, Facebook'ta harcanan günlük zaman ile utangaçlık, sosyal, romantik ve aile yalnızlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın bir diğer bulgusu ise yalnız insanların günlük olarak Facebook'ta daha fazla zaman geçirmeye eğilimli olduklarıdır. Bu çalışmada ayrıca duygusal dengesizlik düzeyi daha yüksek olan insanların Facebook duvarını kullanmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir.

Wang ve diğerleri (2012) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada dışadönüklüğün sosyal paylaşım sitelerinde daha fazla arkadaşına sahip olma, yorum yapma, kendi fotoğrafını gönderme ve durum güncellemelerini kullanma ile pozitif ilişkili olduğu belirlenirken, online oyun oynama ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Dışadönük insanlar sosyal ağlarını genişletmekten ve güçlendirmekten hoşlanırlar ve sosyal paylaşım sitelerini arkadaşlarıyla iletişim kurmak için bir araç olarak kullandıkları sosyal paylaşım sitelerinde çok fazla arkadaşına sahip olmalarıyla

açıklanabilir(Wang ve diğerleri, 2012). Bu çalışmada nörotizmin(duygusal dengesizlik) sosyal paylaşım sitelerinde durum güncellemeleri kullanmayla pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada Ryan ve Xenos'un (2011) özdenetimin sosyal paylaşım sitelerini kullanma ile negatif ilişkili olduğu bulgusun aksine özdenetimle sosyal paylaşım sitelerini kullanmanın negatif ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Yumuşak başlılıkla sosyal paylaşım sitelerinde yorum yapma arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu yüzden yumuşak başlı olan kimseler diğer kullanıcıların durum güncellemelerine ve fotoğraflarına arkadaşça ve olumlu yorumlar yapmaya(beğeni gibi) daha eğilimli olmalı(Wang ve diğerleri, 2012). Ryan ve Xenos'un (2011) yumuşak başlılığın sosyal paylaşım sitelerinin iletişim özellikleri üzerinde zaman harcama ile pozitif ilişkili olduğunu bulmasına karşın bu çalışmada sosyal paylaşım sitelerinde çok arkadaşça sahip olma ile yumuşak başlılık arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmada ayrıca deneyime açıklık ile online oyun oynama arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Yine bu çalışmada narsisizmin sosyal paylaşım sitelerinde fotoğraf gönderme ve durum güncellemelerinin kullanma ile pozitif ilişkili olduğu belirlenirken sosyal paylaşım sitelerindeki arkadaş sayısı ile narsisizm arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Heyecan arayışının sosyal paylaşım sitelerinde online oyunlar oynama ile pozitif ilişkili olduğu belirlenirken heyecan arayışının sosyal paylaşım sitelerindeki arkadaş sayısı ile pozitif ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Öz saygının sosyal paylaşım sitelerinde yorum yapmak ile pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Buckner, Castille ve Sheets (2012) çalışanlar üzerinde yaptıkları çalışmada özdenetim kişilik özelliğinin aşırı internet kullanımının birkaç türü ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Daha özdenetimli çalışanların problemleri internet kullanımına az eğilimli oldukları ve patolojik internet kullanıcıları veya problemleri metin mesajı kullanıcıları olmaya daha az eğilimli oldukları belirlenmiştir. Bununla birlikte dışadönüklük, yumuşak başlılık, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin aşırı internet kullanımının herhangi bir formu ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmada aşırı internet kullanımı eğilimleri ile cinsiyet arasında bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Corcoran, Connolly ve O'Moore (2012) 12-16 yaşlarında 876 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan katılımcıların %6,3'ünün sanal zorba, %2,6'sının sanal mağdur ve %1'inin son üç ay içerisinde zorba-mağdur olduğu belirlenmiştir. Yine çalışmaya katılan katılımcıların %8,7'sinin geleneksel zorbalık mağduru, %6,7'sinin geleneksel zorba ve %2,6'sının son üç ay içerisinde geleneksel zorba-mağdur olduğu belirlenmiştir. Katılımcıları hem geleneksel hem de sanal zorbalık açısından zorba, mağdur, zorba-mağdur ve zorbalığa hiçbir şekilde dâhil olmayanlar olarak kategorize edildikleri bu çalışmada dışadönüklük düzeyi ile tüm zorbalık kategorileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Diğer yandan geleneksel zorbaların psikotizm puanlarının, sanal mağdur, geleneksel mağdur, sanal zorba-mağdur ve hiçbir şekilde zorbalığa dâhil olmayan kimselerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Nörotizm açısından zorbalığa hiçbir şekilde dâhil olmayan kimselerin puanlarının hem sanal mağdurlardan hem de geleneksel mağdurların puanlarından daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Glass ve diğerleri (2013) yaptıkları çalışmada beş faktör kişilik özelliklerinden sadece dışadönüklüğün Facebook'ta geçirilen günlük zaman ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Dışadönüklük kişilik boyutunda yüksek puan alanların Facebook'ta daha fazla zaman harcadıkları belirlenmiştir. Bu çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise öğrencilerin Facebook üzerinde geçirdikleri zaman miktarı ile akademik performansın negatif ilişkili olduğudur.

Servidio (2014) yaptığı çalışmada kişilik özelliklerinden deneyime açıklığın internet bağımlılığı ile pozitif ilişkili olduğunu belirlerken dışadönüklük ve yumuşak başlılık kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı riski ile negatif ilişkili olduğunu belirlemiştir. Ayrıca yumuşak başlılık kişilik özelliğinin internet bağımlılığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısı olduğu ve internet bağımlılığı riski ile yumuşak başlılık kişilik özelliği arasında anlamlı bir negatif ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada internet bağımlılığının negatif yönde diğer bir anlamlı yordayıcısının dışadönüklük kişilik özelliği olduğu ve bu kişilik özelliği ile internet bağımlılığı riski arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Deneyime açıklık kişilik özelliğinin ise internet bağımlılığı riskinin pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Özdenetim kişilik özelliğinin internet

bağımlılığının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı belirlenmiştir. Son olarak duygusal denge kişilik özelliğinin internet bağımlılığı ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir.

Yapılan bazı çalışmalar ise internetin sunduğu bazı hizmetleri kullanma ve sosyal paylaşım sitelerinin kullanımı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır;

Yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde Arıca (2009) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yüksek düzeyde psikotizmin artan sanal zorbalıkla ve azalan sanal mağduriyetle ilişkili olduğunu belirlemiştir. Yapılan bir diğer çalışmada internet bağımlılığı ölçeğinden yüksek puan alan bireylerin daha az yumuşak başlı, özdenetimlerinin düşük ve nörotizm özellikleri ile psikolojik belirtilerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bireylerin algıladıkları sosyal destek, gelecek beklentisi ve yaşam doyumlarının ise daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada hem dışadönüklük hem de deneyime açıklık boyutları internet bağımlılığı ile istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği belirlenirken, nörotizm boyutunun pozitif, yumuşak başlılık ve özdenetim boyutlarının ise negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Kişilik özellikleri arasından nörotizm ve özdenetim boyutlarının ayrıca regresyon analizine girerek internet bağımlılığının yordayıcıları oldukları araştırmanın bir diğer bulgusudur (Durak-Batıgün ve Kılıç, 2011).

Çelik, Atak ve Erguzen'nin (2012) kişilik özelliklerinin sanal zorbalık üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmaları göze çarpmaktadır. Bu çalışmada sanal mağdur olmanın en yüksek yordayıcısının duygusal dengesizlik kişilik özelliği olduğu ve sanal mağdur olma ile duygusal dengesizlik arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Literatürde kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar sınırlı olmasına rağmen bu bulguyu genellikle endişeli, kırılgan ve depresif olan duygusal dengesiz kişilerin sosyal etkileşim açısından duygusal dengeli kişiler kadar başarılı olmadığını belirten teorik bağlantılarla açıklamak mümkündür (Hojat, 1982; Akt; Çelik, Atak ve Erguzen, 2012). Bu çalışmada şaşırtıcı bir şekilde sanal mağdur olmanın en düşük yordayıcısının deneyime açıklık kişilik boyutu olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu deneyime açıklık artarken sanal mağduriyetin azalacağı şeklinde yorumlanmıştır. Diğer bir temel bulgu ise özdenetimli olmanın sanal mağdur olma üzerinde düşük düzeyde negatif bir etkiye sahip olduğu ve deneyime açıklık ile dışadönüklüğün sanal mağdur olma üzerinde düşük düzeyde

pozitif bir etkiye sahip olduğudur. Bu çalışmanın sonuçları baz alınarak özdenetim artınca sanal mağduriyetin azalma eğiliminde olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise sanal mağdur olmanın dışadönüklük ve yumuşak başlılık kişilik özelliklerine sahip olma ile pozitif ilişkili olduğudur. Sanal zorbalık yapma açısından duygusal dengesizliğin temel yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Kırılgan ve hassas bir kişiliğe sahip olan duygusal dengesiz insanların sosyal etkileşimde kusurları olabilir (Hojat, 1982; Akt; Çelik, Atak ve Erguzen, 2012). Diğer yandan deneyime açık olmanın düşük düzeyde bir etkiyle sanal zorba olmanın en zayıf yordayıcısı olduğu bu çalışmanın bulguları arasındadır.

Özden ve İçellioğlu (2014) Eysenck kişilik anketini kullanarak yaptıkları çalışmada sanal zorba olma ile psikotisizm arasından orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu ve psikotisizm ile sanal mağdur olma arasında da orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Psikotisizm ile sanal zorbalığın birinci faktörü(sanal ortamda cinsel zorba/kurban faktörü), ikinci faktörü(sanal ortamda birisini gruptan hariç tutma ve onu rahatsız etme faktörü) ve üçüncü faktörü (sanal ortamda utandırıcı söylenti çıkarıp yayma faktörü) arasında orta düzeyde bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya ek olarak psikotisizm ile sanal mağdur olmanın üçüncü faktörü(sanal ortamda utandırıcı söylenti çıkarıp yayma faktörünün mağduru olma) arasında kuvvetle anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Diğer kişilik faktörleri ile sanal zorba ya da sanal mağdur olma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Eroğlu (2014) yaptığı çalışmanın bulgularına dayanarak dışadönüklüğün sanal zorbalık için bir risk faktörü olduğunu ve deneyime açıklığın ergenleri sanal zorbalıktan koruduğunu ifade etmiştir.

Yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde sonuçların farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun nedeni sanal zorbalık ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların daha başlangıç aşamasında olması ve hem sanal zorbalığın hem de kişilik özelliklerinin belirlenmesinde farklı ölçme araçlarının kullanılması etkili olmuş olabilir. Ayrıca yapılan çalışmaların farklı örneklem grupları (farklı gelişim özellikleri gibi) üzerinden yürütülmesi de sonuçların farklılık göstermesinde etkili olduğu söylenebilir. Sonuçların farklılık göstermesi araştırmalar üzerinden yola çıkarak genel yargılara varmamızı zorlaştırmaktadır. Yine yapılan çalışmalar incelendiğinde kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasında anlamlı

ilişkilerin olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu bulgulardan hareketle çıkarımlar yapmak pek mümkün görünmemektedir. Bu yüzdenbeş faktör kişilik özellikleri ile sanal zorbalık ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi ele alan bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurmada katkı sağlayacağı ve hem ailelere hem de alanda çalışan uzmanlara gerekli bilgiler sunarak yapılacak araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

2.3.ALANYAZIN TARAMASININ SONUCU

Alanyazında yapılan çalışmalar genel olarak ele alındığında birbirinden farklı araştırma bulgularının mevcut olduğu göze çarpmaktadır. Mevcut araştırma bulguları incelendiğinde sanal zorbalığın yaygın olarak yaşanan bir sorun olduğu, cinsiyet açısından erkeklerin daha çok sanal zorba kızların ise daha çok sanal mağdur olduğu, yaş ve sınıf düzeyleri açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın farklılaşmasına ilişkin çelişik bulguların olduğu, sanal zorbalığın hem zorbalar hem de mağdurlar üzerinde ciddi olumsuz etkilerinin olduğu göze çarpmaktadır.

Cep telefonuna ve evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun farklılaşıp farklılaşmamasına ilişkin araştırmaların olmadığı, olan araştırmaların ise daha çok sanal zorbalığa aracılık eden teknolojik araçlara sahip olma oranları üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Yine sanal zorba ve sanal mağdur olma ile ebeveyn internet stilleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların çok az olduğu göze çarpmaktadır.

Yapılan çalışmalar ele alındığında ise ebeveynlerin internete yönelik tutumlarının sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları üzerinde etkili olduğu çalışma bulgularınca desteklenmektedir. Son olarak beş faktör kişilik özellikleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların da çok az olduğu ve mevcut çalışma bulgularının da birbirinden farklılık gösterdiği göze çarpmaktadır. Mevcut çalışma bulguları beş faktör kişilik özelliklerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları üzerinde etkili olduğunu destekler niteliktedir. Fakat çalışma bulgularından hareketle kesin yargılarda bulunmak mümkün görünmemektedir. Bu

bağlamda değerlendirildiğinde yapılan bu çalışmanın bu alandaki literatür boşluğunu doldurmaya önemli katkılar sağlayacağı ve daha sonraki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada genel tarama modellerinden biri olan kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma, tarama modeline uygun olarak planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde; ilgilenilen olay, grup gibi birim ve duruma ait değişkenler, betimlenmeye çalışılır. Bu modelde anlık durum saptamaları belirlenebilmektedir (Karasar, 2004). Bu model örneklemden elde edilen veriler ışığında evren değerlerine doğru kestirimlerde bulunma olanağı sunması bakımından avantajlıdır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010).Araştırmada kesitsel tarama modeline uygun olarak sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları, ebeveyn stilleri ve beş faktör kişilik özellikleri anlık olarak ölçülmüştür.

3.2 EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırma evrenini Sakarya’da bulunan liselerde 9.10.11. ve 12. sınıflarda öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise kolay ulaşılabilir uygun örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırma 2014-2015 Güz yarıyılında Sakarya’daki çeşitli liselerde okuyan 548 öğrenci üzerinde yürütülmüştür.

Araştırmaya katılan 81 öğrencinin ölçeklerde bazı maddelere cevap vermediği ve kimisinin de uç cevaplar verdikleri tespit edilerek değerlendirme dışında tutulmuştur. Bu yüzden araştırmaya ait işlemler toplam 467 öğrenciye ait veriler üzerinden yapılmıştır. Bu öğrencilerin 244'ü (%52,2) erkek, 223'ü (%47,8) öğrenciden oluşmaktadır. Bu araştırmadaki katılımcılar sanal zorbalığın daha yaygın yaşandığı, çift cinsiyetin öğrenim gördüğü liselerden seçilmiştir (sonradan Anadolu lisesi olan düz liselerden).

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

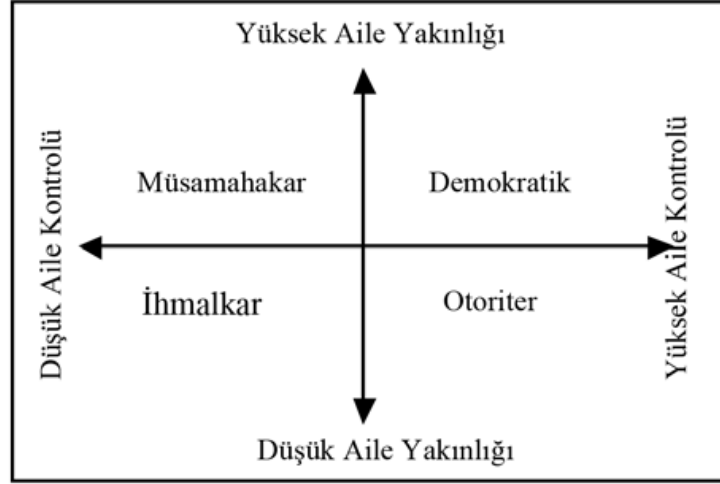
Araştırmada veriler araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği, Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Envanteri kullanılmıştır.

3.3.1.Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği

Araştırmada kullanılan ebeveyn internet stili ölçeği van Rooij ve van den Eijden tarafından geliştirilmiş olup ölçeğin orijinali Felemenkçedir. Ölçek daha sonraları Valcke, Bonte, De Wever ve Rots tarafından İngilizceye uyarlanmıştır. İngilizceye uyarlanan bu ölçek Ayas ve Horzum tarafından (2013) Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği 5'li Likert tipi derecelendirmeden oluşmaktadır. Bu derecelendirme "Tamamen Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2) ve Hiç Katılmıyorum (1)" şeklindedir. Ölçek iki faktör altında toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörlerden birincisi "Ebeveyn Kontrolü" faktörü 11 ve ikincisi "Ebeveyn Yakınlığı" faktörü 14 maddeden oluşmaktadır. Horzum ve Ayas (2013) yaptıkları doğrulayıcı faktör analizi sonucunda $\chi^2= 485.76$ (sd=253, p.= .00), $\chi^2 / sd= 1.92$ RMSEA= 0.048, GFI= 0.91, AGFI= 0.89, CFI= 0.99, NFI=0.97 ve NNFI= 0.98 olarak hesaplamışlardır. Uyarlanan 25 maddelik ölçeğin toplam Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .94 olarak bulunmuştur. "Ebeveyn Kontrolü" faktörü için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .86, "Ebeveyn Yakınlığı"

faktörü içinse .92 olarak bulunmuştur. Bu veriler ölçeğin psikometrik özellikleri açısından uygun olduğunu göstermektedir (Ayas ve Horzum, 2013).

Ölçeğin kullanımında her katılımcı için ebeveyn kontrolü ve yakınlığı boyutlarında yer alan maddelerden 1 ile 5 arasında bir puan elde edilir. Bu puanlardan 3'ün altında

Şekil 1 : Aile kontrolü ve Aile Yakınlığı boyutlarından ebeveyn internet stilinin belirlenmesi (Valcke ve diğerleri, 2010).

olanlar düşük, diğerleri ise yüksek olarak değerlendirilir. Böylece düşük/yüksek ebeveyn kontrolü ve düşük/yüksek ebeveyn yakınlığı olmak üzere 2x2'lik bir yapı oluşmaktadır. Yüksek ebeveyn kontrolü ve yakınlığı internet kullanımı ile ilgili demokratik ebeveyn stilini, düşük ebeveyn kontrolü ve yüksek ebeveyn yakınlığı internet kullanımı ile ilgili müsamahakâr ebeveyn stilini, yüksek ebeveyn kontrolü ve düşük ebeveyn yakınlığı internet kullanımı ile ilgili otoriter ebeveyn stilini ve düşük ebeveyn kontrolü ve yakınlığı internet kullanımı ile ilgili ihmalkâr ebeveyn stilini oluşturmaktadır. Şekil 1'da ebeveyn kontrolü ve yakınlığı boyutlarından ebeveyn internet stilinin belirlenmesi şekil olarak görülmektedir (Valcke ve diğerleri, 2010).

3.3.2.Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği

Bu araştırmada sanal “zorba” ve “kurbanı” ayrı ayrı belirlemek amacıyla Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen “Sanal Zorba/Kurban Ölçeği” kullanılmıştır.

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak geliştirildiği için ölçeğin ortaöğretim öğrencileri üzerinde geçerlik ve güvenilirlik analizleri Horzum ve Ayas (2014) tarafından yeniden yapılmıştır. Horzum ve Ayas (2014)'ın yaptığı çalışma kapsamında orijinal ölçekten iki maddenin çıkarılmasıyla elde edilen 17 madde ve 3 alt boyuttan oluşan ölçeğin hem sanal zorbalık hem de sanal kurban formunun ortaöğretim öğrencilerinde geçerli ve güvenilir sonuçlar ürettiği ortaya konmuştur. Padır, Eroğlu ve Çalışkan (2015) yaptıkları araştırma kapsamında ve daha sonra yapılacak çalışmalarda kullanılmak üzere Sanal Zorba/Kurban Ölçeği'nin ortaöğretim öğrencilerinde geçerlik ve güvenilirlik analizleri yeniden yapılmıştır. İki düzeyli doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indeksleri 17 madde ve 3 alt boyuttan oluşan yapının hem sanal zorbalık ($\chi^2/sd=2.28$, RMSEA=.069, NNFI=.87, CFI=.91, GFI=.91, SRMR=.078) hem de sanal kurban ($\chi^2/sd=2.34$, RMSEA=.070, NNFI=.95, CFI=.95, GFI=.90, SRMR=.064) formları açısından kabul edilebilir düzeyde uyum verdiğini göstermiştir. İç tutarlık katsayıları ise sanal zorbalık formu için .74, sanal kurban formu için .87 olarak bulunmuştur.

Sanal Zorba/ Kurban ölçeği, biri “Sanal Zorba Ölçeği” diğeri “ Sanal Kurban ölçeği” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki formdan oluşmaktadır. Öğrencilerin sanal zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla maruz kaldıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Bu ölçekte yer alan maddelerin alt boyutlara dağılımı ise şöyledir; bu boyutların birincisinde 1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 7. maddeler olmak üzere toplam yedi madde yer almaktadır. Bu maddelerden bir tanesi “İzinsiz ve uygunsuz görüntü çekme” bu boyutun örnek maddesidir. Bu boyut “Sanal ortamda cinsel zorba/kurban” olarak isimlendirilmiştir. Ölçekte yer alan ikinci boyut, 8., 9., 10., 11., 12., 13. ve 14. maddeler olmak üzere toplam yedi maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden bir tanesi “Kasıtlı olarak virüslü mail yollama” bu faktörün örnek maddesidir. Bu boyut “Sanal ortamda engelleme ve zarar verme” olarak isimlendirilmiştir. Ölçekte yer alan üçüncü boyut ise 15., 16. ve 17. maddeler olmak üzere toplam üç maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden bir tanesi “İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma” bu faktörün örnek maddesidir. Bu boyut ise “Sanal ortamda söylenti çıkarma” olarak isimlendirilmiştir. Sanal Zorba/ Kurban ölçeği 5'li Likert tipi

derecelendirmeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17 iken en yüksek puan 85'tir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma durumu artmaktadır.

3.3.3.Beş Faktör Kişilik Envanteri

Kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla beş alt boyuttan oluşan (Dışadönüklük, Yumuşak Başlılık, Özdenetim, Nörotizm (duygusal dengenin tersi) ve Deneyime Açıklık) ve her alt boyut için iki maddenin bulunduğu Rammstedt ve John (2007) tarafından geliştirilen ve Horzum, Ayas ve Padır (baskıda) tarafından Türkçeye uyarlanan beş faktör kişilik ölçeğinin on maddelik kısa versiyonu kullanılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları modelin iyi uyum verdiğini göstermiştir ($\chi^2= 278.43$, $sd= 25$, $\chi^2/sd=1,8$, $RMSEA= .062$, $GFI=.96$, $AGFI=.91$, $CFI= .98$, $NFI=.97$, $RFI=.94$ $IFI= .98$, $RMR= .035$). Ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayıları, dışadönüklük alt ölçeği için .88, yumuşak başlılık alt ölçeği için .81, özdenetim alt ölçeği için .89, nörotizm (duygusal denge) alt ölçeği için .85 ve deneyime açıklık alt ölçeği için .84 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık güvenirlik değerlerinin tamamının .70'den yüksek bulunması ölçeğin güvenirlik değerlerinin yüksek olduğunu yani tutarlı veriler ürettiğini göstermektedir.

Ölçeğin Türkçe formunda madde yük değerleri ,71 ile ,95 arasında değişmektedir. On maddelik beş faktör kişilik ölçeği 5'li Likert tipi derecelendirmeden oluşmakta olup ölçekte bulunan 1., 3., 4., 5. ve 7. maddeler tersten puanlanmaktadır (ters maddeler). Ölçek puanlanırken toplam puan alınmamakta, her bir alt ölçek için toplam puan alınmaktadır. Bireylerin her bir alt ölçekten aldıkları puanlar dikkate alınarak bir bireyin en yüksek puan aldığı alt ölçeğe ait kişilik özelliğinin o kişinin temel kişilik özelliği olduğu kabul edilmektedir.

3.4.VERİLERİN TOPLANMASI

Kullanılacak ölçekler Sakarya ilinde bulunan çeşitli liselerin 9.10.11. ve 12. Sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Tüm uygulamalar bizzat araştırmacı tarafından

yapılmıştır. Çalışmanın önemine dair gerekli açıklamalar yapılarak öğrencilerin sorulara samimi cevaplar vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ölçekler öğrencilere bir ders saatinde uygulanmış ve ortalama 25 dakika süre verilmiştir.

3.5.VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada verilerin analizi için cep telefonuna sahip olup olmama ve evde internet bağlantısına sahip olup olmama durumuna göre sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın değişimini incelemek için t-testi, sanal zorba ve sanal mağdur olmanın sınıf düzeyleri açısından değişimi için tanımlayıcı istatistik ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Son olarak sanal zorba ve sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş büyük kişilik yapısı (dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, nörotizm ve deneyime açıklık), internet aile stili (ebeveyn kontrolü ve ebeveyn yakınlığı), cinsiyet ve yaş değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi yapılmıştır. Veriler SPSS 20.0 programıyla çözümlenmiş ve anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmada ilk olarak öğrencilerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumlarının sınıf düzeyleri, cep telefonuna sahip olup olmama ve evde internet erişimine sahip olup olmama değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

1. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 1 ve Tablo 2’te yer almaktadır

Tablo 1. Sanal zorba ve mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından tanımlayıcı istatistiklerine ilişkin bulgular

	Sınıf	N	$\bar{X}$	SS
Sanal zorba olma	9.sınıf	156	22,33	8,09
	10.sınıf	126	21,76	6,96
	11.sınıf	95	22,07	6,38
	12.sınıf	90	22,53	10,25
	Toplam	467	22,16	7,94
Sanal mağdur olma	9.sınıf	156	23,20	7,28
	10.sınıf	126	22,08	5,62
	11.sınıf	95	23,46	6,71
	12.sınıf	90	23,17	7,42
	Toplam	467	22,95	6,78

Tablo 1’deki analiz sonuçları incelendiğinde sınıf düzeylerine göre sanal zorba olma puan ortalamalarının $22,16 \pm 7,94$ olduğu sanal mağdur olma puan ortalamalarının ise $22,95 \pm 6,78$ olduğu görülmektedir. Öğrencilerin çoğunun 9.sınıf (156) bunu 10.sınıf (126), 11.sınıf (95) ve en az katılımı 12.sınıfların (90) takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek faktörlü varyans analizine ilişkin sonuçlar

		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
	Gruplar arası	37,896	3	12,632	,20	,90
Sanal zorba olma	Gruplar içi	29402,408	463	63,504		
	Toplam	29440,304	466			
Sanal mağdur olma	Gruplar arası	133,615	3	44,538	,97	,41
	Gruplar içi	21330,252	463	46,070		
	Toplam	21463,867	466			

Tablo 2’deki analiz sonuçları incelendiğinde yapılan tek faktörlü varyans analizi sonucunda sanal zorba olma ($F(3, 466)=.20, p=.90$) ve sanal mağdur olma ($F(3, 466)=.97, p=.41$) puanlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulgu sanal zorba olma ve sanal mağdur olmanın sınıf düzeyine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu bulgu aynı zamanda sanal zorba olma ve sanal mağdur olmanın yaş değişkeni açısından da farklılaşmadığını göstermektedir.

2. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumuaçısından farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları

	Cep telefonuna sahip olup olmama durumu	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	p
Sanal zorba olma	Var	445	22,23	8,16	465	.62	.54
	Yok	22	21,46	5,52			
Sanal mağdur olma	Var	445	23,00	6,62	465	.57	.57
	Yok	22	22,40	8,18			

Tablo 3'teki analiz sonuçları incelendiğinde sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan t testi sonucunda sanal zorba olma ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumuna anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Tablo 4 incelendiğinde sanal zorba olma ($t_{(465)}=.62$, $p=.54$) ve sanal mağdur olma ($t_{(465)}=.57$, $p=.57$) puan ortalamalarının cep telefonuna sahip olup olmama durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulgu cep telefonuna sahip olup olmama durumuna göre sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun farklılaşmadığını göstermektedir.

3. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmış farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları

	Evde internet erişimi olup olmama durumu	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	p
Sanal zorba olma	Var	350	22,35	8,44	465	.90	.37
	Yok	117	21,59	6,22			
Sanal mağdur olma	Var	350	23,14	7,11	465	1.09	.28
	Yok	117	22,35	5,67			

Tablo 3'teki analiz sonuçları incelendiğinde sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda sanal zorba olma ve sanal mağdur olma durumunun evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Tablo 5 incelendiğinde sanal zorba olma ($t_{(465)}=.90$, $p=.37$) ve sanal mağdur olma ($t_{(465)}=1.09$, $p=.28$) puan ortalamalarının evde internet erişimine sahip olup olmama durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulgu evde internet erişimine sahip olup olmama durumuna göre sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun farklılaşmadığını göstermektedir.

Son olarak sanal zorba olma ve sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri, ebeveyn internet stili, cinsiyet, yaş, telefon ve evde internet erişimine sahip olma değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi sonuçları Tablo 5 ve Tablo 6'de yer almaktadır.

Tablo 5. Sanal zorbalık verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri, ebeveyn internet stili, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi.

	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	27,780	5,892		4,715	,000		
Ebeveyn Kontrolü	-,205	,050	-,209	-4,089	,000	-,189	-,188
Ebeveyn Yakınlığı	,043	,030	,075	1,433	,152	-,068	,067
Dışadönüklük	,189	,188	,047	1,001	,317	,043	,047
Yumuşak Başlılık	-,671	,220	-,142	-3,046	,002	-,143	-,141
Özdenetim	,134	,222	,030	,604	,546	,036	,028
Duygusal Denge	,148	,194	,036	,765	,445	-,022	,036
Deneyime Açıklık	-,100	,193	-,024	-,516	,606	-,026	-,024
Cinsiyet	-3,245	,745	-,204	-4,357	,000	-,198	-,200
Yaş	,274	,300	,042	,914	,361	,064	,043
R=.318,		R ² =.101,					
F _{9,457} =5,697		p=.00					

Tablo 5’de yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal mağdur olma değişkeni ile cinsiyet, yaş, ebeveyn kontrolü, ebeveyn yakınlığı, dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık değişkenini yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Tablo 5 incelendiğinde sanal zorba olma ile ebeveyn kontrolü arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu (r=.189) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki (r=.188) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba olma ile yumuşak başlılık kişilik özelliği arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu (r=.143) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki (r=.141) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba olma ile cinsiyet (erkek olma) arasında

negatif ve düşük bir ilişki olduğu ($r=.198$) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki ($r=.200$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Cinsiyet, yaş, ebeveyn kontrolü, ebeveyn yakınlığı, dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık değişkenleri birlikte ele alındığında sanal zorba olma ile pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin ($R=.318$, $p<.001$) ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu değişkenler birlikte sanal zorba olma puanlarındaki değişimin %10'unu açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin sanal zorba olma üzerindeki görece önem sırası, ebeveyn kontrolü ($\beta=.209$), cinsiyet ($\beta=.204$), yumuşak başlılık ($\beta=.142$), ebeveyn yakınlığı ($\beta=.075$), dışadönüklük ($\beta=.047$), yaş ($\beta=.042$), duygusal denge ($\beta=.036$), özdenetim ($\beta=.030$) ve deneyime açıklık ($\beta=.024$) olduğu görülmektedir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise ebeveyn kontrolü, yumuşak başlılık ve cinsiyet değişkenlerinin sanal zorba olma değişkeni üzerinde anlamlı birer yordayıcı oldukları görülmektedir.

Tablo 5'de sunulan bulgular yumuşak başlılık azaldıkça sanal zorbalığın arttığını diğer bir deyişle bu kişilik özelliği boyutunda düşük puan alan kimselerin sanal zorba olmaya daha eğilimli olacağını ve bu boyutta yüksek puan alan kimselerin (daha yumuşak başlı) sanal zorba olmaya daha az eğilimli olacaklarını göstermektedir. Sanal zorba olma durumu ile diğer kişilik özellikleri arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı gözle çarpılmaktadır. Sunulan bulgular ebeveyn kontrolü azaldıkça sanal zorbalığın arttığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle bu boyutta düşük puan alan kimselerin (daha düşük ebeveyn kontrolü) sanal zorba olmaya daha eğilimli olacağını, yüksek puan alan kimselerinse (daha az ebeveyn kontrolü) sanal zorba olmaya daha az eğilimli olacaklarını göstermektedir. Yani ebeveyn kontrolünün sanal zorba olmaya karşı koruyucu bir işlev gördüğü söylenebilir. Cinsiyete göre bakıldığında ilişkinin negatif olması erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorba olduklarını göstermektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal zorba olma ve söz konusu değişkenlere yönelik regresyon eşitliği; Sanal Zorba Olma = $-.205 \times$ Ebeveyn Kontrolü + $.043 \times$ Aile Yakınlığı + $.189 \times$ Dışadönüklük - $.671 \times$ Yumuşak Başlılık + $.134 \times$ Özdenetim + $.148 \times$ Duygusal Denge - $.100 \times$ Deneyime Açıklık - $3.245 \times$ Cinsiyet + $.274 \times$ Yaş olarak bulunmuştur.

Table 6. Sanal mağdur olma verilerinin bağımlı değişken, beş faktör kişilik özellikleri, ebeveyn internet stili, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin yordayıcı değişken olarak alındığı regresyon analizi

	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	23,234	5,132		4,527	,000		
Ebeveyn Kontrolü	-,104	,044	-,124	-2,384	,018	-,093	-,111
Ebeveyn Yakınlığı	,045	,026	,091	1,701	,090	-,011	,079
Dışadönüklük	,183	,164	,054	1,116	,265	,041	,052
Yumuşak Başlılık	-,309	,192	-,077	-1,612	,108	-,082	-,075
Özdenetim	,149	,194	,039	,772	,441	,046	,036
Duygusal Denge	,268	,169	,077	1,588	,113	,019	,074
Deneyime Açıklık	-,220	,168	-,062	-1,310	,191	-,053	-,061
Cinsiyet	-2,726	,649	-,201	-4,203	,000	-,181	-,193
Yaş	,252	,261	,045	,963	,336	,049	,045
R=.254,R ² =.064,							
F _{9,457} =3,488 p=.00							

Tablo 6’da yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal mağdur olma değişkeni ile cinsiyet, yaş, ebeveyn kontrolü, ebeveyn yakınlığı, dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık değişkenini yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenmiştir. Sanal mağdur olma ile ebeveyn kontrolü arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu (r=.093) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki (r=.111) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur olma ile cinsiyet (erkek olma) arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu (r=.181) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki (r=.193) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Cinsiyet, yaş, ebeveyn kontrolü, ebeveyn yakınlığı, dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, duygusal denge ve deneyime açıklık değişkenleri birlikte ele alındığında sanal mağdur olma ile pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin ($R=.254$, $p<.001$) ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu değişkenler birlikte sanal zorba olma puanlarındaki değişimin $\%.06$ 'sını açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin sanal zorba olma üzerindeki göreceli önem sırası, cinsiyet ($\beta=.201$), ebeveyn kontrolü ($\beta=.124$), ebeveyn yakınlığı ($\beta=.091$), duygusal denge ($\beta=.077$), yumuşak başlılık ($\beta=.077$), deneyime açıklık ($\beta=.062$), dışadönüklük ($\beta=.054$), yaş ($\beta=.045$) ve özdenetim ($\beta=.039$) olduğu görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise ebeveyn kontrolü ve cinsiyet değişkenlerinin sanal mağdur olma değişkeni üzerinde anlamlı birer yordayıcı oldukları görülmektedir.

Tablo 6'da sunulan bulgular ebeveyn kontrolü azaldıkça sanal mağduriyetin arttığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle bu boyutta düşük puan alan kimselerin sanal mağdur olmaya daha eğilimli olacağını, yüksek puan alan kimselerin ise sanal mağdur olmaya daha az eğilimli olacaklarını göstermektedir. Yani ebeveyn kontrolünün sanal mağdur olmaya karşı koruyucu bir işlev gördüğü söylenebilir. Cinsiyete göre bakıldığında ilişkinin negatif olması erkeklerin kızlardan daha fazla sanal mağdur olduklarını göstermektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal zorba olma ve söz konusu değişkenlere yönelik regresyon eşitliği; Sanal Mağdur Olma = $-.104 \times$ Ebeveyn Kontrolü + $.045 \times$ Aile Yakınlığı + $.183 \times$ Dışadönüklük - $.309 \times$ Yumuşak Başlılık + $.149 \times$ Özdenetim + $.268 \times$ Duygusal Denge - $.220 \times$ Deneyime Açıklık - $2.726 \times$ Cinsiyet + $.252 \times$ Yaş olarak bulunmuştur.

Son olarak sanal zorba olma durumu ile sanal mağdur olma durumu arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu, $r=.62$, $p<.05$. araştırmanın bulguları arasındadır. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumu arasındaki ilişki sanal zorba olan bireylerin aynı zamanda sanal mağdur olmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada ebeveyn internet stili ve beş faktör kişilik özellikleri, cep telefonuna ve evde internet bağlantısına sahip olup olmama ile lise öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda lise öğrencilerinin cinsiyet, sınıf düzeyleri (yaş), cep telefonuna sahip olup olmama, evde internet bağlantısının olup olmama, ebeveyn internet stili ve beş faktör kişilik özellikleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Yapılan bazı araştırmalar (Agatston, Kowalski ve Limber 2007; Arıca ve diğerleri, 2008; Arslan ve diğerleri, 2012; Ayas ve Horzum, 2012; Ayas ve Horzum, 2011; Burnukara ve Uçanok, 2012; Dehue ve diğerleri 2008; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Feldman, 2011; Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014; Makri-Botsari ve Karagianni, 2014; Özbay, 2013; Özdemir ve Akar, 2011; Özer ve Er, 2010; Peker, Eroğlu ve Ada, 2011; Taarıol, 2010) bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı bir şekilde erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Bunun yanında kızların daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını (Kowalski ve diğerleri, 2005; Smith ve diğerleri, 2006; Topçu ve diğerleri, 2008) tespit eden araştırma bulguları da mevcuttur.

Bu araştırmada elde edilen bulgular cinsiyet açısından erkeklerin kızlara oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldığını ortaya koymuştur. Yapılan bazı araştırmalar (Arıak ve diğerleri; Ayas ve Horzum, 2012; Ayas ve Horzum, 2011; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Makri-Botsari ve Karagianni, 2014; zer ve Er, 2010; Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2002) bu araştırmanın bulguları ile tutarlı bir şekilde erkeklerin kızlara oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldığını tespit etmiştir. Bununla beraber kızların sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldığını (Akbaba ve Eroğlu, 2013; Ayas, 2014; Dehue ve diğerleri, 2008; Dilmaç, 2009; Feldman, 2011; Kowalski ve diğerleri, 2005; Lenhart, 2007b; Smith ve diğerleri, 2006; Tairiol, 2010; Ybarra ve Mitchell, 2007) tespit eden araştırma bulguları da mevcuttur. Tüm bunların yanında sanal zorba ve sanal mağdur olmanın cinsiyet açısından farklılaşmadığına dair araştırma (ivilidağ ve Cooper, 2013; DePaolis ve Williford, 2014; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Li, 2006; Kapatzia ve Sygkollitou, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Spears ve diğerleri, 2015) bulguları ile sadece sanal mağdur olmanın cinsiyet açısından farklılaşmadığı (Burnukara ve Uçanok, 2013; zbay, 2013; zdemir ve Akar, 2011; Peker, Eroğlu ve Ada, 2011) araştırma bulguları da mevcuttur.

Bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı olarak genel olarak erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorba davranışlar sergiledikleri (sanal zorba oldukları) fakat bu araştırmanın bulgularının tersine kızların daha çok sanal mağdur oldukları göze çarpmaktadır. Bu araştırmada bulgularına göre erkeklerin hem daha fazla sanal zorba hem de daha fazla sanal mağdur olmalarının nedeni Horzum (2011) Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde evlerde internet bağlantısının çok fazla yaygınlaşmamasından dolayı erkeklerin daha çok internet kafelerde internete bağlandıkları ve kızların bu imkanı erkekler kadar rahat bir şekilde kullanma imkanına sahip olmamasından dolayı erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalma durumunu ortaya çıkıyor olabileceğini ifade etmiştir. Fakat bu çalışmada elde edilen bulgular evlerde internet bağlantısına sahip olma oranlarının çok yüksek olduğu belirlendiği için bu durumun nedeni olarak kızların interneti daha çok evde ve denetimli bir şekilde kullanmaları gösterilebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle Türkiye gibi toplulukçu toplumlarda kızlara yönelik var olan koruyucu tutum etkili olmuş olabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre sanal zorba ve sanal mağdur olma durumu sınıf düzeyleri ve dolayısıyla yaşa göre farklılaşmamaktadır. Yapılan araştırmaların bazıları (Baren ve Li, 2005; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Feldman, 2011; Kapatzia ve Sygkollitou, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve diğerleri, 2006) bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı bir şekilde sanal zorba ve sanal mağdur olmanın yaşa göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sınıf düzeyleri açısından farklılık göstermemesi, bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip gençlerin bu araçları olumsuz amaçlar doğrultusunda kullanmamasına ve olumsuz amaçlar doğrultusunda kullanmaları durumunda diğerlerinin de aynı şekilde kendilerine karşılık verecek olmasından korkmalarına bağlanabilir. Ayrıca Compell (2005) yaşın artmasıyla birlikte bilgisayar gibi teknolojik araçları kullanma yetisinin gelişerek sanal zorbalığa etki ettiğini ifade etmiştir. Fakat günümüzde bilgisayar ve diğer teknolojik araçlara ulaşma ve bu araçlara sahip olma yaşı çok daha küçük yaşlara indiğinden öğrenciler ergenlik dönemine gelinceye kadar sahip oldukları teknolojik araçları kullanma yetilerini çoktan geliştirmiş oluyorlar. Bu yüzden yaşa göre sanal zorbalığın farklılık göstermemesinin nedeni bu araştırma bulgularının da göstermiş olduğu gibi neredeyse tüm öğrenciler bir cep telefonuna sahip ve neredeyse öğrencilerin tamamına yakının evinde internet bağlantısının bulunması ve yaş bakımından daha homojen grup üzerinde çalışılması hem de bu yaş grubunun benzer gelişimsel özelliklere sahip olması etkili olmuş olabilir.

Bu araştırma da elde edilen bulgulardan farklı olarak sanal zorbalığın yaşa bağlı olarak arttığını gösteren (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Smith ve diğerleri, 2008; Ybarra ve diğerleri, 2007) araştırma bulguları da mevcuttur. Bu araştırma bulgularının yanı sıra Hinduja ve Patchin (2008) sanal zorbalığın en çok 15 yaşında görüldüğünü rapor etmiştir.

Sınıf düzeylerine göre sanal zorba ya da sanal mağdur olmanın farklılaşp farklılaşmadığı ele alındığında bu çalışmada elde edilen bulgulara göre sanal zorba ve sanal mağdur olma sınıf düzeylerine göre farklılaşmamaktadır. Yapılan araştırmaların bazıları (Baren ve Li, 2005; Bonano ve Hymel, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Fieldman, 2011; Lapidot-Lefler ve Dolev-Cohen, 2014;

Pamuk ve Bavlı, 2013) bu araştırmanın bulguları ile tutarlı bir şekilde sanal zorba ve sanal mağdur olmanın sınıf düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermiştir.

Benzer şekilde ilköğretim 3., 4. ve 5. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada sanal zorbalığa maruz kalma ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir (DePaolis ve Williford, 2014). Özbay (2013) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada sanal zorba olmanın sınıf düzeylerine göre farklılaşmadığını fakat lise 4 ve lise 3 öğrencilerinin lise bir öğrencilerine oranla anlamlı düzeyde daha fazla sanal mağdur olduklarını belirlemiştir. Burnukara ve Uçanok (2012) yaptıkları çalışmada ortaokula devam eden ergenlerin lisedeki ergenlere oranla sanal zorbalığa daha fazla maruz kaldığı, sanal zorbalık uygulama açısından ise sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Ayas ve Horzum (2012) 413 ilköğretim öğrencisi ile yaptıkları çalışmada 8.sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere oranla daha fazla sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Kowalski ve Limber (2007) yaptıkları çalışmada sınıf düzeyinin artmasıyla sanal zorbalık yapmanın arttığı belirlenmiştir. Tüm bu araştırmaların yanı sıra Williams ve Guerra (2007) ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmada sanal zorbalık oranların en çok ortaokulda görüldüğü ve lise döneminde azaldığı tespit edilmiştir. İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalığa dahil olma oranları (%4.5), ortaokul 8. Sınıf öğrencilerin biraz daha fazla olduğu (%12.9) ve lise döneminde biraz daha azaldığı (%9.9) tespit edilmiştir. Yapılan araştırma verilerinin farklılık gösterdiği açıktır. Bu farklılığın nedeni ise araştırmalarda kullanılan farklı ölçme araçları, çalışılan örneklem grubun demografik özellikleri ve çalışılan grupların gelişimsel özellikleri etkili olmuş olabilir. Bu çalışmada sınıf düzeyleri açısından sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun farklılık göstermemesinin nedeni çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin sahip oldukları teknolojik araçları daha çok olumlu amaçlar için kullanmaları veya olumsuz amaçlar doğrultusunda kullanmaları durumunda diğerlerinin de buna karşılık vereceğine dair farkındalığa sahip olmaları etkili olmuş olabilir. Ayrıca günümüzde bu gibi durumların yaşanması durumunda sanal mağdurların kendilerine karşı sergilenen sanal zorba davranışların örneklerini (dijital ortamlardaki görüntü, ses, yazı...gibi) belgeleyip gerekli mercilere suç duyusunda bulunmaları da etkili olmuş olabilir. Bu

bulgunun ortaya çıkma nedeni son olarak okullarda bilişim suçlarına yönelik var olan yaptırımlarından korkmaya da bağlanabilir.

İnternete erişim bilgisayarlarla sağlanmasının yanı sıra artık cep telefonları aracılığıyla da sağlanabilmekte. Özellikle de gelişen günümüz teknolojisiyle birlikte akıllı telefonlar internete erişimi çok daha fazla kolaylaştırmıştır. Örneğin; Udris (2014) yaptığı çalışmada katılımcıların %85'inin internete cep telefonları ile bağlandığını tespit etmiştir. Ayrıca sanal zorbalık sadece internet erişimine bağlı olmayıp telefonla yapılan gizli aramalar, sürekli çağrı bırakmalar, arayıp cinsel sesler çıkarma ya da telefon yoluyla yapılabilecek diğer sanal zorbalık formları özellikle gençler arasında yaygın olarak yaşanabilmektedir. Arıca ve diğerlerinin (2008) yaptıkları çalışmada çalışmaya katılan öğrencilerin %23.7'sinin cep telefonları ile rahatsız edildiklerini belirlenmiştir. Bu bulgu sanal zorbalığın sadece internet ortamında vuku bulmadığı savını da destekler niteliktedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cep telefonuna sahip olup olmama durumuna göre farklılaşmadığını göstermektedir. Yapılan literatür taramasında direkt cep telefonuna sahip olmanın sanal zorbalık statüleri (sanal zorba, sanal mağdur) üzerindeki etkisini ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çalışmada cep telefonuna sahip olma açısından sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun farklılaşmamasının nedeni bu çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunun cep telefonuna sahip olması ve katılımcıların çoğunun evde internet bağlantısına sahip olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca sahip oldukları cep telefonlarını daha çok olumlu amaçlar doğrultusunda kullanmaları ve zorbalık yapmaları durumundan olası yaptırımlardan korkmaları, cep telefonları ile zorbalık yapmaları durumunda diğerlerinin kendilerine benzer davranışlar sergileceklerinden korkmaları etkili olmuş olabilir. Ayrıca bilişim suçları ile ilgili hem orta öğretim yönetmenliğinde hem de diğer mercilerdeki olası yaptırımlar da sanal zorbalığın yaşanmasında caydırıcı bir rol üstlenmiş olabilir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular sanal zorba ve sanal mağdur olmanın evde internet erişimine sahip olup olmama durumuna göre farklılaşmadığını göstermektedir. Sanal zorba ve sanal mağdur olmanın evde internet bağlantısına sahip olup olmama durumuna göre farklılaşmamasının nedeni daha çok evde internet bağlantısının olması durumunda ebeveyn kontrolü ve yakınlığı etkili olmuş olabilir. Nitekim daha sonra ele alınacağı gibi bu araştırmanın bulguları aile kontrolünün

azalmasının hem sanal zorbalığı hem de sanal mağduriyeti artırdığını göstermiştir. Bu savı destekler nitelikte olan araştırma bulguları da mevcuttur. Örneğin; Tatarol (2010) yaptığı çalışmanın bulgularına göre katılımcıların %17'sinin bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında ve %76'sında ebeveyn izlemesinin olmadığı belirlenmiştir. Bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında olan ve ebeveynleri tarafından izlenme korkusu olmayan veya bilgisayarda limitsiz olarak arama yapabilen öğrencilerin sanal zorbalığa zorba veya mağdur olarak dâhil olma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sadece internet erişimine olup olmamaya bağlı olmadığı da bir gerçektir. Sanal zorbalık internetin yanı sıra cep telefonları ve diğer birçok elektronik araç vasıtasıyla da vuku bulmaktadır. Bu çalışmanın yapıldığı grubun cep telefonlarına sahip olma yüzdeleri ve son yıllarda özellikle fatih projesi kapsamında dağıtılan tabletler, akıllı tahtalardaki internet bağlantıları ve okul ortamlarında internetin yaygınlaşması gibi değişkenler bu araştırmanın sonuçlarını etkilemiş olabilir. Yapılan literatür taraması sonucunda sanal zorba ve sanal mağdur olmanın evde internet erişimine sahip olunup olunmamasına göre farklılaşp farklılaşmadığını ele alan çalışmalara rastlanmamıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ebeveyn kontrolünün hem sanal zorba olmanın hem de sanal mağdur olmanın anlamlı yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Yine bu araştırmadan elde edilen bulgular hem sanal zorba olma hem de sanal mağdur olmanın ebeveyn kontrolü ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bulgu ebeveyn kontrolünün azalmasının hem sanal zorbalığı hem de sanal mağduriyeti artırdığını göstermektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle ebeveynleri tarafından yeterince kontrol edilmeyen, bilgisayarlara izleme yazılımları yüklenmeyen, ya da internetteki gezinti geçmişi kontrol edilmeyen, teknolojik araçları özgür bir şekilde, sınır olmadan ve kontrolsüz kullanan ergenlerin bu araçları amaçları dışında, başkalarına zarar vermek için kullanabilecekleri söylenebilir. Yani ergenlik döneminde dünyanın merkezinde kendilerini görme eğiliminde olan ergenlerin düşük ebeveyn kontrolünden dolayı fırsat buldukça sınırlandırmanın olmadığı sanal alênde diğerlerine kolaylıkla sanal zorbalık yapabilecekleri ve sanal zorbalığa kolaylıkla maruz kalabilecekleri söylenebilir.

Bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte araştırma bulguları mevcuttur. Örneğin; Ybarra ve Mitchell (2004b) yaptıkları çalışmada zayıf ebeveyn-çocuk duygusal bağlanması, düşük ebeveyn izlemesinin (düşük ebeveyn kontrolünün) sanal zorbalığın artışı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın verilerine göre sanal zorbalığa dâhil olmadığı belirlenen kişilerin sadece %19'unun ebeveynleriyle çok zayıf duygusal bağlarının olduğu belirlenirken sanal zorba olduğu belirlenen kişilerin %44'ünün ebeveynleriyle çok zayıf duygusal bağları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca diğer demografik değişkenler kontrol edildiğinde (yaş, ırk, ekonomik gelir...gibi) ebeveynleri ile düşük duygusal bağları olduğu tespit edilen katılımcıların ebeveynleriyle güçlü duygusal bağları olan katılımcılara oranla sanal zorbalığa dahil olmaya iki kat fazla yatkın oldukları belirlenmiştir. Ayrıca düşük ebeveyn izlemesi olan (ebeveyn kontrolü) gençlerin normal ya da yüksek düzeyde ebeveyn izlemesine sahip olan gençlere oranla sanal zorbalığa %54 daha fazla eğilimli oldukları çalışmanın bulguları arasındadır. Kısaca Ybarra ve Mitchell (2004b) hem sanal saldırganların hem de sanal tacize maruz kalanların bu tip davranışlara karışmayanlara oranla aileleriyle daha düşük duygusal bağlarının olduklarını ve araştırmamızın bulgularıyla tutarlı şekilde daha düşük ebeveyn kontrolüne sahip olduklarını belirlemişlerdir.

Rosen ve diğerleri (2008) yaptıkları çalışmada ebeveyn kontrolünün yüksek olduğu demokratik ebeveyn stilinin daha az riskli online davranışların sergilenmesiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir (kişisel bilgilerini daha az paylaşma, sanal ortamda tanıştığı kimselerle gerçek dünyada daha az buluşma...gibi). Demokratik ebeveyn internet stilinde yüksek ebeveyn yakınlığının da olduğu göz ardı edilmemeli bu bakımından demokratik ebeveyn stilinin daha az riskli online davranışların sergilenmesiyle ilişkili olması aynı zamanda araştırmamızın (ebeveyn yakınlığının ne sanal zorba ne de sanal mağdur olma ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir) bulgularıyla farklılık göstermektedir.

Bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı şekilde Valcke ve diğerleri (2010) yaptıkları çalışmada evde interneti en çok kullanan çocukların ebeveyn kontrolünün çok düşük olduğu müsamahakâr ebeveyn stiline sahip ebeveynlerin çocukları oldukları bunu yine düşük ebeveyn kontrolünün olduğu ihmalkâr ebeveyn stiline sahip ebeveynlerin çocuklarının takip ettiği belirlenmiştir. Müsamahakâr ve ihmalkâr ebeveyn stiline

sahip ebeveynlerin çocuklarını en az internet kullanımıyla otoriter ve demokratik ebeveyn stiline sahip çocukların takip ettikleri belirlenmiştir. Bu bulguyüksek ebeveyn kontrolünün olduğu otoriter ebeveyn internet stiline sahip ailelerden gelen çocukların daha az internet kullanmaları bu araştırmanın bulgularıyla tutarlılık göstermesi bakımından önemlidir.

Bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı nitelikte Taıarıol (2010) yaptığı çalışmada ebeveyn izlemesinin (kontrolünün) sosyal ve sanal zorbalığın yordayıcı olduğunu, ebeveyn izlemesinin (kontrolünün) sanal mağduriyetin yordayıcısı olduğu ve özellikle aile bağlılığı ve ebeveyn izlemesinin (kontrolünün) sanal zorbalığın yordayıcıları oldukları belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre katılımcıların %17'sinin bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında ve %76'sında ebeveyn izlemesinin olmadığı belirlenmiştir. Araştırmamızın bulgularına benzer şekilde bilgisayarları kendi özel yaşam alanlarında olan ve ebeveynleri tarafından izlenme (kontrol edilme) korkusu olmayan veya bilgisayarda limitsiz olarak arama yapabilen öğrencilerin sanal zorbalığa zorba veya mağdur olarak dâhil olma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Taıarıol, 2010).

Çevik ve Çelikkaleli (2010) yaptıkları çalışmada aile tutumu açısından kıyaslandığında çok düşük ebeveyn kontrolünün olduğu ihmalkâr ebeveyn stiline sahip bireylerin internet bağımlılık düzeylerinin müsamahakâr, demokratik ve otoriter aile stiline sahip ailelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun ebeveyn kontrolünün internet bağımlılığı ile negatif bir ilişkisinin olduğunu doğrular nitelikte olması bakımından araştırmamızın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Bu araştırmanın bulgularının tutarlı olarak Feldman (2011) yaptığı çalışmada sanal zorba, sanal mağdur ve sanal zorba/mağdur olanlar arasından düşük ebeveyn katılımına, en düşük ebeveyn kontrolüne ve en düşük demokratik ebeveyn uygulamalarına sahip kimselerin sanal zorbalar oldukları belirlenmiştir. Sanal zorba/mağdurlar da sanal zorbalığa dâhil olmayanlara oranla önemli derecede daha düşük ebeveyn katılımı ve daha düşük demokratik ebeveyn uygulamalarına sahip oldukları araştırmanın bulguları arasındadır. Benzer şekilde Ayas ve Horzum (2013) yaptıkları çalışmada aile tutumu açısından kıyaslandığında çok düşük ebeveyn

kontrolünün olduğu ihmalkâr ebeveyn stilinin internet bağımlılığında büyük bir rolü olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırmanın bulgularına benzer şekilde Georgiou ve Stavrinides (2013) yaptıkları çalışmada çocukların anneleri tarafından izlenmelerinin (kontrol edilmelerinin) zorba olma ile negatif ilişkili olduğu ve bu araştırmanın bulgularından farklı olarak mağdur olma ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu araştırmanın bulgulardan farklı olarak Georgiou ve Stavrinides (2013) çocukların babaları tarafından izlenmeleri ile mağdur ya da zorba olmaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca Georgiou ve Stavrinides (2013) çalışmalarında ebeveyn-çocuk çatışması ile zorba ve mağdur olma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Ebeveyn stillerinin problemlı internet kullanımı üzerindeki etkisinin araştırıldığı başka bir çalışmada bu araştırmanın bulgularından farklı olarak ebeveyn kontrolünün çok yüksek ve ebeveyn yakınlığının düşük olduğu otoriter ebeveyn stilinin problemlı internet kullanımı üzerinde en fazla etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre problemlı internet kullanım oranları en yüksek olan kimselerin otoriter ebeveyn stiline (yüksek kontrol) sahip oldukları belirlenmiştir. Yine bu araştırmanın bulgularından farklı olarak aile yapısındaki düşük yakınlığın internet bağımlılığı düzeyini arttırdığı belirlenirken aile içindeki yakın ilişkilerin problemlı internet kullanım düzeyini azalttığı rapor edilmiştir. Düşük aile yakınlığı ve desteğinden dolayı çocukların bunu telafi etmek amacıyla internet kullanımına motive olabileceği ifade edilmiştir (Moazedian ve diğeri, 2014). Yapılan bir diğeri çalışmada bu araştırmanın bulgularının aksine en yüksek internet bağımlılık oranlarının yüksek ebeveyn kontrolünün ve düşük ebeveyn yakınlığının olduğu yüksek otoriter ebeveyn stiline sahip çocuklar arasında görüldüğü belirlenmiştir (Cheung ve diğeri, 2014).

Benzer şekilde Makri-Botsari ve Karagianni (2014) yaptıkları çalışmada bu araştırma bulgularının aksine ebeveyn kontrolünün yüksek olduğu (otoriter) ve bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı şekilde ebeveyn kontrolünü düşük olduğu (ihmalkâr) aileler tarafından yetiştirilen çocukların sanal zorbalığa dâhil olma oranlarının en yüksek ve daha fazla sanal mağdur oldukları belirlenmiştir.

Ebeveyn internet stilleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma bulguları incelendiğinde; zayıf ebeveyn-çocuk duygusal bağlanması, düşük ebeveyn izlemesi, ebeveyn kontrolü, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verme duyarlılıkları ve ebeveyn yakınlığının sanal zorbalık üzerinde etkili olduğu göze çarpmaktadır. Bazı ebeveynlerin evdeki bilgisayarlara izleme yazılımları yükledikleri veya filtre uyguladıkları, çocuklarının ziyaret ettikleri web sitelerinin ve arama geçmişini kontrol ettikleri, bunun yanında ebeveyn-çocuk çatışmasının, ebeveyn kontrolü ve yakınlığının sanal zorba ve mağdur olma üzerinde etkisi olduğu ve ebeveyn tutumlarının internet bağımlılığı üzerinde de önemli etkileri olduğu göze çarpmaktadır. Bu araştırma bulgularından hareketle ebeveyn kontrolünün hem sanal zorba olma hem de sanal mağdur olma üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Bu araştırmadan hareketle ebeveyn kontrolünün sanal zorba ve sanal mağdur olmaya karşı koruyucu bir işleve sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Son olarak ebeveyn yakınlığının hem sanal zorba hem de sanal mağdur olma üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmamasının şaşırtıcı olduğu söylenebilir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmaların ebeveyn yakınlığı ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkiyi farklı ve daha geniş örneklem gruplarında ele alması ve bu konuda daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan beş faktör kişilik özellikleri açısından sadece yumuşak başlılığın sanal zorba olmanın yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Yumuşak başlılıkla sanal zorbalık arasında negatif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu yumuşak başlılık azaldıkça sanal zorbalığın arttığını ortaya koymaktadır. Yapılan literatür taramasında sanal zorba olmanın yordayıcısının yumuşak başlılık kişilik özelliği olduğuna dair araştırma bulgularına rastlanmamıştır. Ayrıca bu araştırmada elde edilen bulgular kişilik özelliklerinin sanal mağdur olmanın yordayıcısı olmadığı dolayısıyla kişilik özellikleri ile sanal mağdur olma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Bu araştırmanın bulguları ile tutarlı şekilde yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ölçeğinden yüksek puan alan bireylerin daha az yumuşak başlı oldukları, bu araştırmanın bulgularından farklı olarak aynı çalışmada internet bağımlılığı ölçeğinden yüksek puan alan bireylerin özdenetimlerinin düşük ve nörotizm özellikleri ile psikolojik belirtilerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bireylerin

algıladıkları sosyal destek, gelecek beklentisi ve yaşam doyumlarının ise daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada hem dışadönüklük hem de deneyime açıklık boyutları internet bağımlılığı ile istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği belirlenirken, nörotizm boyutunun pozitif, yumuşak başlılık ve özdenetim boyutlarının ise negatif ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu bizim araştırma bulgularımıza paralel şekilde daha az yumuşak başlı kimselerin internet kullanım seviyelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kişilik özellikleri arasından nörotizm ve özdenetim boyutlarının ayrıca regresyon analizine girerek internet bağımlılığının yordayıcıları oldukları araştırmanın bir diğer bulgusudur (Durak-Batıgün ve Kılıç, 2011).

Benzer şekilde Servidio (2014) yaptığı çalışmada kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık kişilik özelliğinin internet bağımlılığı riski ile negatif ilişkili olduğunu belirlemiştir. Aynı çalışmada bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı şekilde yumuşak başlılık kişilik özelliğinin internet bağımlılığın negatif yönde önemli bir yordayıcısı olduğu ve internet bağımlılığı riski ile yumuşak başlılık kişilik özelliği arasında anlamlı bir negatif ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Yine Landers ve Lounsbury (2006) yaptıkları çalışmada bu araştırma bulgularıyla tutarlı şekilde beş faktör kişilik boyutlarından yumuşak başlılığın internet kullanımı ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle yapılan araştırmanın bulgularıyla tutarlı olarak bu çalışmada daha az yumuşak başlı kimselerin internet kullanım seviyelerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Aynı çalışmada bu araştırmanın bulgularından farklı olarak özdenetim ve dışadönüklüğün internet kullanımı ile negatif ilişkili olduğunu belirlenmiştir.

Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak Çelik, Atak ve Erguzen, (2012) yaptıkları çalışmada sanal mağdur olma ile duygusal dengesizlik, yumuşak başlılık ve dışadönüklük kişilik özelliğine sahip olmanın pozitif, özdenetim negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sanal mağdur olmanın en güçlü yordayıcısının duygusal dengesizlik ve en zayıf yordayıcısının deneyime açıklık kişilik özelliği olduğu belirlenmiştir.

Wang ve diğerleri (2012) yaptıkları çalışmada yumuşak başlılıkla sosyal paylaşım sitelerinde yorum yapma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu yüzden yumuşak başlı olan kimseler diğer kullanıcıların durum güncellemelerine ve

fotoğraflarına arkadaşça ve olumlu yorumlar yapmaya (beğeni gibi) daha eğilimli olmaları (Wang ve diğerleri, 2012).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde dışadönüklüğün hem geleneksel hem de sanal zorbalık açısından zorba, mağdur, zorba-mağdur ve zorbalığa hiçbir şekilde dahil olmayanlar olarak kategorize edildikleri bir çalışmada dışadönüklük düzeyi ile tüm zorbalık kategorileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı (Corcoran ve diğerleri, 2012), bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı olarak Eysenck kişilik anketini kullanarak yapılan bir çalışmada sanal zorba ya da sanal mağdur olma ile duygusal dengesizlik ve dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı (Özden ve İçellioğlu, 2014), bu araştırmanın bulgularından benzer şekilde internet bağımlılığı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışmada duygusal dengesizlik ve özdenetim kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı ve araştırmamızın bulgularından farklı olarak deneyime açıklığın internet bağımlılığı ile pozitif ilişkili olduğunu belirlerken dışadönüklüğün internet bağımlılığı ile negatif ilişkili olduğu (Servidio, 2014), yine bu çalışmanın bulgularından farklı olarak çalışanlar üzerinde yapılan bir çalışmada özdenetim kişilik özelliğinin aşırı internet kullanımının birkaç türü ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Daha özdenetimli çalışanların problemleri internet kullanımına az eğilimli oldukları ve patolojik internet kullanıcıları veya problemleri mesaj kullanıcıları olmaya daha az eğilimli oldukları belirlenmiştir. Bununla birlikte yine bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı şekilde dışadönüklük, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin aşırı internet kullanımının herhangi bir formu ile ilişkili olmadığı (Buckner ve diğerleri, 2012), internet kullanımı ile beş faktör kişilik özelliklerini ele alan bir diğer çalışmada duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin internet kullanımı ile ilişkisinin olmadığı (Landers ve Lounsbury, 2006) araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Yine bu araştırmanın bulgularından farklı olarak yumuşak başlılık kişilik özelliği ile aşırı internet kullanımının herhangi bir formu ile ilişkili olmadığını belirleyen araştırma bulguları mevcuttur (Buckner ve diğerleri, 2012). Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak Eroğlu (2014) yaptığı çalışmanın bulgularına dayanarak dışadönüklüğün sanal zorbalık için bir risk faktörü olduğunu ve deneyime açıklığın ergenleri sanal zorbalıktan koruduğunu ifade etmiştir.

Yapılan çalışmaların bulgularına genel olarak bakıldığında sonuçların farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun nedeni sanal zorbalık ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların daha başlangıç aşamasında olması ve hem sanal zorbalığın hem de kişilik özelliklerinin belirlenmesinde farklı ölçme araçlarının kullanılması etkili olmuş olabilir. Ayrıca yapılan çalışmaların farklı örneklem grupları (farklı gelişim özellikleri gibi) üzerinden yürütülmesi de sonuçların farklılık göstermesinde etkili olmuş olabileceği söylenebilir. Sonuçların farklılık göstermesi araştırmalar üzerinden yola çıkarak genel yargılara varmamızı zorlaştırmaktadır. Yine yapılan çalışmalar incelendiğinde kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu bulgulardan hareketle çıkarımlar yapmak pek mümkün görünmemektedir.

Yumuşak başlılık kişilik özelliğinin hem sanal zorba olmanın anlamlı yordayıcısı ve sanal zorba olma ile arasındaki negatif ilişki ele alınacak olursa; bu bulgunun daha az yumuşak başlı olan kimselerin kişiler arası ilişkilerde daha az dostça, daha aç siccakkanlı, iş birliğine daha az yatkın, daha az ılımlı olma ve daha çok münakaşacı olmalarından kaynaklı olabileceği söylenebilir. Yüz yüze gerçekleşen kişiler arası ilişkilerde istedikleri doyumu elde edemeyen daha az yumuşak başlı kimselerin sanal ortamların kendilerine daha rahat ortamlar sunmasından dolayı bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaya daha fazla motive olabilecekleri bu durumun diğerlerine zorbalık yapmalarını etkilemiş olabileceği söylenebilir.

5.2.ÖNERİLER

- 1- Sonuçlar incelendiğinde öncelikli olarak bu araştırmada erkeklerin kızlara oranla hem sana zorba hem de sanal mağdur olmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılmalı.
- 2- İkinci olarak bu araştırmada cep telefonuna ve evde internet erişimine sahip olma olmama durumu açısından sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu bulgunun farklı araştırma

gruplarında yapılacak çalışmalar desteklenebilir veya tersi yönde bulguların olup olmadığı araştırılabilir.

- 3- Üçüncü olarak bu araştırmada sınıf düzeyleri ve yaş açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun farklılaşmadığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyleri ve yaş açısından sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun daha geniş aralıktaki yaş guruplarında nasıl farklılıklar doğurduğu araştırılabilir.
- 4- Dördüncü olarak bu araştırmada elde edilen bulgular ebeveyn kontrolünün hem sanal zorba olma hem de sanal mağdur olma ile negatif ilişkili olduğunu ve ebeveyn yakınlığı ile ne sanal zorba olma ne de sanal mağdur olma durumu ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgunun desteklenmesi ve tersi yönde bulguların olup olmadığı daha geniş örneklem gruplarında çalışılabilir.
- 5- Beşinci olarak bu araştırmada kişilik özelliklerinden sadece yumuşak başlılık kişilik özelliği ile sanal zorba olma arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalar daha geniş örneklem ve yaş gruplarında daha kapsamlı çalışmalar yapılarak kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışılabilir. Ayrıca Sanal zorba ya da sanal mağdur olmayı etkileyen kişilik özellikleri henüz belirlenme aşamasında ve yapılan çalışma verilerinin çelişik olmasından dolayı kişilik özellikleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin farklı örneklem gruplarında çalışılmasının önem arz ettiği söylenebilir.
- 6- Altıncı olarak bu araştırmada sanal zorba olan kimselerin sanal mağdur olmaya daha fazla eğilimli olduklarını göstermiştir. Bu bulgunun nedenleri araştırılabilir ve daha geniş örneklem gruplarında yeniden çalışılabilir.
- 7- Son olarak bu çalışmada ele alınan değişkenlerle ilgili sadece sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda diğer zorbalık statülerinden olan sanal zorba/mağdur ve sanal zorbalığa hiçbir şekilde karışmayan kişiler de çalışmaya dahil edilebilir. Ayrıca bu araştırmada ebeveyn internet stilleri çocukların verdiği cevaplarla belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yüzden bundan sonra hem çocukları hem de ebeveynleri çalışma grubuna dahil eden çalışmalar yapılabilir.

Bu araştırmanın öncelikli olarak ebeveyn kontrolünün hem sanal zorba olmayı hem de sanal mağdur olma negatif ilişkili olduğu bulgusu ışığında ebeveynlere şu önerilerde bulunulabilir;

- 1- Öncelikli olarak çocuklarla konuşularak internette ne kadar zaman harcayacakları konusunda bir zaman sınırlamasının yapılması ve internetin hangi amaçlar doğrultusunda kullanılacağı yönünde kararların alınması gerekmektedir. Çocuğun bilgisayarını günün hangi vakitlerinde kullanacağına dair ortak kararlar alınmalı.
- 2- Evdeki bilgisayarların çocukların kendi odalarında değil de ortak yaşam alanlarında bulunmasına özellikle özen gösterilmelidir.
- 3- Ebeveynler orta düzeyde de olsa bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanabilme yeterliliğine sahip olmalı ki çocuğunun internet üzerinde hangi siteleri ziyaret ettiğinin kontrol edebilsin, zararlı olduğunu düşündüğü sitelere erişimi özel yazılımlar kullanarak engelleyebilsin, çocuk internet gezinirken zaman zaman yanına oturup ne yaptığını kontrol edebilsin.
- 4- Ebeveynler bazen de çocuklarıyla birlikte internete bağlanarak hem onların ne yaptıklarını gözlemlemeli hem de onlara güvenli internet hakkında gerekli bilgileri vermelidir.
- 5- Ebeveynler çocuğun hem günlük hayatta hem de sanal alemde irtibata geçtiği kişilerin kim olduğu konusunda bilgi sahibi olmalı. Mümkünse günlük yaşantılarda da bu kimselerle tanışmaya özen göstermeli.
- 6- Ebeveynler yeri geldiğinde çocuklarıyla internet veya diğer teknolojik araçların kullanımında karşılaştıkları olası problemler üzerinde konuşmalı. Bununla birlikte internet veya diğer teknolojik araçların amaçları doğrultusunda kullanmalarının yararları hakkında da konuşulmalı.
- 7- Çocukların olası problem yaşamaları durumunda kendileriyle konuşabileceklerinin sözlü olarak ifade etmeli ve bunu uygulamada da onları dinleyerek göstermelidir.
- 8- Ebeveynler çocuklarının veya onların tanıdıklarının sanal zorbalığa maruz kalmaları durumunda zaman kaybetmeden kendilerine başvurabilmeleri konusunda çocuklarını cesaretlendirmeli.
- 9- Bilgisayarların, cep telefonların ve diğer teknolojik araçların kullanımları ile ilgili uygun kurallar belirlenmeli. Sanal ortamda veya diğer teknolojik

araçları kullanırken akıllı olmalarını, sonradan kendilerini veya başkalarını üzecek veya utandıracak şeyler paylaşmamaları gerektiğini ve bir şeyi yaptıktan sonra o şey üzerindeki kontrolün artık kaybedildiğini ve eskiye dönüşün mümkün olmadığı açık, anlaşılır bir şekilde anlatılmalı.

- 10- Çocuklara internet ortamında veya diğer teknolojik araçları kullanarak sergileyeceklerin davranışların sorumluluklarını almaları gerektiği kendilerine söylenmeli.
- 11- Ebeveynler çocuklarının empati kurma yeteneklerini geliştirmeleri konusunda onlara model olarak, onların empati becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmalı. Bu durum özellikle sanal zorba davranışlar sergileyen çocukların bu davranışlarının diğer çocuklar üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri fark etmeleriyle, bu olumsuz davranışları sergilemekten vazgeçmelerinde etkili olabilir.
- 12- Ebeveynler çocuklarına kendilerini sanal zorbalıktan nasıl koruyacaklarını ve sanal zorbalığa maruz kalınca ne yapacakları konusunda bilgi sunmalı. Ebeveynler bu bilgileri eğitimcilerden ve diğer uzmanlardan öğrenmeli. Okul psikolojik danışmanları bu konuda diğer uzmanlarla ortaklaşa çalıştaylar yaparak hem ebeveynleri hem de öğrencileri bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı konusunda aydınlatmaya çalışmalı.
- 13- Çocuklara onlara mail gönderen mesaj atan veya arkadaşlık...vb isteği gönderen tanımadıkları kimselere cevap vermemeleri söylenmeli. Çünkü sanal zorba olan kimseler bazen rastgele mesajlara mailler veya arkadaşlık isteği göndererek kendilerine geri dönemlere zorbalık yapabiliyorlar.
- 14- Ebeveynler çocuklarını sosyal paylaşım sitelerindeki hesap şifrelerini kimseyle paylaşmamaları gerektiği konusunda uymalı. Çünkü daha sonra hesapları başkaları tarafından kullanılarak kendilerini olumsuz etkileyecek sonuçlar doğurabilir.

KAYNAKÇA

- Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 105-121.
- Aksaray, S. (2011). Siber Zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2),405-432.
- Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Arıcak, O.T.(2011).Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 2*(6),10-12.
- Arıcak O. T., Siyanhan S., Uzunhasanoğlu A., Sarıbeyoğlu S., Çıplak S., Yılmaz, N., and Memmedov, C. (2008) Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Cyberpsychol Behav, 11*, 253-261.
- Arslan, S., Savaşer, S., Hallett V., and Balcı, S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey: self-reported prevalence and associations with home and school life. *Cyberpsychology Behavior, and Social Networking,15*(10), 527-533.
- Aydoğan, D., Dilmaç, B. ve Deniz, M. E. (2009). İlköğretim Öğrencilerinde Sosyal Destek ve Siber Zorbalığın İncelenmesi. *18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 1-3 Ekim, İzmir.
- Ayas, T. (2011) Lise öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma yaygınlığı. *İzmir: XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*.
- Ayas,T. (2014). Prediction Cyber Bullying With Respect To Depression, Anxiety And Gender Variables. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying, 1*(1), 1-4.

- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(20), 139-159.
- Ayas T, Horzum M.B (2012) On being cyberbully and victim among primary school students. *Elementary Education Online*, 11, 369-380.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B.(2013) İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Türk PDR Dergisi*, 349, 46 – 57.
- Batmaz, M. ve Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması, *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *DevelPsychology Monographs*, 4, 1–103.
- Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *İÜHFM C. LXXI*, 1, 107-116.
- Belsey, B. (2006). Bullying.org: A Learning Journey. *Bulletin–Newfoundland and Labrador Teachers Association*, 49(4), 20.
- Belsey, B.(2008). Cyberbullying: an emerging threat to the “always on” generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden 16.12.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277.
- Beran, T.,& Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Bonanno, R. A.,& Hymel. S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal Youth Adolescence*, 42, 685-697.

- Buckner, J.E., Castille, C.M., and Sheets, T.L. (2012). The Big Five Factor Model of Personality and Employee' Excessive Use of Technology. *Computers in Human Behavior*, 28, 1947-1953.
- Burger, Jerry M. (2006). *Kişilik*. (Çeviren: İnan Deniz, E. Sarıoğlu). (1.Baskı). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). Okul ortamında ve sanal ortamda meydana gelen akran zorbalığı ne ölçüde örtüşüyor?.*Türk Psikoloji Dergisi*, 69,81- 96.
- Büyüköztürk, Ş.(2011). *Veri Analizi El Kitabı*: 13. Baskı. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010).*Bilimsel araştırma yöntemleri*: 6. Baskı. Ankara: Pegema yayıncılık.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise?.*Australian Journal of Guidance and Counseling*, 15 (1), 68-76.
- Carter, J. (2011). *Examining the relationship among physical and psychological health,parent and peer attachment, and cyberbullying in adolescents in urban and suburban environments*. Doctoral Dissertation. Wayne State University. Detroit
- Chamorro-Premuzic, T. (2007). *Personality and Individual Differences*. Oxford: Wiley Blackwell.
- Cheung, C-k., Yue. X.D., and Dennis, S-w. W. (2014). Addictive Internet Use and Parenting Patterns Among Secondary School Students in Guangzhou and Hong Kong. DOI 10.1007/s10826-014-0033-2
- Cicioğlu, M. (2014).*Öğrencilerin Problemlı İnternet Kullanımı ve Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisan Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bolu.
- Connolly, I., and O'Moore, M. (2003).Personality and family relations of children who bully.*Personality and Individual Differences*.35, 559-567.

- Corcorana, L., Connollyb, I., and O'Moore, M. (2012). Cyberbullying in Irish schools: an investigation of personality and self-concept. *The Irish Journal of Psychology*. 33(4), 153-165.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*. 64(1), 21-50.
- Çakır, Ö., Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 44(2), 95-117
- Çelik, S., Atak, H., & Erguzen, A. (2012). The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey. *Eğitim Araştırmaları – Eurasian Journal of Educational Research*, 49, 129-150.
- Çevik, B. G. ve Çelikkaleli, Ö. (2010) Ergenlerin arkadaş bağıllığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 225-240.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, H.T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba Ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(1), 497-511.
- Çivitçi, N. ve Arıcıoğlu, A. (2012). Beş Faktör Kuramına Dayalı Kişilik Özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 78-96.
- Dehue, F., Bolman, C. & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11(2), 217-223.
- DePaolis, K. ve Williford, A. (2014). The Nature and Prevalence of Cyber Victimization Among Elementary School Children. *Child Youth Care Forum*. DOI 10.1007/s10566-014-9292-8.
- Dilmaç, B. (2009) Cyberbullying: a Preliminary Report on College Students. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri /Educational Sciences: Theory&Practice*, 9(3), 1307-1325.

- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9, 1291-1325.
- Dilmaç B, Aydoğan D (2010) Parental attitudes as a predictor of cyberbullying primary school children. *Int J Human Soc Sci*, 5, 649-653.
- Durak-Batgün, A. ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 1-10.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bursa.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Feldman, M.A. (2011). *Cyber-Bullying in High School: Associated Individual and Contextual Factor of Involvement*. Doctoral Dissertation. University of South Florida.
- Feinberg, T. & Robey, N. (2008). Cyberbullying. *Principal Leadership*, 9(1), 10-14.
- Fried, S., Fried, P. (1996). *Bullies and Victims: Helping Your Child Survive the Schoolyard Battlefield*. New York: M. Evans and Company.
- Genç, G. ve Aksu, M.B. (2010). Genel Lise Öğrencilerinin Zorba-Kurban Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 413-448.
- Georgiou, S.N, and Stavrinides, P. (2013). Parenting at home and bullying at school. *Soc Psychol Educ*. 16, 165–179.
- Glass, R., Prichard, J., Lafortune, A., and Schwab, N. (2013). The Influence Of Personality and Facebook Use On Student Academic Performance. *Issues in Information Systems*, 14(2), 119-126.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative “description of personality”: The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216–1229.

- Hamburger, Y.A. ve Ben-Artzi, E. (2000). The relationship between extraversion and neuroticism and the different uses of the internet. *Computers in human behavior*, 16, 441-449.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2006). Cyberbullying emotional and psychological consequences. www.cyberbullying.us/cyberbullying_emotional_consequences.pdf. Adresinden 02.03.2015 tarihinde alınmıştır.
- Hinduja, S.,& Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors elated to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29,129–156.
- Hinduja, S.,& Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Hinduja, S.,& Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research*, 14, 206–221. doi:10.1080/13811118.2010.494133.
- Horzum M.B. (2011). “İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 56-68.
- Horzum, M.B. ve Ayas, T. (2014) Orta Öğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Horzum, M.B. ve Bektaş, M. (2014) Examining the Internet Use and Internet Parental Style of Primary School Students in Terms of Various Variables. *Croatian Journal Of Education*, 16(3), 745-788.
- Horzum, M.B., Ayas, T ve Padır, M.A. (baskıda). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması.
- Ihmeideh, M.F. and Shawareb, A.A. (2014). The Association Between Internet Parenting Styles and Children’s Use of the Internet at Home. *Journal of Research in Childhood Education*, 28,411–425.
- DOI: 10.1080/02568543.2014.944723

- Türkileri-İnselöz ve Uçanok, Z. (2013). Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenler, Duygular ve Baş Etme Yollarının Niteliksel Analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 20-44.
- John, O. P., Naumann, L. P. and Soto, C. J. (2008). *Paradigm shift to the integrative big-five trait taxonomy: History, measurement and conceptual issues*. In O. P. John, R. W. Robins, and L. A. Pervin (Eds.). *Handbook of Personality: Theory and Research* (pp.114-158), New York, NY: Guilford Press.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Bullying experiences in cyberspace. *The Journal of School Health*, 78, 496–505. doi:10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x.
- Kapatzia, A., & Syngollitou, E. (2007). *Cyberbullying in middle and high schools: Prevalence, gender and age differences*. Unpublished manuscript based on master thesis of A. Kapatzia, University of Thessaloniki.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D., & Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in Internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology*, 21, 25–36. doi:10.1027/1864-1105.21.1.25.
- Ko, C.-H., Hsiao, S., Liu, G.-C., Yen, J.-Y., Yang, M.-J., & Yen, C.-F. (2010). The characteristics of decision making, potential to take risks, and personality of college students with Internet addiction. *Psychiatry Research*, 175, 121–125.
- Kopko, K. Parenting Styles and Adolescents. www.human.cornell.edu adresinden 27.03.2015 tarihinde erişilmiştir.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, S22–S30. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., Scheck, A., Redfearn, M., Allen, J., Calloway, A. M. (2005). Electronic bullying among school-aged children and youth. *Paper*

presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association, Washington, DC.

- Kraut, S., Kiesler, B., Boneva, J., Cummings, J., Helgeson V., & Crawford, A. (2002). Internet paradox revisited. *Journal of Social Issues, 58*, 49-74.
- Landers, R.N. ve Lounsbury, J.W. (2006).An investigation of Big Five and narrow personality traits in relation to Internet usage.*Computers in Human Behavior. 22*, 283–293.
- Lapidot-Lefler, N. And Dolev-Cohen, M. (2014). Comparing cyberbullying and school bullying among school students: prevalence, gender, and grade level differences. *Soc Psychol Educ.* DOI 10.1007/s11218-014-9280-8.
- Lee, S-J. (2012). Parental restrictive mediation of children’s internet use: Effective for what and for whom?.*new media & society. 0* (0), 1–16.
- Lenhart, A. (2007b). Cyberbullying and online teens. PEW Internet & American Life Project.
- Lenhart, A., Purcell, K., Smith, A., & Zickuhr, K. (2010). Social media & mobile Internet use among teens and young adults. Pew Internet & American Life Project.<http://pewinternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx>
Adresinden 24.04.2015 tarihinde alınmıştır.
- Li, Q. (2006a). Computer-mediated communication: A meta-analysis of male and female attitudes and behaviors. *International Journal on E-Learning, 5*(4), 525-570..
- Li, Q. (2006b). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International, 27*(2), 1-17.
- Libertini, M. (2010). Cyberbullying May Reduce Adolescent's Well-being: Can Life Satisfaction and Social Support Protect Them?. Doctoral Dissertation. Hofstra University. Hempstead.
- Lou, S-J, Shih, R-C , Liu, H-T, GUO, Y-C ve Tseng, K-H. (2010). The Influences Of The Sixth Graders’ Parents’ Internet Literacy And Parenting Style On Internet Parenting. *The Turkish Online Journal of Educational Technology. 9*(4), 173-184.

- Lounsbury, J. W., & Gibson, L. W. (2009). Personal style inventory: A personality measurement system for work and school settings. Knoxville, TN: Resource Associates Inc.
- Makri-Botsari, E ve Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 116, 3241-3253.
- McCrae, R. R.,& Costa, P. T (1990). *Personality in adulthood* (First edition). New York: Guilford press.
- McCrae, R. R.,& Costa, P. T., Jr. (2003). *Personality in adulthood A Five-Faktor Theory Perspective* (Second edition). New York: Guilford press.
- McCrae, R. R.,& Costa, P. T. (2008). *The five-factor theory of personality*. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., pp. 182–207). New York: Guilford Press.
- Mitchell, K., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2005). Protecting youth online: family use of filtering and blocking software. *Child Abuse & Neglect*, 29, 753-765.
- Moazedian, A., Taqavi, S.A., HosseiniAlmadani S.A., Mohammadyfar, M.A. ve Sabetimani, M. (2014). Parenting Style and Internet Addiction. *Journal of Life Science and Biomedicine*. 4(1), 9-14.
- Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094-2100
- Özbay, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi (Educational Administration: Theory and Practice)*, 17(4), 605-626.

- Özden, M.S. ve İçellioğlu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors, *Procedia Social and Behavioral Sciences Journal (Elsevier)*(ISSN: 1877-0428), 116, 4379-4383.
- Pamuk, M. ve Bavlı, B. (2013). Ergenlerin Sanal Zorbalıklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 321-338.
- Patchin, J. W.,& Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4,148– 169.
- Patchin, J. W.,& Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80, 614–621. doi:10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x
- Paulson, A. (2003). Internet bullying. *The Christian Science Monitor*.
<http://www.csmonitor.com/2003/1230/p11s01-legn.html>
14.03.2015 tarihinde alınmıştır.
- Peker, A. (2013).Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumu. *5.Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri*. Antalya, Türkiye.
- Peker, A. (2014). The Examination of coping with cyber bullying of adolescents according to grade level and gender. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-15.
- Peker, A., Eroğlu Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 185-206.
- Raskauskas, J.,& Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564–575. doi:10.1037/0012-1649.43.3.564

- Rosen, L.D., Cheever, N.A. ve Carrier, L.M. (2008) The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 459–471.
- Ryan, T. ve Xenos, S. (2011). Who uses Facebook? An investigation into the relationship between the Big Five, shyness, narcissism, loneliness, and Facebook usage. *Computers in Human Behavior*, 27, 1658–1664.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Servidio, R. (2014). Exploring the effects of demographic factors, Internet usage and personality traits on Internet addiction in a sample of Italian university students. *Computers in Human Behavior*, 35, 85–92.
- Sevi, E. Sevinç (2009). *Psikobiyolojik Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI) İle Beş Faktör Kişilik Envanterinin (5FKE) Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Slonje, R., ve Smith, P. K. (2007). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 147–154.
- Slonje R, Smith PK (2008) Cyberbullying: another main type of bullying?. *Scand J Psycho*, 49, 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006, July). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. A report to the Anti-Bullying Alliance, Brief No: RBX03-06.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385.
- Smith PK, Steffgen G, Sittichai R (2013) The nature of cyberbullying, and an international network Cyberbullying through the new media: findings from an international network. *Psychology Press*, London, pp 3–21.

- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., Ristkari, T., & Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Archives of General Psychiatry*, 67 (7), 720–728.
- Spears, B.A., Taddeo, C.M., Daly, A.L., Stretton, A., and Karklins, L.T., (2015). Cyberbullying, help- seeking and mental health in young Australians: implications for public health. *Int J Public Health*. 60, 219–226.
DOI 10.1007/s00038-014-0642-y
- Strom, P.,& Strom, R. (2004). Bullied by a mouse. 08.04.2015 tarihinde http://www.childresearch.net/papers/digital/2004_02.html adresinden alınmıştır
- Strom, P. S.,& Strom, R. D. (2005). When teens turn cyberbullies. *Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 71(4), 35–41.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarında İlişkin Görüşleri. *SDÜ Dergisi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Tarıoğlu, J. (2010). Cyberbullying: the role of family and school. Doctoral Dissertation. Wayne State University. Detroit.
- Topçu, Ç. (2008). The Relationship of Cyber Bullying to Empathy, Gender, Traditional Bullying, Internet Use And Adult Monitoring. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara
- Topçu, C., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11, 643–648. doi:10.1089/cpb.2007.0161.
- Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

- Udris. R. (2014) Cyberbullying among high school students in Japan: Development and validation of the Online Disinhibition Scale. *Computers in Human Behavior*41, 253-261.
- Vandebosch, H.,& Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B., & Rots, I. (2010).Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children.*Computers & Education*, 55, 454-464.
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H., & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*, 23(6), 2838-2850.
- Wang, R., Bianchi, S. M., & Raley, S. B. (2005). Teenagers' Internet use and family rules: a research note. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1249–1258.
- Wang, J-L., Jackson, L.A., Zhang, D-J., ve Su, Z-Q. (2012). The relationships among the Big Five Personality factors, self-esteem, narcissism, and sensation-seeking to Chinese University students' uses of social networking sites (SNSs). *Computers in Human Behavior*.28, 2313–2319.
- Willard, N. (2005). Educator's guide to cyberbullying addressing the harm caused by online social cruelty.http://www.asdk12.org/MiddleLink/AVB/bully_topics/ bu internet adresinden 08.03.2015 tarihinde alınmıştır.
- Willard, N. (2006). Cyber bullyingand cyberthreats: Responding to the challenge of online social cruelty, threats, and distress. Eugene, OR: Center for safe and Responsible Internet Use.
- Williams, K.R.,& Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of Internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-S21.
- Wolak, J. Mitchell, K.J. & Finkelhor, D. (2002). Close online relationship in a national sample of adolescents. *Adolescence*, 37(147), 441-455.

- Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D. (2006). Online victimization of youth: Five years later. Report from Crimes Against Children Research Center, University of New Hampshire. <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV138.pdf> internet adresinden 02.04.2015 tarihinde alınmıştır.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41*, S51–S58.
doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.019.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(3), 819 -833.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health, 41*, 42–50. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.004.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308-1316. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x
- Ybarra, M.L., and Mitchell, K.J. (2004b). Youth Engage in Online Harassment: Associations With Caregiver-Child Relationship, Internet Use, and Personal Characteristics. *Journal of Adolescence, 27*(3), 319-336.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health, 41*, 189–195. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.03.005.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, F. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the second youth Internet safety survey. *Pediatrics, 118*, 1169–1177. doi:10.1542/peds.2006-0815.
- Yıldız, S.A. (2004). Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi, 6*(3-4), 131-150.

EKLER

EK-1 Kişisel Bilgiler Formu

Sevgili Öğrencimiz;

Elinizdeki veri toplama aracı, sizlerin ebeveynlerinizin internet stillerini, sanal zorbalık olaylarıyla karşılaşma durumunuzu ve kişilik özelliklerinizi belirlemek amacıyla kullanılacaktır. Aşağıda yer alan soruların her birini okuyunuz ve o maddeye ne kadar katıldığınızı gösteren ifadelerden hangisi size uygunsa oraya X işareti koyunuz. Verdiğiniz cevaplar sadece araştırmacılar tarafından görülecek ve kesinlikle başka bir durumla ilişkilendirilmeyecektir. Anketi cevapladığınız için teşekkür ederiz

Cinsiyetiniz: ( ) Kız ( ) Erkek **Yaşınız:**.....**Sınıfınız:**.....**Cep telefonunuz var mı?**( ) Evet ( ) Hayır **Evinizde İnternet bağlantısı var mı?:**( ) Evet ( ) Hayır

EK-2 Ebeveyn İnternet Stili Ölçeği

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her Zaman
Ailem, internet kullanırken benim yanımda bulunur.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internet kullanırken beni izler.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internette ne yaptığımı kontrol eder.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internette belirli sitelere girmemi engellemek için özel yazılımlar kullanır.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, uygunsuz sitelere girdiğimde internet erişimimi durdurur.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, chat (sohbet/MSN) yaptığımda internet erişimimi durdurur.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, yalnızca belli gün ve zamanlarda internet kullanmama izin verir (Perşembe öğleden sonra gibi).	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internet kullanma süremi sınırlandırır (Bir saat gibi).	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internet kullanımımı sınırlandırır (Sadece oyun oynama gibi).	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, gireceğim web sayfalarını sınırlandırır (Müzik siteleri gibi).	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internette kimlerle iletişime gireceğimi belirler.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternet kullanım kurallarını ailemle beraber belirleriz.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternet kullanım kurallarını ailemle birlikte koyarız.	( )	( )	( )	( )	( )
Aileme internette ne arayacağımı ve neler bulduğumu söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternette ne yapacağım hakkında ailemle konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )

İnternette kiminle arkadaşlık kuracağım hakkında ailemle konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internetin sağladığı zengin olanaklar hakkında beni bilgilendirir.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailem, internetin zararları hakkında benimle konuşur.	( )	( )	( )	( )	( )
Aileme internette neler yaptığımı anlattığımda beni dinler.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternet kullanırken teknik bir problemle karşılaştığımda ailem bana yardımcı olur.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternet kullanırken sürpriz bir şeyle karşılaştığımda aileme danışırım.	( )	( )	( )	( )	( )
İnternet kullanırken anlamadığım bir şey olduğunda aileme danışırım.	( )	( )	( )	( )	( )
Ailemle birlikte internet kullanırım.	( )	( )	( )	( )	( )
İnterneti nasıl güvenli bir şekilde kullanacağım konusunda ailem beni bilgilendirir.	( )	( )	( )	( )	( )
Benim için güvenli olan internet siteleri hakkında ailem bana bilgi verir.	( )	( )	( )	( )	( )

EK-3 Sanal Zorba /Mağdur Ölçeği

	BANA YAPILDI					BEN				
	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
Telefon numarasını gizleyerek rahatsız edici cinsel sesler çıkarma.										
İzinsiz ve uygunsuz görüntü çekme.										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüleri mesajla, maille başkalarına yollama, internette yayınlama ya da CD ile çoğaltıp dağıtma.										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüler aracılığıyla şantaj yapma										
Birine istemediği halde cinsel içerikli mesaj veya mail atıp rahatsız etme.										
Cinsel içerikli görüntüleri veya filmi izlemeye zorlama										
İnternet/Telefonla cinsel içerikli söylenti çıkarıp yayma.										
Zarar görmesini istediği kişinin adını kullanarak insanlara mesaj, mail veya video yollama.										
Zarar vermeye neden olacak web sayfası hazırlama.										
Mail adresini ele geçirme ve zarar verme.										
Kişisel bilgisayarını ele geçirme ve dosyalarına kasten zarar verme.										
Kasıtlı olarak virüslü mail yollama										
İnternet ya da telefon yoluyla tehdit etme.										
Mail kutularını doldurarak mail gelmesini engelleme										
Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgileri sanal ortamda yayma.										
İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma.										
Mail ve mesaj yoluyla kişisel bilgileri yayma.										

EK-4 Beş Faktör Kişilik Envanteri

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her Zaman
Kendimi içine kapanık biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi genellikle güvenilir biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi yavaş hareket etme eğiliminde olan biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi rahat ve stresle başa çıkabilen biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi çok az sanatsal ilgisi olan biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi dışa dönük, sosyal biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi başkalarının hatasını bulma eğiliminde biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi bir işi tam yapacak biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi kolay sinirlenen biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
Kendimi yaratıcı biri olarak görüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

Adı Soyadı : Mehmet Ali PADIR

Doğum yeri ve Tarihi : Iğdır/15.05.1992

Yabancı Dili : İngilizce

İletişim : mali.pad1r@gmail.com

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl) Lise : Iğdır/Aralık Lisesi (2005-2010)

Üniversite: Atatürk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
(2010-2013)

Çalıştığı Kurum/ Kurumlar ve Yıl : Sakarya/Adapazarı Cumhuriyet Anadolu
LisesiPsikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen (2013-2014)

Bayburt Üniversitesi Araştırma Görevlisi (2015...)